

Bibliotéka poučná a zábavná
vydávaná
Dědictvím sv. Cyrilla a Methoděje.

Veškerých Dědictvím vydaných spisů čís. 41. na rok 1895.

OBRAZY
z katolických missií.

Napsal

Maxmilian Weinberger,
vikář při domě v Brně.

V BRNĚ, 1895.

V komisi u K. Winikra v Brně, Bedřicha Grosse v Olomouci
a v Cyrillo-Methodějském knihkupectví (Gustava Francla)
v Praze.

Sv. František Xaverský

dle pravé podobizny, zachované v bývalém klášteře sv. Ondřeje
na Quirinálu v Římě.

OBRAZY

z katolických missií.

Napsal

Maxmilian Weinberger,

vikář při dómě v Brně.

Řada první.

Nákladem „Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje“
na rok 1895.

Cena 1 zl. 20 kr.

V BRNĚ, 1895.

V komisi u K. Winikra v Brně, Bedřicha Grosse v Olomouci
a v Cyrillo-Methodějském knihkupectví (Gustava Francla)
v Praze.

Vysoce důstojnému pánu

Beneši Methodu Kuldovi,

sídelnímu kanovníku starobylé kollegiatní kapitoly
u sv. Petra a Pavla na král. Vyšehradě atd. atd.,
spoluzakladateli, členu výboru a bývalému jednateři
„Dědictví sv. Cyrilla a Metoděje“, slovuťnému
spisovateli českému,

svému slavnému spolurodáku a prastrýci,

k jeho vzácným

75letým narozeninám, 50letému kněžství
a 25letému kanovnictví

na důkaz neomezené úcty a vděčnosti

věnuje

spisovatel.

Předmluva.

V přikázáních Božích není žádného, které by nám byl božský Spasitel tak vroucně a důrazně vložil na srdce, jako přikázání lásky k bližnímu. „Milovati budeš bližního svého, jako sebe samého,“ jest jedno z oněch dvou přikázání, jež nazval „velikými“. „Po tom poznají, že jste moji učeníci,“ praví zase u svatého Jana, „budete-li se milovati vespolek“ (Jan 13, 34). A jak krásný jest výrok téhož Spasitele: „Většího milování nemá žádný nad to, by kdo život svůj položil za přátely své.“ (Jan 15, 13.)

Majíc vezdy na paměti tyto a jiné výroky svého božského zakladatele, pěstovala církev katolická lásku k bližnímu po všecka století, od časův apoštolských až na naše doby. V žádné církvi, v žádné společnosti atsi náboženské nebo občanské, nebylo a není tolik dobročinných spolkův a ústavů, jako v církvi katolické. Vždy, ve všech dobách, bylo v církvi katolické hojně duší šlechetných, které se nehrozily obětí i nejtěžších, aby trpícím svým bližním přispěly ku pomoci.

K takovým šlechetným, obětavým lidumilům, jižto službě bližního obětovali život svůj, čítáme vším právem i katolické missionáře, kteří svatou víru hlásají v krajinách pohany a jinověrci obydlených. Vždyť katolický missionář nastupuje na dráhu missionářskou nejen opouští navždy svůj domov, svou vlast, své příbuzné a přátely, ale vydává se i v tisícere svízele a útrapy, o kterých my nemáme

ani potuchy, ano vydává i život svůj v nebezpečení smrti.

Účelem této knihy jest, podati údům „Dědictví Cyrillo-Methodějského“ obrázek činnosti církve katolické v missiích a ukázati jim několika příklady, čeho i za našich dnů křesťanská láska k bližnímu schopna jest. Potkávaje podvečer dělníky z továren brněnských ubírající se do svého domova, zaslechl jsem nejednou z úst jednotlivců surové nadávky na náboženství, zvláště pak církev katolickou. Pomyslí jsem si ovšem, že svedený lid neví, co mluví, a že jsou jiní, kteří ty a podobné řeči mají na svědomí; avšak napadlo mi zároveň, že by snad mnohý z nich tak nemluvil, ano že by možná i mnohý osvícenec naší doby o církvi katolické jinak soudil a mluvil, kdyby znal činnost její v missiích. Missie katolické, toť věru nejlepší apologie, nejpádnější obrana katolického náboženství! A proto, aby působnost církve katolické v missiích vešla v širší známost, a mnohý neoprávněný předsudek proti ní vymizel z mysli lidu našeho, vybral a sestavil jsem z různých pramenů, jmenovitě z časopisu „Katholische Missionen“, a mimo to i z jiných knih a časopisů missijních, země- a národopisných, tyto obrázky. Dej Bůh, aby práce ta nebyla marna, ale dosáhla účelu, pro který byla vykonána!

V Brně, v den sv. Jana Nep., mučenníka a patrona českého, l. P. 1895.

Spisovatel.

Evropa.

Obraz z missií bulharských.

Pontifikát čili panování sv. Otce Lva XIII. vyznačuje se zvláštní láskou a přízní ke slovanským národům, jichžto ohromná většina po dnes žije odštěpena od církve pravé. Veškerá jeho snaha směřuje k tomu, odštěpeným národům slovanským ukázati a usnadniti cestu, kterou by se vrátili do ovčince Kristova. Důkazem jeho péče o národy slovanské jest, že svátek našich apoštolů sv. Cyrilla a Methoda povýšil na svátek celé církve, že opětně tak vřele a blahosklonně uvítal v Římě poutníky ze zemí slovanských, že znovu zřídil hierarchii ve slovanských zemích evropského Turecka, že dovolil Jihoslovanům užívati jazyka mateřského při bohoslužbě, darovav na př. sám katolickým Černohorcům skvostnou mešní knihu staroslovanskou. Že sv. Otec Lev XIII. nám Slovanům přeje, vysvítá ostatně nejlépe z vlastních jeho slov, jež pronesl ve známé encyklice z r. 1880. nadepsané „Grande munus“, kde praví:

„Proto uznáváme, že Bohu povinni jsme díky vzdávati za to, že se nám naskytuje příležitost,

slovanským národům se zavděčiti a k jejich společnému dobru působiti s horlivostí nemenší, než jakou u předchůdců svých každé doby shledáváme. Neboť po tom toužíme, to jediné si přejeme, abychom všemi prostředky o to usilovati mohli, aby slovanští národové měli více biskupův a kněží, aby u vyznávání pravé víry a v poslušenství k pravé církvi Kristově byli utvrzováni a tak z vlastní zkušenosti denně více poznávali, jak mnoho dobrého ze zařízení církevních v život domácí i všecky obecné řády se fine. Spása a blaho jejich leží nám na srdci, aniž jest něco, čeho bychom si přáli úsilovněji, než abychom o jejich blaho a zdar pečovati mohli a je s námi nerozlučitelnou páskou viděli spojené. Zbývá jediné přání, aby nejvyšší milosrdný Bůh úmyslům našim žehnal a v podniku našem nám přispěl ku pomoci. Zatím vzýváme za přímlovu sv. Cyrilla a Methoděje, učitele Slovanstva, a doufáme, že, jako my zvelebujeme poctu jejich, tak i oni svou přímlovou nám budou nápomocni.“

Mezi národy slovanskými, kterým apoštolská Stolice nejen za našich dnů, ale již od nepaměti veškeru lásku a péči věnovala, jest čilý a nadaný národ Bulharský, obývající v nynějším knížectví Bulharském a Makedonii, t. j. mezi Dunajem, Černým a Aegejským mořem, na obojím svahu Balkánu a pohorí Rhodopského.

Nynější Bulhaři povstali smíšením kmenů slovanských na dolním Dunaji s původními Bulhary, kteří v nynějším Rusku za řekou Volhou svá sídla měli. Na konci 5. století vpadli tito Bulhaři do nynějšího Bulharska, podmanili si Slovary tam

usedlé a dali zemi své jméno. Časem přijali však v dobyté zemi slovanskou řeč a mravy a splynuli s podrobenými Slovy v jeden jediný národ slovanský.

Již v 7. století vládli Bulhaři mocnou říší a bojovali vítězně proti císaři řeckému Konstantinu Pogonatovi, jenž roční poplatek jim odváděl. Vůbec jsou dějiny bulharské od založení říše až do záhuby její stálým, nepřetržitým bojem s říší Byzantskou čili Řeckou. V dějinách těch vyskytují se období skvělá a slavná, ale také doby těžkých porážek a krutého otroctví.

Až do polovice 8. století dařilo se říši Bulharské celkem dobře; ale již za císaře Konstantina Kopronyma pozbylo Bulharsko bezmála úplně své samostatnosti. Za knížete Kruma rozmohla se říše opět. Tehdy (811) vtrhl do Bulharska císař řecký Nikiforos s velkým vojskem a zmocnil se i hlavního města Přeslavu, ale potom obklíčen jest vojskem bulharským a s největší částí mužstva svého pobit. Vítězný kníže Krum dal si z lebky jeho upravití postříbřenou číši, z níž pak příjíjel svým spojencům. Po té přitáhl až k Cařihradu a oblehl město. Rozkacen nad vražedným útokem, podniknutým naň při schůzi s císařem řeckým před hradbami městskými, strašně vyplnil a vydrancoval okolí Cařihradu a celou Thrákii. Když však seznal, že nemaje ani dobývacích strojův ani loďstva, města tak snadno nedobude, vrátil se s nepořízenou domů. Zemřel r. 814. konaje přípravy k novému tažení na Cařihrad.

Nejslavnější doba v dějinách bulharských padá do století desátého, kdy nad Bulhary panoval král

Symeon, jenž vítěznými válkami hranice říše posunul na vše strany. Valašsko, Sedmihradsko, Banát, část Srbska až po Drinu, Makedonie, Epirus, Thrákie a Tesalonika náležely říši Bulharské. Trojí moře ji ohraničovalo: Černé, Aegejské a Jaderské, a Dunaj kdysi řeka pomezí proudila tehdy středem říše.

Hlavním městem říše byl staroslavný Veliký Prěslav nad Jantrou. Jeho krásu a nádheru popisuje exarcha Jan v předmluvě ku svému dílu „Šestodnev.“ Vylíčil nejprve velkolepé stavby z mramoru a kvádrů, nádherné komnaty a v nich překrásné malby a řezby, zlato a stříbro, bohatá a perlami se skvoucí roucha králova a bojarů, jejich nachové pásy, zlaté řetězy a pochvy atd. končí svůj popis slovy: „Kdo sem přišel z ciziny a vidí všecku tu nádheru, žasne a nenalézá ničeho, co by se ku kráse této dalo přirovnati, a vrátí-li se pak do své vlasti a táže-li se ho kdo, co v Prěslavě viděl, odpovídá: Nelze mi toho všeho popsati; kdo chce o tom lesku a přepychu nabyti potuchy, na vlastní oči musí jej viděti.“

Dnes ovšem není po bývalé slávě někdejšího hlavního města ani stopy; kde se rozkládalo, leží nyní bídné, nepatrné městečko Eski-Stambul.

Ale již po smrti Symeona, jenž první z knížat bulharských se nazýval „carem“, nevedlo se říši valně. Syn a nástupce jeho Petr byl spíše vasalem císaře byzantského, než panovníkem samostatným. Vůbec přikvačily za cara Petra v první polovici desátého století na říši těžké nehody. Jednak vzbouřil se proti carovi vlastní jeho bratr, jednak vpadli do země Maďaři a pronikli vítězně až

k Cařihradu. Z pomsty, že Bulhaři později kdysi Maďarům volný průchod svým územím dovolili, povolal císař řecký Nikiforos Fokas ruské Varjagy, kteří pod knížetem svým Sviatoslavem r. 967. Prěslavu dobyli a cara Borise II. zajali. Již zamýšleli Rusové v Bulharsku trvale se usaditi, ale Řekům zdálo se jejich sousedství přece jenom býti na pováženou, a proto sebral císař Jan Cimiskés proti dosavadnímu spojenci vojsko, dobyl roku 971. Prěslavu a Rusy zapudil. Car Boris II. pozbyl ovšem koruny a celé Bulharsko říši Byzantské bylo přivtěleno (1018—1186).

Po smrti císaře Cimiska nabyli Bulhaři ztracené svobody a samostatnosti zase, ale jen na krátko. Na sklonku téhož desátého století vypukla zase válka s Řeky. Císař Basil II., jehož dějepisci nazývají Bulharobijcem, přemohl obávaného nepřítele a dobytím vítězství strašně se pomstil. Na 15.000 zajatých Bulharů bylo oslepeno a na říši opět uvaleno nenáviděné jařmo cizovlády. Po mnohých nezdařených pokusech svrhli konečně Bulhaři r. 1185. jho cizí, a říše vzmohla se a rozkvetla za nové dynastie Asěnovců na novo. Obnovená říše nazvána jest podle hlavního města říši Trnovskou a trvala do r. 1393., kdy ji konec učinili Turci.

Tak válčily obě říše mezi sebou se střídavým štěstím celá století a nesmřily se ani tehdy, když Turci v první polovici 14. století jako povodeň z Asie se valili do Evropy a oběma říším záhuba jistá hrozila. Ano, když posléze císař řecký Kantakuzenus prosil Bulhary za pomoc proti Turkům,

dáno mu v odpověď: „Učiň sám, seč jsi; přijdou-li Turci k nám, my se už s nimi spravíme.“ A když poslední císař řecký, Jan Paleologus, osobně přišel do Trnova prositi za pomoc, uvržen jest do vězení.

Za takových okolností bylo ovšem snadno, jistý pád říše Bulharské předvídati. Ještě před dobytím Cařihradu padlo po tříměsíčním boji hlavní město Trnovo Turkům do rukou a s hlavním městem i celá země. Města hájil neohroženě biskup Euthymius, ale vida konečně, že přemoci Turků nelze odolati, odvážil se do tábora tureckého a prosil Turky za milost pro město; ale nadarmo. Vrátiv se tedy do města, hájil ho do poslední chvíle. Po dobytí města zavlčen jest do zajetí tureckého, kde oděv s něho strhán a on vlečen na popraviště. Avšak když kat již pozdvihl sekýru, aby mu stal hlavu, tu, jak pověst vypravuje, uschla náhle ruka jeho, načež Turci biskupovi život darovali. Nesměl však zůstat v Bulharsku, nýbrž bylo mu odebrati se do Makedonie do vyhnanství.

Euthymia do vyhnanství se ubírajícího provázeli věrní mu Bulhaři až na hranice a tam pokleknuvše prosili milovaného pastýře za poslední požehnání. Loučení bylo bolestné. Se slzami v očích líbali mu ruce i nohy a za šťastny se pokládali, mohli-li se jen dotknouti roucha jeho, ano mnozí trhali i trávu z místa, kde stál, aby si ji uschovali na památku. Euthymius napomenul je naposledy ke stálosti ve víře a po vykonané společné modlitbě se rozloučili. „Dobrý pastýři,“ volali za odcházejícím zarmoucení věřící, „komu nás odevzdáš nyní

v ochranu?“ „Nejsvětější Trojici,“ vece Euthymius, „nyní i na věky.“ Od toho dne putoval biskup až do své smrti po městech a dědinách makedonských, kázal svým krajanům pokání a varoval je před islamem.

Šedesáte let po pádu Trnova padlo i hlavní město říše Řecké Cařihrad Turkům do rukou. Když Turci dobyvše města do vnitř se hrnuli, uteklo se do hlavního chrámu městského svatě Moudrosti mnoho tisíc křesťanů. Byla totiž za těch časů rozšířena na Východě pověst, že, až se Turci dostanou ke sloupu Konstantina Velikého, který stál u chrámu sv. Moudrosti, že prý sestoupí anděl s nebe, že starci u sloupu sedícímu dá do ruky meč se slovy: „Vezmi meč tento a pomsti lid Boží,“ načež prý Turci ihned na útěk se dají a od křesťanů nejen z města, nýbrž i z celé říše až na hranice perské zabrání budou. Proto hrnulo se po dobytí města všechno do chrámu svatě Moudrosti, tak že za krátko prostranný chrám i všecky síně, chodby a pavlače lidem byly přeplněny. Ale proctví se nevyplnilo. Turci vylomili dvěře chrámové, vrazili do vnitř a lid tam zavřený odvěkli do otroctví, chrám pak ohavně zpustošili. Obrazy svatých byly oloupeny o veškeré ozdoby, památné nádoby byly prodány, z mešních rouch naděláno čabrak a pokrývek na koně a oltářův užíváno jako žlebů pro dobytek.

K této pověsti druží se jiná, které věří sami Turci. Pověst tato zní: Když Turci r. 1453. do chrámu svatě Moudrosti vrazili, sloužil právě kněz mši svatou. Turci prodravše se až k oltáři, porazili

kněze k zemi a chystali se jej usmrtiti. Ale kněz bránil se vší silou a konečně odrazil útočníky stranou, zmizel postranními dvířkami, které se nalézaly vedle oltáře; dvířka se na to sama zavřela a neotevrou prý se dříve, až zase jedenkrátě křesťané Cařihradu se zmocní a Turky zaženou. Potom prý vyjde staříčkový kněz těmitěž dvířkami, aby přerušenu mši sv. dosloužil.

Za panství tureckého byl ovšem osud Bulharska smutný; dějiny bulharské nejsou od té doby dějinami činův, ale dějinami bídy a utrpení. Po názoru sveřepých Turků byl přemožený i se svou rodinou a svým majetkem otrokem vítězovým a dle toho se také s přemoženými Bulhary nakládalo. Jmení se jim pobralo, ukládaly se jim nedostižné daně a rodičům odebirání násilně synové, vychovávání v islamu a pak vřaďování do vojska tureckého. Tak povstali pověstní janičáři, nejjudatnější to vojáci turečtí a postrach křesťanské Evropy. Ujařmeným Bulharům nezbývalo než mlčeti a trpěti. Několikrátě se sice pokusili jho turecké svrhnouti, ale povždy marně. Posléze odevzdali se svému osudu, zvykli tureckému panství a nesli je trpělivě po několik století.

Teprv na konci minulého a na počátku nynějšího století začalo tak řečené hnutí novobulharské, které zprvu na pole literární se omezovalo a teprve později na pole politické přešlo. Hlavními osnovateli mnohých povstání proti panství tureckému, z nichž některá tureckou přesilou krvavě byla potlačena, byli vystěhovalci bulharští, jmenovitě v Rumunsku a Rusku. Neméně pracovala o osvobození Bulharů ze jha tureckého diplomacie a vláda ruská. Ko-

nečně roku 1878. zbudoval ve válce rusko-turecké mír Svatoštěpánský veliký stát bulharský, který však působením diplomacie evropské na kongressu berlínském důkladně ztenčen a ve dvě rozdělen byl: knížectví totiž Bulharské a Východní Rumelii. Rozdělení to netrvalo však dlouho, neboť již r. 1886. sloučena byla za knížete Alexandra Battenberského na Portě závislá provincie s knížectvím.

* * *

Nynější Bulhaři liší se od svých předků ve mnohé příčině. Mravy starých Bulharů byly surové, dvorské způsoby orientálské a právo jejich kruté. Byl to lid bojovný a válek milovný. Nynější Bulhaři jsou povahy mírné a klidné; nikdo nehledal by v nich potomky oněch divokých, nepokojných sousedů říše Byzantské, jakými byli před stoletími. Ano zdá se, jako by byli svých dějin úplně zapomněli; aspoň nikdy nechlubí se slavnými činy svých předků.

Podle Jirečka není v Bulharsku jednotného typu národního; vyskytují se tam tváře rázu slovanského, románského, řeckého i tureckého. Různost tuto mělo v zápětí stálé, již tisíc let se střídající stěhování tamních obyvatelů. Vzrůst Bulhara jest spíše malý než velký. Horalé bulharští a rhodopští jsou malí; vysoké postavy viděti pouze na rovinách na Vidinsku a na Srědecku. Barva očí a vlasů je nejvíce temná. Bulhar je svalnatý, pracovitý a snese velká namáhání.

Způsob života Bulharova je velice střídmy. Hlavní jeho potravou jest kyselé mléko (kyška),

Bulharské děvče.

chléb, tlačeny ovčí sýr, mastika a rakije (kořalky); pouze o velkých svátcích dopřává si pokrmů masitých, jmenovitě upeče si jehně nebo podsvinče s rýží a paprikou. Oblíbeným svátečním pokrmem je též ovčí maso s fazulí a cibulí. Chléb peče si Bulhar ve hliněné peci na dvoře postavené. Chléb jest polosyrový a nechutný, tak že cizinec velmi těžko mu přivyká. Dělá se obyčejně z mouky žitné, na hrubo mezi kameny semleté, někdy i z mouky kukuřičné; tento jest žlutý a méně záživný.

Kroj jest velmi rozmanitý. V městech nosí se oděv střihu tureckého, v době novější i evropského. Na venkově odívá se Bulhar v široké, temnomodré vlněné spodky a kabátec z téže látky zdobí si na okraji a stezích barevnými šňůrkami. Tělo obejímá pás, nohy vězí v „opánkách“ a na hlavě sedí beranice. Bílá košile jest na prsou a rukávech bohatě vyšívana. V zimě zahaluje se oboje pohlaví do huňatého, ovčího kožicha. Ženy nosí oděv pestrě barevný, kazajku často bez rukávu, pěkně vyšívanou zástěru, široký pás, kovovou, někdy i stříbrnou sponkou sepjatý. Hlavu pokrývají vdané ženy šátkem, svobodné dívky chodí s hlavou nepokrytou. Ozdobou ženskou jsou mince kolem krku, na pasu, nezřídka i na čele, náušnice a náramky.

Domy Bulharů v městech jsou ze dřeva a hlíny a staví se tak, že se udělá dřevěná kostra domu s otvory pro dvěře a okna, a ostatní vyplní se vepřovicemi. V několika dnech lze pohodlně takový dům vystavěti. Uvnitř bývá několik světnic s před-síní, která bývá s jedné strany otevřena a ve které se spí v době největších paren. Podél oken stává

široká lavice s poduškami, jež ve dne jsou sedadlem a v noci lůžkem. Kromě kulatého stolu a několika poloevropských židlí, Bulhaři jiného nábytku neznají. Místo skříní mají výklenky ve zdi udělané. Za to není jizby, kde by nevisel obraz nějakého světce. Střecha pokrývá se taškami, jež se bez malty na sebe kladou a kameny obtěžkají, aby jich vítr neodnesl. Proti dešti ovšem takové stavení poskytuje ochrany velmi chatrné; přijde-li liják, prorazí střechu a strop a valí se do světnice. V létě však vyhovuje dům úplně svému účelu.

Ještě prostěji a jednodušeji než v městech stavěny jsou domy venkovské. Střecha venkovského domu bývá obyčejně kryta slamou a podlaha uvnitř jest z upěchované hlíny, tak jak to podnes i u nás vidáme v odlehlejších dědinách. Toliko v pohoří Rhodopském viděti tu a tam osady s dvoupatrovými, kamennými domy. Uvnitř má venkovský dům z pravidla jen jednu světnici s otevřeným ohniskem, kde mimo chudíčký nábytek rozličné nástroje, kotle, džbány a p. leží pohozy. Za to stojí obyčejně každé selské stavení v prostranném, plotem ohraženém dvoře uprostřed ovocného stromoví.

Jak svrchu povědíno, má Bulhar mírnou, klidnou povahu. Nejlepším toho svědectvím jest již jeho každodenní zaměstnání, jeho veškerá práce a činnost, jeho způsob života. Nynější Bulhar zabývá se obchodem, řemeslem i průmyslem, hlavně pak orbou a polním hospodářstvím.

Obchod provozují nejvíce obyvatelé v městech. Tam najdeme bulharské obchodníky, kteří si obchodem slušný groš zahospodařili a nyní v domech

pěkně zařízených obývají. Vůbec jest Bulhar obchodníkem nadaným. Zaopatřiv si nepatrnou jen částku peněz, postaví si z desek boudu, v níž i bydlí, a prodává sýr, papriku, olivy, sušené ovčí maso, kořalku a chléb. Tak vydělá si několik krejcarů denně a jeho skrovné potřeby jsou uhrazeny. Bohatší zabývají se prodejem různých látek, na šaty a evropských výrobků. Jsou případy, kdy bulharští obchodníci nabyli i značného bohatství.

Bulhar jest však nejen nadaným obchodníkem, ale i schopným řemeslníkem a průmyslníkem. Na severním svahu Balkánu mezi srbským pomezím a Trnovem není vesnice, kde by nestála továrna nebo větší řemeslnická dílna. Střediskem průmyslu jsou ovšem větší města; tam se vyrábí hlavně hedvábí, koberce, zboží kovové a hliněné, nože a p. Na blízkou známého průmyslu Šipky leží město Gabrovo, pověstné značnou výrobou nožů, plátna, koží, suken a zboží soustružnického. Nedaleko odtud leží krásné město Trjavna; tam zase kvete obrazářství a řezbářství, a město nazváno proto bulharským Norimberkem. V Ovče, Mogile a Bataku vyrábí se sanytr způsobem jednoduchým, ale důmyslným. Dva, nejvýše tři dělníci pracují obyčejně v takové sanytrové dílně a přece dodává každá z nich ročně značné množství sanytru do pracháren vládních.

Chov dobytka pěstuje se v Bulharsku od paměti. Na úrodných pastvinách skotačí pěkná stáda volův, ovec a koz. V některých krajinách jest chov dobytka podstatnou podmínkou blahobytu obyvatelstva. V horách kvete staré pastýřství, zejména ovčáctví.

Rybářství provozuje se na Dunaji a jeho přítocích: Osnie, Iskeru, Vidu, Timoku a Somu, a jižně Balkánu na Marici a její přítocích.

Hlavním zaměstnáním jest však orba a polní hospodářství. Tomu ovšem není se co diviti, považíme-li, že půda, jmenovitě na rovině thrácké a v nížinách Podunají je nad míru úrodná. Všude, kamkoli pohlédneme, zřítí tam zástupy pilných pracovníků na polích, všude viděti krásné vinohrady a bujná pole obilná. Místy seje se i tabák, len a konopí, a sází se moruše.

Hospodářské stroje jsou ovšem pro Bulhara podnes vzácnou novotou; většinou obdělávají se pole po starodávném, jednoduchém způsobu. Práce polní vyžaduje proto více času i síly, ale není nikterak bez užitku. Obilí čistí se na př. lopatou, kterou se vyhazuje, při čemž vítr plevy odnáší. Prazvláštní je způsob, jakým se obilí mlátí. Mláticím nástrojem jsou jakési saně, na jejichžto spodní straně upevněny jsou hladké křemeny. Saně jsou spojeny se silným sloupem, kolem něhož se mohou otáčeti. Při mlácení položí se snopy kolem do kola, do saní zapřáhne se vůl, někdo, obyčejně žena nějaká, vsedne na saně, aby měly přiměřenou tíhu, a jezdí po snopích, kameny pak vespod saní připevněné vytlačují zrní z klasů. Podobně mlátívali obilí kdysi také staří Israelité a mohlo by tudíž i pro Bulhary závazným býti přikázání Starého Zákona: „Volku mláticímu tlamy nezavážeš!“

Každý rolník jest více méně i řemeslníkem a pořizuje si všecko polní náčiní pravidelně sám. Bulharský pluh na př. jest vyjma rádlo celý dílem

sedlákovým. O vynalézavosti Bulharově svědčí přístroj, kterým se říční voda do značné výše vytahuje. Na místech, kde je břeh vysoký, stává ohromné kolo, mnohem větší našeho mlýnského, okraj kola opatřen jest umělými nádržkami, které, když kolo se otáčí, vodu nabírají a nahoře do strouhy vylévají. Velké kolo točí se menším a tímto zase pohybují dva nebo tři volci.

Zmínky zasluhuje důležité odvětví hospodářství a průmyslu bulharského: pěstování růžového keře a výroba růžového oleje a růžové vody, což obě jen v Bulharsku nalézáme. Vyrábí se sice oboje také na Východě: v Indii, Persii, Egyptě, ale s tím rozdílem, že, co se tam ročně vyrobilo, všecko doma se spotřebuje. Evropu zásobuje růžovým olejem jediné Bulharsko, kde se půda ku pěstování růží výborně hodí. Nejvíce pěstuje se růže na jižním svahu Balkánu v okolí měst Kazanliku a Karlova. Pěstuje pak se růže netoliko v zahradách, ale hlavně na polích. Obvykle jsou keři růžovými osázeny nízké pahorky, a pohled na takové růžové ostrovy uprostřed zelených luk a lesů je překrásný. Cestovatelé nazývají proto Bulharsko „zemí růžovou“. Osad, ve kterých se růžový olej vyrábí, udává se na 123. Z jediného Kazanliku vyváží se růžového oleje ročně asi 850 kilo a povážíme-li, že na výrobu jednoho kila růžového oleje 3200 kilo aneb 60 centů růží je potřebí, nabudeme asi přibližného pojmu, v jak ohromném množství růže v Bulharsku se pěstují.

Tak stali se obávaní kdysi válečníci pokojnými pěstiteli růží! A skutečně, povaha nynějšího Bul-

hara je až ku podivu klidná. Píle a vytrvalost v práci, trpělivost i v nejtěžších pohromách a útiscích, přímost, nelíčená přívětivost a srdečnost jsou význačnými znaky bulharské povahy. Již na tváři Bulharově zračí se jistá prostomyslnost a přímost, tak že již podle zevnějšíku snadno rozeznáme Bulhara od lstivého Řeka.

Socialní poměry jsou v Bulharsku dosud velmi příznivé: není tam ani šlechty, ani velkokapitálu a tudíž také žádného sporu mezi třídami majetnými a nemajetnými. V mnohých krajinách zachovaly se podnes tak řečené zádruchy (zadrugy), to jest starobylá patriarchální zařízení rodinná. Hlavou rodiny i bližšího příbuzenstva jest otec. Ženatí synové nestěhují se z domu otcovského, nýbrž postaví si vlastní chatu vedle něho a pracují pak se svou rodinou na statku otcovském jako dříve. Našel-li sobě syn živnost jinou, podporuje svůj rodný dům aspoň peněžitými příspěvky a nalézá v něm za to v čas nouze vždy laskavé přijetí a útočiště. Jako synové tak neodlučují se od společné rodiny ani vnukové, leč výjimkou, a tak se stává, že několik rodin spřízněných, počtem 20 i více osob bydlí pospolu okolo jednoho statku.

Nejstarší hlava rodiny jmenuje se starešina a vládne veškerému příbuzenstvu. On všecko řídí, o všecky se stará, a trestá přestupky. Jeho rozkazům podrobuje se ochotně všecka rodina, tak že neposlušnost a vzdory patří k výjimkám. U vysokém stáří odevzdává starešina svůj úřad jednomu ze svých synův, obyčejně nejstaršímu. V rodině zavládá vzájemná svornost a shoda, tak že prý i pověstné

u nás třenice mezi tchýněmi a zeti jsou v Bulharsku věcí neznámou. Ostatně toto zřízení patriarchální mělo za následek, že se řeč a národnost bulharská přese všechna pronásledování až na naše časy zachovala.

Ctnost pohostinství všem slovanským kmenům vrozená zdobí také Bulhara. Maje ovšem mnoho trpkých zkušeností, jest naproti cizinci opatrný a má zvláště před tajnými zřízeními tureckými nemalý strach; jakmile však obava a podezření zmizely, otvírá přichozím ochotně dům i srdce a podáváje po staroslovanském zvyku chleba a soli nabízí své pohostinství. S chlebem a solí přicházeli Bulhaři v poslední rusko-turecké válce r. 1877—78. Rusům vstříc, vítajíce je jako své přátele a osvoboditele.

V každé vsi je hospoda, které říkají „han“ a kde lze cizinci přenocovati. Majiteli nocleháren nejsou však jako v jiných zemích slovanských, zvláště v Polsku, židé, nýbrž Bulhaři, řídčeji také Řekové nebo Cikáni. Cizinci k „hanu“ přijíždějícímu vychází hostinský „handži“ vstříc a zdvořile jej vítá řka: „Dobre došli!“ t. j. blaho přeju ke šťastnému příchodu! Vystupujícímu z vozů úslužně pomáhá a pak jak o hostě tak i vozku a koně pečlivě se stará. Při odjezdu vyprovází hostě až k vozu a volá na rozloučenou po křesťansku: „S Bogom!“ (s Bohem).

Přijde-li do dědiny nějaký vzácný cizinec a ptá-li se po kmetovi (starostovi), nebo faráři, obstoupí ho brzy zástup zvědavců, kteří si pána ze všech stran prohlížejí, hledíce nějak vypátrati, kdo to asi je, proč přišel atd. Jedni mají cizince za

konsula, jiní za politického agenta a p. Jestliže se ubytoval v hospodě, dorážíjí urputně na handžiho, aby jim pověděl, co o pánu ví; ale ten krčí jen rameny a odbývá zvědavce slovy: „Bog znaje!“ (Bůh sám to ví!)

U hospody bývá z pravidla kupecký krámeček, kde lze vše koupiti, čeho rolník pro svou skromnou domácnost potřebuje. Zároveň jest „han“ místem, kde se časem shromáždují veselé společnosti domácích i přespolečných venkovanů. Vždy nalezneme tam kupce a prodavače, pocestné a takové, jižto po práci tam přišli na trochu zábavy. Zřídka však viděti tam pilce.

Manželství uzavírá se mezi Bulhary bez ohledu na vzájemnou náklonnost snoubencův. Únos nevěsty je podnes ve zvyku; příčinou únosu nebývá však odpor rodičů proti sňatku jako spíše snaha, uspořiti darův a hostiny svatební. Postavení ženy jest celkem příznivější, než u ostatních národů pobalkánských. Žena jest pomocnicí mužovou; ona vládne v domě, muž mimo dům. Ano znamenitý znalec Bulharska F. Kanitz tvrdí, že při měkké povaze Bulharové zhusta větší rázností se vyznamenávají Bulharky.

Ač jinak Bulhar klidné a vážné jest povahy, dovede se nicméně časem rozveseliti a pobaviti. Hlavní k tomu příležitost naskytá se mu o posvícení. V ten den sejde se v osadě, kde posvícení se slaví, celé okolí, obcuje dopoledne službám Božím a odpoledne baví se tancem, řečeným „choro“, jenž srbskému „kolu“ a vůbec tancům jihoevropským se podobá. Tanec doprovází dudy (gajda), housle

o dvou strunách (gadulka), píšťala (kavel) a tambura. I zpěv milují Bulhaři náruživě, zpívajíce netoliko o zábavách, ale i při práci, doma, na poli, a zvláště o žních.

Nepěknou vlastností Bulharův jest přílišná pověřčivost, která pochází z doby pohanské a v rozmanitých názorech a obyčejích se jeví. Tak věří Bulhar v ženské víly horské, řečené „samodiny“, nebo „samovily“, zlé víly brodů (brodnice), zlé duchy (psoglavý) a vampyry, kteří škodí najmě dobytku.

Po názoru Bulharově hemží se všechen svět čarodějníky a čarodějnicemi. Nakažlivé nemoci na př. připisuje pověra lidová jakési mořské „ochéchuli“, která chodí světem a nákazu rozšiřuje. Mimo to má každé místo svou čarodějnici, která všecky denní nehody svým zlým pohledem přivozuje. Spadne-li kdo s koně, nepodaří-li se práce, poraní-li se někdo, vinu toho nese čarodějnice „baba“. Ostatně pověru tuto nalézáme nejen v Bulharsku, ale i u Řeků, Albanců, Turků i ostatních pobalkánských Slovanův a u všech nejen stařeny, ale i starci kouzly a čáry se zabývají. Ale běda tomu, na koho jednou podezření padlo, že čaruje! Tomu nezbyvá často, aby ušel pronásledování, než z osady se vystěhovati a obydlí jiného si vyhledati.

Tak řečených „zlých, výstražných dnů“ má Bulhar velké množství. Upadl-li na př., poraní-li se atd. odkládá bez okolků začatou práci anebo upouští od cesty, na kterou byl již nastoupil. „Nešťastných“ dnů je celý kalendář. Takovými jsou na př. „dni myší“ t. j. dni, kdy není radno mluvíti o myších. Kdo by v ony dni o myších mluvil,

tomu po celý rok budou škoditi. Od velkonoc do sv. Ducha jest každý čtvrtek „svátkem krupobití“, t. j. v ten den nesmí se pracovati, jinak by potom jistě v létě krupobití všechno osení zničilo. Nemoci zahání bulharský lid pověrečnými prostředky a vesnické doktorky, majíce na zmíněné prostředky výsadu, dělají dobré obchody. Zvláštní třídou čarodějníků jsou dobývači pokladů, kteří za noci po tajuplných přípravách ve zříceninách a na samotách poklady kopají.

* *

Seznavše dosud přehledně politické dějiny bulharské, jakož i původ, povahu a způsob života národa Bulharského, přejdeme nyní na pole náboženské!

Jako politické dějiny bulharské jsou vlastně stálým, nepřetržitým bojem mezi Bulhary a Řeky, tak jsou zase bulharské dějiny církevní stálým kolísáním mezi církví římskou a východní rozkolnickou, mezi Římem a Cařihradem.

Křesťanství přijali Bulhaři za knížete Borise (844—888). Již od delší doby pokoušeli se tehdy císařové, německý i řecký, Bulhary na křesťanství obrátiti, z příčin jednak náboženských, jednak politických. Bulhaři měli totiž sídla svá uprostřed mezi oběma říšemi a každý z obou soupeřů snažil se bojovný národ pro sebe získati a jeho pak jako spojence proti svému soku užívat. Prvního úspěchu domohli se Řekové. Sestra knížete Borise upadnuvši v zajetí byzantské, přestoupila v Cařihradě na kře-

šťanství a vrátivši se do vlasti, přemluvila knížete a velmože říšské k témuž kroku. Hlasatelem křesťanské víry na dvoře knížecím byl sv. Methoděj, o němž se vypravuje, že knížeti, dosud váhajícímu státi se křesťanem, ukázal obraz posledního soudu vlastnoručně malovaný a tím k bezodkladnému přijetí víry křesťanské jej pohnul. Po krátkém odporu následovala šlechta a veškerý národ příkladu panovníkova a r. 864. obdrželi Bulhaři z rukou řeckého biskupa křest svatý.

Takovým způsobem dostalo se Bulharsko do blízkého, ale spolu nebezpečného styku s Cařihradem, neboť již tehda pomýšlelo se v hlavním městě říše Řecké na odpadnutí od Říma a právě původce potomního rozkolu, patriarcha Fotius, nazýval knížete Borise svým duchovním synem. Tenkrát bylo však nebezpečení šťastně odvráceno. Ze strachu totiž, že přijav křest svatý, na Cařihradě i politicky bude závislým, poslal kníže Boris, anebo, jak se po křtu sv. nazýval, Michael, r. 866. posly k německému císaři Ludvíkovi II. a k velikému papeži Mikoláši I. a vyprosil si od tohoto biskupy a kněze pro svou říši. Sv. Otec poslal pak Bulharům biskupy dva: Pavla z Populonie a Formosu z Paduy a několik kněží, po jejichžto příchodu kněží byzantští ze země odešli.

První čas po svém obrácení jevíli Bulhaři dětinnou oddanost k sv. Stolici a příkladnou u víře horlivost. O jejich tehdejší neskonalé úctě a důvěře k římskému náměstkovi Kristovu svědčí to, že mu nabídli právo vlastnické na svou zemi a že mu 106 otázek a pochybností víry a mravů se týkajících předložili.

Odpověď sv. Otce Bulharům jest nehynoucím pomníkem moudrosti a blahovolnosti apoštolské Stolice. Pln shovívavosti kárá papež zločiny a hříchy národa, promíjí malicherné obřadní zvyky, jež jim Řekové ukládali, a nežádá vůbec od nově obrácených ničeho, čeho by plniti nemohli. Nicméně dalek jest trestuhodné shovívavosti. On nelichotí; kde toho žádá potřeba a opatrnost, nerozpakuje se, národu a jeho knížeti jejich prosby zamítnouti. Tak žádali na př., aby jim dáno bylo římské právo; ale papež Mikoláš zdráhá se prosbě této vyhověti, ježto by tím jen zmatky povstaly. Také samostatného patriarchy nechtěl jim dáti, dovolil však rád, aby národní svůj kroj podrželi. „Nežádáme,“ praví, „abyste změnili svůj oděv, nýbrž své srdce; nám jde o váš pokrok ve víře a dobrých skutcích. Jakmile jste podle slov Apoštola oblekli na křtu svatém Krista, jest nám ostatní váš oděv lhostejný.“

Podobně zní odpověď papežova na otázku Bulharův, zdali i nyní, jsouce křesťany, rovně jako dříve smějí dcerám svým zlato, stříbro, koně atd. dávatí věnem? Také budoucně směli ve svátky a neděle jakož i v postní čas táhnouti do boje, obrana-li vlasti by toho žádala; toliko na místo koňského ocasu měl jim od té doby kříž Kristův býti praporem. Přísně odsuzuje sv. Otec všecko, co z bývalých surových nekřesťanských mravů v národě zbylo. Tak zapovídá co nejrozhodněji mnohoženství a zrazuje příliš často užívati trestu smrti. Jako horliví vyznavači milosrdného Spasitele mají snažiti se, všem život tělesný i duševní za-

chovati a zvláště pečlivě starati se o chudé, a otroky na svobodu propouštěti.

Těch a podobných napomenutí bylo Bulharům na výsost třeba, neboť z přípisu sv. Otce poznáváme, že starí Bulhaři byli národ divoký, bojovný a surový. Tak dovidáme se z řečeného listu papežova na př., že žádnému Bulharu nebylo dovoleno, z vlasti se vystěhovati. Ve dne v noci stáli na pohraničných cestách strážníci a usmrtili bez milosrdenství každého příslušníka země, jenž prochal za hranice; unikl-li jim, propadli trestu smrti sami. Před válkou prohlíželi velitelé zbroj bojovníkův a synem smrti byl ten, kdo nebyl jak náleží ozbrojen. U soudův užívalo se mučidel. „Jestliže zloděj nebo lupič byl polapen,“ praví papež, „a nechce se přiznati, bije ho soudce u vás holí tak dlouho do hlavy, anebo železnými pruty do slabin, až se přizná. Ale takového počínání neschvaluje právo ani lidské ani božské, ježto přiznání má býti svobodno a nenuceno. A jestliže nicméně na mučeném žádné viny neshledáte, co potom? Nezačervenáte se studem? Jak pak, když obviněný muk nevydrží a řekne, že se dopustil něčeho, čeho se skutečně nedopustil? Na koho padne potom všecka vina, jako na toho, kdo ke lživému přiznání jej donutil?“

Kníže bulharský vypínal se vysoko nad poddaný sobě lid. Na společných hostinách na př. směl jenom kníže zasedati u stolu, jeho manželka a velmožové říší hodovali v jeho přítomnosti na zemi. Příkazu nějakého svatý Otec v této příčině knížeti nedává, ale připomíná jemu příklad tak mnohých křesťanských knížat a posléze i příklad

Krále králův, jenž netoliko se svými přátely a učeníky, ale i celníky a hříšníky obcovoal.

List papežův končí napomenutím, aby pevně víry římské církve se drželi, ježto víra církve té, založené knížetem apoštolským, sv. Petrem, vždycky byla bez poskvrny.

Napomenutí tohoto bylo na výsost třeba, neboť v Cařihradě již tehdy zamýšleli, Bulhary do osnovaného právě rozkolu strhnouti, a proto přilnutí jejich k Římu těžce nesli: S obnoveným úsilím pracováno tedy o to, aby katolická církev v Bulharsku hned z počátku byla zničena. Bohužel nikoliv bez úspěchu. Již roku 870. bylo na sněmu Cařihradském připojení Bulharů k patriarchátu Cařihradskému prohlášeno. Hlavní příčinou odpadnutí byl strach před Němci, kteří právě tehdy byli zbavili Moravu politické samostatnosti. Připojivše se k Byzantincům doufali Bulhaři, že naleznou u nich proti přemoci německé pevnou oporu.

Tou dobou zdálo se, že Bulharsko je pro pravou církev na vždy ztraceno. A přece nebylo. Přátelství s Řeky netrvalo dlouho; vypukly nové války mezi oběma sousedními říši a trvaly celé 10. století a Bulhaři byly znova přinuceni hledati u náměstka Kristova ochrany. Okolo r. 915. jal se Borisův syn Symeon zase vyjednávat s římskou Stolicí a podrobil se opět řádné hlavě církevní. Brzy potom zřízen byl v sídle knížecím, Přeslavě, samostatný bulharský patriarchát a dvě biskupství: v Ochridě a Bielogrodu. Symeon dostal z rukou papeže Innocence I. korunu královskou a dal si titul „cara všech Bulharův a samovládce Řekův.“

Avšak ani tenkrát nebylo spojení s Římem trvalé. Po smrti cara Symeona uznal syn jeho car Petr za dobré, sblížit se opět s Byzantinci. Přízeň jeho získal si řecký císař Romanus Lazaken tím, že mu dal svou vnučku, Irenu, za manželku. Za to byl, jak dějepisci vypravují, ne pánem, jako otec jeho, ale poddaným císaře řeckého.

Za panství byzantského v letech 1018—1186 byli Bulhaři nejen tělesně, ale i duševně v područí Řekův. Teprve když z poddanství byzantského se zase vymanili a říše Bulharská pod názvem říše Trnovské byla obnovena, nastal i v ohledu církevním obrat k lepšímu. Jeden z nejschopnějších nástupců obnovitele říše Asěna byl car Kalojan (1196—1207), jenž netoliko říši rozšířil, ale pokořiv Byzantince, k jednotě katolické církve se vrátil. R. 1197. prosil papeže Coelestina III. za přijetí celého národa do lůna církve a pro sebe za korunu královskou. Ježto papež Coelestin zatím byl umřel, poslal nástupce jeho Innocenc III. bez prodlení vyslance do Bulharska. Po několikaletém vyjednávání byl biskup trnovský jmenován bulharským primasem a král s národem do církve byl přijat. V listopadu r. 1204. byl korunován od legáta papežského.

Avšak na třetí toto přilnutí k Římu následovalo záhy třetí odpadnutí, a tehdy byl toho příčinou muž, od něhož by to nebyl nikdo očekával.

Hrabě Balduin Flanderský, vůdce křesťanského vojska při třetí křížové výpravě, vyvrátil Řecké císařství a na jeho troskách založil císařství Latinské. Místo však, aby byl s bulharským panovníkem vešel ve styky přátelské, nakládal

s Bulharskem jako s provincií od říše Byzantské odpadlou a jeho panovníkem jako samozvancem. To podráždilo ovšem cara Kalojana měrou nejvyšší, a pravdu měl papež Innocenc III., když slyše o událostech na Východě, plačky zvolal: „To vše bude církvi na škodu a obrácení Východu stane se nemožným.“ A skutečně, již r. 1205. vypukla válka mezi Balduinem a Kalojanem, ve které Latinci na hlavu byli poraženi a král Balduin zajat a popraven. Strašně řádil po té Kalojan proti přemoženým. Všecky válečné zajatce dal bez milosrdenství porubati a nazval se za příkladem Basila Bulharobijce „vrahem Římanův.“ Svazek s Římem byl opět přerušen a arcibiskup trnovský za neodvislého patriarchu prohlášen.

Roztržka tato byla tím osudnější, ježto právě tehdy záhubná, polopohanská sekta kacířská celou bezmála Evropu byla zaplavila. Přívrženci této sekty měli v různých zemích různá jména; na Balkánském púlostrově nazývali se Bogomili a rozšířili se jmenovitě v Bulharsku. Nástupce cara Kalojana, jenž obléhaje město Soluň úkladně byl zavražděn, Boril (1207—1218), jal se sice znovu vyjednávati s Římem a dal na rozkaz papežův v Trnově konati synodu proti kacířům; avšak již roku 1218. nastoupil na trůn car Jan Asěn II., jenž Řekům a Bogomilům zcela byl oddán. Rozšířil sice hranice bulharské, ale sláva ta netrvala dlouho. Po jeho smrti rozpadla se říše docela. Spolek s Řeky, kteří potřebujíce jeho pomoci, delší dobu jej klamali, vydal říši úplně v ruce tohoto zapřisáhlého nepřitele národa. Tím méně byla říši na

prospěch jeho náklonnost k Bogomilům, neboť nauka jejich podřývala všechny základy rodiny i státu. Od spojenství s Řeky upustil sice Asěn, když papež mu přečin jeho vytýkal a posléze i klatbu naň uvalil, ale od přátelského styku s Bogomili nemohl ani papež, ani papežský legát, do Trnova vyslaný, cara odvrátiti. Tak nastala mezi Bulhary a Římem úplná roztržka. Říše Bulharská klesla hluboko: na venek stala se podnožím řeckých císařův, uvnitř vedli hlavní slovo Bogomili a Židé.

Takový byl stav věcí do polovice 14. století. Ještě jednou zasvitla Bulharům hvězda naděje — naposled, než se nad ubohou zemí rozprostřela mrákota islamu, která veškerý politický i náboženský život Bulharův pochovala. Štěpán Dušan, kníže srbský, zasnoubil se se sestrou cara bulharského, Alexandra Asěna, a spojil se s Bulhary a Rumuny proti Řekům. Následovalo založení samostatné bulharsko-srbské církve a do smíru s Římem nebylo daleko. Náboženský duch a život v zemi nanovo oživnul. Mnich Theodosius vystoupil proti Bogomilům a shromáždil okolo sebe velký počet žáků pro věc dobrou nadšených, kteří pokleslou v národě zbožnost obnovovali a za tou příčinou i literárně činní byli. Za předsednictví Theodosia byly konány v Trnově proti Bogomilům dvě synody r. 1350. a 1355.

To byl, jak svrchu povědíno, poslední pokus o zvelebení a povznešení náboženského života v těžce zkoušené zemi. Roku 1393. padlo hlavní město Trnovo, jehož statným obhájcem byl žák Theodosiův a poslední patriarcha trnovský, Euthy-

nius, do rukou Turkům a tím učiněn konec nejen říši Bulharské, ale i samostatnosti náboženské na dlouhá století.

* * *

Za panství tureckého vedlo se Bulharům zle i ve příčině náboženské: církev bulharská stala se úplně závislou na tureckém sultánovi. Mnoho kostelů proměněno v mešity, Bulhaři podřízeni řeckému patriarchovi v Cařihradě, jenž sám nebyl než povolným nástrojem a poslušným otrokem sultánovým. Tak octlí se oba dávní soupeřové, Bulhaři i Řeci i ve věcech duchovních pod poručnictvím sverpého tyrana. Trest byl spravedlivý. Laskavého hlasu pravého pastýře nechtěli slyšeti, mírného jeho jha nechtěli nésti; za to řinčely potom okovy na nohou jejich a hrdou jindy šíji skláněli pokorně na rozkaz pyšného Turka.

Byl-li však již poměr řeckého duchovenstva k tureckému nadvládcí velmi pokořující, byl stav Bulharů ještě smutnější. Vrozenou sobě úlisností dovedli si Řekové i za panství tureckého osud jakž takž snesitelný zjednat. Na biskupství dosazováni výhradně Řekové. Nájemníci tito zapomněli ovšem docela, že jsou duchovními hodnostáři a zneužívali úřadu svého, utlačující národ a vydírajíce peníze na nižším duchovenstvu a věřícím lidu. Za peníze, často za vysoké obnosy domáhali se duchovních hodností a dosáhnuvše jich, zneužívali potom úřadů svých k tomu, aby výlohy učiněné zase si nahradili. Nazýváni jsou proto později nikoliv biskupy, ale despoty, t. j. krutovládcí. Jak

příklad takových vrchnopastýřův účinkoval na kněžstvo a lid, lze si snadno domyslit.

Smutné následky prodajnosti a zkaženosti vyššího duchovenstva lze v Bulharsku pozorovati až podnes, a jest věru divno, ano jako zázrakem, že si národ Bulharský i za tak smutných okolností tolik dobrých vlastností zachoval a vůbec docela nevyhynul. Také za našich dnů ještě stojí pravoslavné duchovenstvo na nízkém stupni vzdělanosti a nemá tudíž žádného blahodárného vlivu na věřící lid. Bulharští popi na venkově předčí obyčejného sedláka pouze tím, že umějí čísti. Jinak nosí se jako sedláci, ořou, mlátí jako onino. Vědomostí nemají skoro žádných; řečti biskupové jakoby schválně byli zanedbávali vzdělání podrízeného sobě kněžstva. Ku svěcení na kněžství býval připuštěn každý, kdo dobře zaplatil, ať byl kdo byl. Tak vstoupil na př. jistý kuchař do služby v jistém katolickém klášteře s úmyslem, státi se spolu katolíkem, co však mrzelo velmi jeho vladyku (biskupa). Jal se tedy milého kuchaře přemlouvati, aby ze služby vystoupil. Když domluva ukázala se býti marnou, slíbil mu, že ho vysvětlí na kněze. Ubohý kuchař byl na hrozných rozpacích; býti katolíkem — myslil si — to je dobré a spasitelné, ale státi se tak z čista jasna knězem, to také není k zahoeení. Konečně podlehl pokušení a nechal se na popa vysvětliti. Když však i po vysvěcení chtěl provozovati kuchařské svoje řemeslo, domlouval mu biskup, že by se to přece nesrovnávalo s jeho hodností kněžskou, aby byl knězem a zároveň kuchařem. Ale se špatnou se potázal. „Než bych

nechal kuchaření," pravil kuchař biskupovi, „tož pověším raději kněžství zase na hřebíček!“

Rozumí se, že takoví kněží jsou v opovržení a bez vlivu na svěřený sobě věřící lid. Kněžství bývá řemeslem jako každá jiná živnost. O duchovní správě v pravém slova smyslu nelze mluvit. Pop kázání ani nemívá; o velkých svátcích přednášívá věřícím něco místní učitel. Jak a co, o to se nikdo nestará. Tak na př. byl v jisté vesnici na rumelských hranicích učitelem protestant, jenž dětem ve škole vykládal bibli a z obrazů svatých si posměch tropil. Přes to byl spolu zpěvákem v kostele a o svátcích mívá k řeckým katolíkům kázání.

V téže vesnici leželo za poslední války rusko-turecké menší oddělení bulharských vojáků pod velením několika ruských důstojníků posádkou, a tu jali se mladí, domýšliví důstojníci tamějšího popa poučovati, jak by měl služby Boží zaříditi a vůbec o kostel dbáti. A ku podivu, pop nechal si to líbiti, ano, když potom náhodou jistý ruský důstojník, rodem Polák, do téhož místa byl přeložen, přišel pop k němu sám a tázal se ho o radu, kterak by měl ve svém kostele zavěsiti obrazy. Důstojník diví se nemálo této otázce a praví: „Co mně po tom? Pověs si své obrazy, jak ti libo!“ Nad odpovědí důstojnickovou žasne zase pop, neboť zdá se mu býti zcela v pořádku, aby světská vrchnost i v kostele poroučela.

Tyto a takové případy nejsou v řecké církvi řídky; ano kdysi předložili řečtí biskupové spornou otázku, má-li se při mši svaté do vína přimísiti také vody, tureckému císaři k rozhodnutí!!

Také pravoslavných klášterů jest v Bulharsku slušný počet. Obyvatelé jejich zovou se řeholníky, ale nemají často o životě řeholním ani potuchy. Jistý cestovatel, jenž zavítal na svých cestách do kláštera Bohorodičky v Dobridolu, viděl v celách mnichů rozdivné věci, ale ni jediné knihy. V mnohých klášteřích žíví se mniši ruční prací a zhotovují, aby se užívali, rozmanité věci na prodej. V klášteře Magliši na př. na úpatí Balkánu pletou na zvláštním stroji punčochy, vyřezávají kříže a p.

* *

Až do počátku tohoto století stál národ Bulharský na velmi nízkém stupni vzdělanosti. Mezi lidem venkovským sotva kdo uměl čísti a psáti; sami zámožní statkáři poznamenávali si zaplacené daně vroubky na rozpoltěné tyče, jejížto jednu polovici si ponechával výběrčí daně, druhou pak poplatník. Jakmile daň byla zaplacená, složily se obě polovice tyče dohromady a vyřezal se nový vroubek, jenž na obou částech tyčky byl viditelný. Podvod ovšem při tomto zařízení byl nemožný, jelikož ani výběrčí ani poplatník nemohl sám vroubek nějaký buď přidati nebo smazati; ale o vysokém vzdělání počítání takové zajisté nesvědčilo. Turecká vláda ukládala sice od staletí nešťastné zemi velké daně, ale o duševní vzdělání svých poddaných se nestarala. V této příčině byli Bulhaři ponecháni sami sobě; měli sice své školy hlavně ve větších městech, tu a tam i na venkově, ale byli nuceni, vydržovati si je sami.

Jiný nepřítel, jenž každému vzdělání ubohého národa se stavěl v cestu, byli odvěcí nepřátelé Bulharův, Řekové.

Jak již dříve bylo vypravováno, byla již na počátku panství tureckého v Cařihradě vrchní moc ve věcech církevních odevzdána Řekům. Řekové bývali voleni za patriarchy, Řeky byla osazována většina biskupství. A této nadvlády v církvi a ve věcech duchovních domohli se Řekové a hleděli ji sobě na vždy pojistiti z příčiny dvojí. Zastávající vysoké úřady církevní měli příležitost, nasytiti svou lakotu a chtivost peněz, kterou prodejnost církevních hodností v řecké církvi měla v zápětí. Hned na počátku panství tureckého kupoval si patriarcha svou hodnost od sultána za vysokou cenu. Již r. 1573. činila kupní cena 6000 dukátů, později zvýšila se pětadvacetkrát, dary pro ministry a dvořany v to nepočítaje. Za takové výlohy odškodňoval se patriarcha zase tím, že prodával podřízená sobě biskupství z pravidla za 4000 dukátů. Podobný obchod vedli potom biskupové prodávající fary a hodnosti v klášteřích. Jací lidé za takových okolností do úřadů tak důležitých se vtírali, jak potom lid byl vyssáván a vykořisťován, lze si snadno domysleti. Vždyť biskupové, ač tak draze úřady své kupovali, mívali nicméně skvělou, knížecí domácnost.

Nadvlády své v církvi hleděli však Řekové využítkovati také k tomu, aby Bulhary porušili. Nemohouce zapomenouti, že národ jejich kdysi panoval na trůně císařském v Cařihradě, nevzdali se nikdy naděje, že doba panství jejich

jednou opět se vrátí. Odtud jejich snaha, řeckému živlu na půlostrově Balkánském zjednati převahu, Bulhary znenáhla na Řeky přeměnití a tak hladce a bez krveprolití dosáhnouti toho, čeho v dřívějších stoletích byzantští císařové násilím marně se domáhali. Proto osazována všechna důležitá místa jenom Řeky, jenom Řekové dosazováni na stolce biskupské, jenom Řekové svěceni na kněze. Pouze řečtina byla vyučovací řečí v jediném kněžském semeništi patriarchově; přemnoží z pravoslavných kněží neznali ani řeči svého stádece. Řeckými duchovními zaváděny v kostelích a školách řecké knihy, slovanské pak vytláčovány. Slovanská bohoslužba udržela se pouze na venkově a později i tam znenáhla mizela.

Až do polovice minulého století udržela se jediné dvě bulharská arcibiskupství, mezi nimi patriarchát v Ochridě v Albanii, na jezeře téhož jména. Ale pletichám Řeků padly konečně i tyto poslední zbytky starobulharské církve r. 1747. za obět. Na rozkaz sultánův byla obě arcibiskupství zároveň s posledním samostatným biskupstvím srbským v Ipeku zrušena a patriarchátu řeckému přivtělena.

Od té doby rostla moc řeckého živlu den co den. Řečtina stala se jazykem vzdělaných tříd a jazykem vědeckým a vyučovacím ve školách. Posléze neuměl v celé zemi bezmála nikdo bulharsky čísti a psáti. Na označenou bulharských hlásek užíváno řecké abecedy, ač se k tomu nikterak nehodí. I ve školách venkovských vyučovalo se řeckým jazykem a dítky učily se katechismu v řeči, které nerozuměly. Ano i slovanským světcům byla

vypovězena válka a mezi jinými také sv. Cyrill a Methoděj z kalendáře byli škrtnuti.

S obzvláštní zlomyslností pronásledovali řečtí biskupové zbytky bulharské literatury jakožto nemilé svědky slovanské minulosti Bulharska, a zvláště když po znovuzřízení království Řeckém r. 1829. národní vědomí Řeků mocně oživilo, zahájena pravidelná válka na vyhlazení slovanských památek. Bulharské rukopisy a knihy, jež ve válkách dob minulých podařilo se zachrániti, staly se obětí národního záští. Tak vypravuje jistý Grigorovič, jenž v letech čtyřicátých staré bulharské rukopisy sbíral a za tím účelem Bulharskem cestoval, že krátce před jeho příchodem do kláštera sv. Jiří na hoře Athosu velká hromada bulharských rukopisů byla spálena. Mimo to dověděl se od očitých svědků, že v osadě Ksepově velké množství slovanských knih do moře bylo vhozeno. Totéž dělo se i na jiných místech. V osadě Valozedi vytápěli staroslovanskými rukopisy kamna; představený kláštera „Nahum“ dal veškerou slovanskou knihárnu klášterní spáliti, a když v klášteře Menikeonu jistý cestovatel prohlížeje domácí knihárnu také po slovanských knihách se tázal, dověděl se, že dávno již ohněm byly zničeny.

Tu a tam neostýchali se Řekové ničiti bulharské listiny a památky i veřejně. Roku 1823. žádal biskup Joachim na sedlácích jisté vsi u Berkovicy, aby všechny své bulharské knihy a obrazy svatých zničili a slíbil jim dáti za ně obrazy světců řeckých. Sedláci zuřili; neboť ač neznajíce čísti chápali přece bezpráví, jaké se jim dělo. Přes to musili upo-

slechnouti. Toliko malou část vzácných spisů zakopali a tak před zraky biskupovými ukryli. Když později povstal mezi Bulhary a Řeky spor a pátráno po důkazech proti Řekům, kopalo se na onom místě, kde podle podání zachráněné listiny ukryty byly, a skutečně našly se tam zbytky pergamenů a kousky obrázkových rámců.

Nejvíce želeť jest zkázy kniháren ve velkých městech, kde bezpochyby důležité památky dějepisné se chovaly. Při kostele starého sídla patriarchova v Trnově objevil r. 1825. metropolita Hilarion sklepení, jež knihami a starobulharskými rukopisy bylo naplněno. Z toho všeho vybral metropolita jenom některé knihy řecké; vše ostatní dal spáliti ve své zahradě na hranici. Tak vzala za své knihovna patriarchy trnovského!

* * *

Řekové utlačující Bulhary zamýšleli znenáhla je pořečtiti. Ale přepočítali se. Přísloví: „Tlak buď protitlak“ osvědčilo se i u nešťastného, těžce zkoušeného národa Bulharského. Hanebné nátisky Řeků způsobily, že v celém národě Bulharském začala se šířiti nespokojenost s nadvládou řeckou i tureckou, a nespokojenost ta docházela ohlasu u mocného činitele na severu, u bratrského národa Ruského. Již na počátku nynějšího století vysílalo Rusko tajné zřizence do Bulharska, rozšiřovalo v zemi slovanské spisy a knihy, zakládalo bulharské školy v Kievu, Petrohradě a v Moskvě, budilo národní vědomí Bulharův a popuzovalo vždy více jejich nespokojenost s panstvím řecko-tureckým.

V rusko-tureckých válkách r. 1809. a 1828. povstali Bulhaři proti Turkům se zbraní v ruce a bojovali po boku Rusů proti svým staletým utlačovatelům. Ale hodina svobody ještě nebyla udeřila; naopak po válkách těch bylo jim trpěti krutá pronásledování za to, že se přidali k Rusům. Následkem toho vystěhovalo se tehdy mnoho bulharských rodin do ciziny, hlavně do Ruska a Rumunska. V jediné Besarabii napočteno na př. ve 13 osadách na 70.000 Bulharů.

Ale právě tyto bulharské osady staly se středisky a ohnisky národního hnutí a života. Ruská vláda ujala se uprchlíkův a zřídila jim školy, ve kterých slovanské vědomí národní, nadšení pro slovanský mrav a jazyk a slovanskou vzdělanost se pěstovalo a touha po neodvislosti zubožené vlasti mládeži bulharské se vštěpovala. R. 1833. zřízena byla v Bulharsku samém bohatými kupci v cizině usedlými první bulharská škola, bulharské knihy pak vydávány v Oděse, Vídni a Bukurešti a rozšiřovány po Bulharsku. Ponenáhlu nabývala zase slovanská vzdělanost převahy nad řeckou.

Také v Bulharsku samém pracovala zatím tiše ale za to vytrvale mocnost jiná o znovuzrození národním. Byla to bulharská rodina, kde houževnatě se zachovávaly zděděné mravy a obyčeje a s nimi i řeč mateřská; byly to částečně i venkovské obce, jež své představené (kmety) samy si volívaly. Tak stalo se, že vědomí národní ztrátou šlechty a tříd vzdělaných značně sice pokleslo, avšak nikdy úplně nevyhaslo.

*

*

*

Avšak nejen ve příčině politické, nýbrž také v ohledu náboženském připravoval se znenáhla obrat k lepšímu.

Po krymské válce (1856) dosáhla nespokojenost Bulharů s řeckými biskupy nejvyššího stupně a církevní otázka bulharská stala se palčivou. Na naléhání velmocí evropských jal se sám sultán turecký v církvi řecké prováděti opravy. V pověstném svém výnosu (hatti-humayum) o postavení křesťanů v říši turecké ze dne 18. února r. 1856. prohlásil patriarchu nesesaditelným a ustanovil pro biskupy pevné příjmy. Podrobnější opravy měly se provésti na všeobecné národní synodě řecké, která se měla svolati za tím účelem, aby konečně hanebné prodajnosti v řecké církvi učiněna byla přítrž.

Synoda skutečně se sešla a zasedala celá dvě léta (1858—1860); ale naděje v ni kladené se nesplnily. Zatím totiž co na synodě strana liberální a orthodoxní mezi sebou se hašteřily, nebyla bulharská otázka ani za hodnu uznána, aby přišla na přetřes. Národu Bulharskému došla trpělivost. Jako jeden muž povstalo 60.000 Bulharů cařihradských žádající svými vyslanci odloučení od Cařihradu a vlastního patriarchu. Ve zvláštním spise pamětním postavili na pranýř prodajnost, nevědomost a nemravnost řeckých biskupů, z nichžto právě někteří pro zločiny nejhoršího druhu stáli před soudem. Tehdejší patriarcha Cyrill se ulekl. Odpadne-li 6 milionů Bulharů — počítal — ztratí patriarcha tři čtvrtiny svých poddaných a po slávě patriarchátu bude veta! Hleděl tedy povolností Bullary usmířiti a posvětil proto několik bulharských kněží na bi-

skupy. Nadarmo. Jeden z těchto biskupů, Hilarion, postavil se svému národu v čelo a nejmenovav více o svátcích velkonočních při slavné mši sv. jiněna patriarchova roztržku dokonat.

Události v hlavním městě nezůstaly bez účinku na venkov; v celé zemi odpirány řeckým biskupům obvyklé poplatky a nově zvolených nikdo téměř neuznával. Nevěda si rady složil patriarcha Cyrill svou hodností, a když nástupce jeho se pokoušel, násilím vzpouru potlačit, urychlil jen událost, které se tehdy nikdo nenadál. Najednou z čista jasna vznikla a bleskem od města k městu, od dědiny k dědině, razila si cestu myšlénka: svobodu a neodvislost od Cařihradu hledati ve spojení s Římem. Sestaveno tedy ihned písemné vyznání víry římsko-katolické, opatřeno 2000 podpisy, a 30. prosince 1860 ubíralo se 200 vyslanců národa Bulharského z kostela sjednocených Arménů v Cařihradě k apoštolskému delegatu, arcibiskupovi Brunonimu, prosíce za přijetí do lůna církve katolické. Zároveň předložili list k papeži, ve kterém víru katolické církve bez výjimky přijímají, vyprošujíce si pouze, aby jim jejich ritus (obřady) byl ponechán a by slovanská bohoslužba byla obnovena. Po té bylo zvoleno vyslanectvo čtyř duchovních, aby oba spisy podalo papeži.

V Římě ovšem byla z toho všeho radost veliká. Sv. Otec Pius IX. objal otecky bulharské vyslance, přijal prosebníky brevem ze dne 21. ledna 1861 do církve a potvrdil jim jejich liturgii (bohoslužbu). Po třech měsících dal nové církvi nového pastýře v osobě bulharského archimandryt Sokol-

ského a posvětil jej sám 14. března na biskupa. Jak očitý svědek vypravuje, neviděl Řím již od kolika set let slavnosti podobné, jako bylo posvěcení prvního bulharského biskupa. Dojemný ráz slavnosti zvyšovaly mnohé okolnosti. Sjednocení Bulharů s církví katolickou stalo se r. 1861., a hle, právě před 1000 lety téhož roku (861) obrátili se Bulhaři na křesťanství, jež jim hlásal sv. Metoděj. V Sixtinské kapli, kde svěcení se dělo, visí velký obraz posledního soudu, a hle, také obraz téhož posledního soudu to byl, jenž takový dojem učinil na bulharského knížete Bogorise, že přijal křesťanství. V evangeliu toho dne, které při slavné mši sv. zpíváno bylo, stojí jakoby zúmyslně slova: „Ty jsi Petr, a na té skále vzdělám církev svou, a brány pekelné jí nepřemohou;“ a slova: „A bude jeden ovčinec a jeden pastýř,“ kterážto slova právě budoucí sjednocení všech národů v lůně církve svaté předpovídají.

Pius IX. byl velmi pohnut, a srdečná jeho promluva učinila na přítomné hluboký dojem. Najmě velkolepý byl okamžik, když povstal s trůnu a pozvednuv rukou svých, zvolal: „Tobě budiž čest, sláva a díkůčinění, Ježíši Kriste, prameni milosrdenství a útěchy, jenž i za našich dnů divy tvoříš, aby všichni zvěstovali zázračné skutky Tvé!“

Biskup Sokolski plakal pohnutím. Ctihodný stařec, s dlouhou, jako sníh bílou bradou, a stářím poněkud již shrbený, klečel u trůnu papežského, vedle po pravici maje mladého bulharského jáhna, Rafaela Popova, po levici P. Eugena Boréa, představeného Lazaristů cařihradských, neunavného

to missionáře, jenž si o sjednocení velké získal zásluhy. Biskup Sokolski odpovídal na otázky mu kladené bulharsky, P. Boré pak překládal jeho odpovědi do latiny. Možná, že tehdy ponejprv zaznívaly v Sixtinské kapli zvuky slovanské.

Po vykonaném svěcení posadil se nový biskup na svůj trůn stranou oltáře, na hlavě máje orientálskou mitru na způsob císařské koruny a v ruce drže řeckou berlu. Po té zanotil papež *Te Deum*, a zatím, co zpěváci dále zpívali, obešel nově zvolený pastýř ve slavném průvodu kaplí a ku konci udělil od oltáře všem přítomným v bulharské řeči biskupské požehnání.

Monsignore Sokolski získal si v Římě rázem úctu a lásku všech. Podle přísných postů, které zachovával, z dlouhých a vroucích modliteb, jež konal, a neméně i z neličené jeho přívětivosti bylo lze souditi, že jest mužem bezúhonným, svatým. On sám byl zase všecek nadšen pro sv. Otce Pia IX. „To je anděl, to je světec!“ pravil nejednou. Co však nejvíce všem Bulharům bylo nápadno a je Římu zvláště naklonilo, byla dle vlastního jejich vyznání protiva mezi pýchou řeckého patriarchy a blahosklonnou mírností papežovou. Zvykli jsouce naduté domýšlivosti své dosavadní vrchnosti církevní, nechápali, jak může papež, hlava 200 milionů věřících a k tomu světský panovník, tak vlídně a otcovsky s nimi zacházeti.

Asi po třech téhodnech, na počátku května, dostali v Římě zprávu o šťastném návratu Sokolského, jenž odcházejí z Říma, byl jmenován arcibiskupem, do Cařihradu. Ježto přijel časně z rána

a dříve než očekáváno, nemohli mu sjednocení Bulhaři, jak bylo ustanoveno, vyjít ve slavném průvodu do přístavu naproti. Teprv když již mši svatou sloužil, roznesla se zpráva o jeho příchodu městem a za krátko byl kostel věřícími naplněn. Po mši sv. obrátil se msg. Sokolski ku přítomným a vypravoval nadšenými slovy o přijetí, kterého se mu v Římě dostalo, a o milosti sv. Otcem sobě prokázané. „Řím jest sama láska,“ opakoval neustále za řeči.

Večer téhož dne způsobena novému arcibiskupovi velkolepá pocta a slavnosti, které se z rána při příchodu jeho konati nemohly, nahrazeny velkolepou ovací, když se ubíral k apoštolskému delegátu msg. Brunonimu a k primasu arménskému. Msg. Sokolski jel na vzácném, bohatě přistrojeném oři, jež mu byl jistý arménský šlechtic daroval. Následoval archimandrita s duchovenstvem a po obou stranách starešiny bulharského národa na pyšných komoních v kroji národním a s dlouhými kopími v rukou. Průvod uzavírala čestná stráž Vysoké Porty a cestou dostávalo se arcibiskupovi všude vojenské pocty od tureckých vojáků. To svědčilo o příznivém smýšlení turecké vlády, která skutečně unii přála, doufajíc takto rozřešiti bulharskou otázku, aniž upadla v osidla ruské diplomacie.

Následujícího dne, na neděli květnou podle kalendáře Julianského, konal msg. Sokolski slavné služby Boží v bulharsko-sjednoceném kostele, na něž tolik zbožného lidu se sešlo, že nejen kostel byl plný, ale i na ulici a v okolních zahradách stály zástupy. Po službách Božích zanotil arci-

biskup bulharský chvalozpěv na papeže, ježž všichni přítomní ve sboru společně zpívali.

Také na venkově docházelo sjednocení s Římem živého ohlasu, zvláště v okolí Soluně a Drinopole. Několik osad u Soluně bylo se již dříve k církvi katolické připojilo a totéž učinilo i za Sokolského asi 50 větších nebo menších osad.

Byli to vpravdě tehdy dnové radostní. Bylo slyšeti i hlasy, které brzké sjednocení celého Bulharska s církví katolickou již předpovídaly. Sám arcibiskup Sokolski nejednou vyslovil tutéž naději, ano prosil již papeže za zřízení samostatného bulharského patriarchátu. Co by byl asi řekl, kdyby byl tehdy mohl nahlédnouti do budoucnosti, a kdyby byl viděl, kterak všechny blahé naděje v nivec se rozpadávají a on sám jako zajatec úpí mezi zdmi ruského kláštera!

Unie s Římem měla mnoho nepřátel; jmenovitě Rusko pracovalo o to, aby ji potlačilo. Od mnoha let bylo se namáhalo, ni peněz ni práce nešetřilo, aby náboženské hnutí v Bulharsku přivedlo do proudu, a nyní mělo ovoce svých námah bez odporu ponechati církvi římské? Na to nebylo lze pomýšleti. U katolíkův evropských docházela sice unie ohlasu i soucitu, ale nebylo státu, jenž by byl svým vlivem a svou podporou jí se ujal. A podpory, účinné podpory bylo mladé unii na výsost třeba. Skoro všude byli unité v menšině; přestoupivše tedy k unii ztratili všechny kostely. Mimo to nedostávalo se škol, kde by mládež se vyučovala, časopisů, kde by pomluvy nepřátelského tisku se odrážely, a čeho nejvíce želeli

bylo, nedostávalo se kněžstva bulharsky znajícího. Mnohé osady, které za missionáře prosily, musily býti oslyšeny. Nescházelo konečně i takových Bulharů, jižto pomocí unie jak Řeků tak i Rusů se zbaviti a národnost bulharskou povznést doufali, když však naděje jejich se nesplnily, ve svém nadšení pro Řím značně schladli. Jaký div, že za takových okolností sjednocení, místo aby pokračovalo, pozbývalo stále půdy! Posléze 5. července r. 1861. zasazena celému krásnému dílu rána smrtící. Téhož dne dostala propaganda v Římě tento telegram: „Arcibiskup Sokolski, nedávno posvěcený, vůdce bulharské unie, beze stopy zmizel.“

Kde byl? Co pohnulo jej k útěku? Kam se obrátil? A jestliže skutečně, jak se ihned za to mělo a jak se později potvrdilo, se odebral do Ruska, šel tam dobrovolně či prinucen? Zůstal unii věren, anebo zaprodal své přesvědčení? Toto poslední zdálo se býti pravdě nepodobno, neboť před vysvěcením byla mu nabízena nesmírná suma peněz za odpadnutí, ale nadarmo. Někteří se domnívali, že byl pod záminkou, že mu půjčeny budou peníze, vlákán na loď a zavlčen do Ruska do vyhnanství. Krátce před tím totiž, než zmizel, bylo viděti jej vycházeti z paláce ruského vyslanectva a brzy na to vstupovati na ruský parník, který odjížděl do Oděssy. Jiní domnívali se věci horších, a to proto, ježto arcibiskup již od delšího času vyjednával s ruskými agenty, že i se svými odznaky a papežskými bullami zmizel a že jeho tajemník Theodor jej na Rus předešel. Jak se tvrdilo, žil

později jako zajatec v gubernii Chersonské v jistém pravoslavném klášteře, kde nikdo jej navštívit, nikdo s ním mluvit nesměl. Po desíti letech objevil prý se zase jednou v Chelmu, kde sjednoceným bohoslovcům udílel svátost svěcení kněžstva, po slavnosti však zase zmizel, s nikým ani slova nepromluviv.

Nenadálá ztráta msg. Sokolského byla ovšem pro unii krutou ranou. Většina obrácených popů vrátila se k rozkolu a s nimi i větší část věřícího lidu. Přes to nebylo všecko ztraceno. Asi 20.000 Bulharů s 20 kněžími zůstali unii věrni, ano tu a tam nabývala přívrženců nejen mezi Bulhary a Armény, ale i Řeky. Tak přistoupil k unii téhož roku 1861. řecký biskup Meletios s mnohými jinými Řeky. Na hromadné přistupování k unii nebylo ovšem možno na ten čas pomýšleti, zatím šlo pouze o to, rozptýlené zbytky věrných unitů shromáždit a ve víře udržeti a utvrditi. Sv. Otec a apoštolský delegát msg. Brunoni činili v té věci, seč byli.

Mezi bulharskými kněžími, kteří unii věrni zůstali, vynikal rázností a neohrožeností zvláště Rafael Popov, tentýž, jež jsme již v Římě jako průvodce nešťastného Sokolského byli viděli. Z věčného města vrátil se s tak živou vírou, s tak vroucí láskou k církvi katolické, že ani všeobecné odpadlictví, ani lákavé sliby nepřátel unie, ani nekonečné obtíže v povolání jeho nebyly s to, aby jej zviklaly. Byv od msg. Brunoniho vysvěcen na kněze, byl poslán do duchovní správy do Drinopole, kde tamější farář také byl odpadl, a jeho horlivosti podařilo se, tamějších 600—700 katolíkův

Rafael Popov,
arcibiskup sjednocených Bulharů († 1876).

unii zachovati. „Stal-li bych se kdy římské církvi nevěrným,“ vyznal apoštolský muž veřejně na kazatelně, „jednal bych proti svému svědomí, stal bych se zrádcem na Bohu a svém národu.“

Když arcibiskup Sokolski zmizel, ustanovila papežská Stolica prozatímními nástupci jeho dva kněze, msg. Arabadžinského a Malčinského, a když tito pro mnohé obtíže a překážky, jichž při správě unie nescházelo, dobrovolně úřad svůj složili, stal se vrchním pastýřem sjednocených Bulharů dosavadní farář unitů v Drinopoli, Rafael Popov. Dne 5. srpna 1865 byl sv. Otcem jmenován a již 19. srpna na biskupa posvěcen.

Tak měli unité zase svého biskupa a statného vůdce, ale ten neměl, jak se říká, na různých ustláno. Již na první své visitační cestě přesvědčil se, jak chudobna jest jeho diecése. První osada, do které zavítal, jmenuje se Pokrovany. Tam bylo asi 200 katolíkův, ale ti neměli kostela, farář pak jejich obýval v domku, ve kterém všeho všudy byla jedna jediná světnice, a ta byla nejen příbytkem farářovým, nýbrž spolu i kaplí, kde se služby Boží konaly. Místo pro kostel, faru a školu bylo sice již zakoupeno, také stavivo bylo sveženo, ale nebylo zatím, odkud vzíti a zaplatiti stavitele. Teprve r. 1869. mohl arcibiskup nový kostel posvětit.

V obci Enalagenu zůstali tamější katolíci unii věrni a vystavěli si, ovšem nikoliv bez dluhů, pěkný kostelíček. Nelze vypsati, co všecko zkusili, než svůj vlastní kostel měli. Více než jednou obcovali službám Božím pod širým nebem stojíce ve sněhu. Hlavní oporou této obce byl věrný kněz,

jehož ani sliby, ani hrozby nemohly k odpadnutí přiměti.

V městysi Malko-Trnově u Drinopole prohlásila se asi třetina obyvatelů, bezmála 500 rodin, pro unii, a brzy stál tam katolický kostel. Ale také tamější pravoslavní nelenili. Jejich piklemi zosnováno proti unitům vzbouření, tak že katolický farář, nejsa životem jist, tři hodiny do nejbližší osady sněhem se brodil, aby se zachránil. Teprv přičiněním Rafaela Popova zjednán zase pokoj, načež strůjcové bouře k náhradě škody byli odsouzeni.

Mnoho bylo trpěti unitům od řeckých biskupů. Když r. 1867. ves Kajadžik z polovice stala se katolickou, bylo na návod řeckého biskupa několik katolíkův uvrženo do vězení, kde tvrdě s nimi bylo nakládáno. Podobně dělo se i jinde. V Jeni-Kiöj podrželi si unité místní kostel, ježto skoro celá ves k unii byla přestoupila. Po dvou letech však vymohl patriarcha, že byl katolíkům vzat a několika málo rozkolníkům přirčnut. Tato ztráta měla ovšem neblahé následky. Mnozí vrátili se zase k rozkolu, tak že msg. Popov roku 1866. jenom asi 50 katolických rodin tam nalezl. Mši sv. sloužil ve stodole. Když potom katolíci vlastní kostel si vystavěti chtěli, začaly nátisky znovu. Namítáno zase, že zakoupené místo stavební jest „vakuf“, t. j. svatý majetek mešity, který nikdy prodán býti nesmí, a trvalo to dlouho, než arcibiskup práva svého se domohl.

Ve zmíněných svrchu Pokrovanech zbylo po zmizení Sokolského jenom asi 11 katolíkův, ale

ti byli odhodláni raději vše i smrt vytrpěti, nežli od víry odpadnouti. Pravoslavný biskup dal je proto za jasného dne zatknouti četníky. Po té byli svázáni do kozelce, uvrženi do vězení a denně jako nebezpeční lotři mrskáni. Ale sám Bůh přispěl nebohým ku pomoci. Když již celý měsíc nelidsky byli týráni, přišel kajmakan (sudí), aby uvězněné vyslechl. Hluboce dojat neoblomnou vytrvalostí statečných trpitelů, vzkázal biskupovi, že na zajatcích žádné viny nenalézá, leč té, že se přiznávají k víře katolické, že je tedy nucen, je propustiti na svobodu, ježto sultán každému dává na vůli, aby měl náboženství, jaké chce; ano biskupa odsoudil i k náhradě škody, kterou katolíci žalářováním utrpěli a dal je pod vojenskou ochranou dopravit do rodné vesnice, kde s velkou slávou byli uvítáni. Událost tato přinesla to dobré ovoce, že mnozí, kteří si dříve netroufali, bez okolků za katolíky se prohlásili.

Nejvíce příkoří bylo zakoušeti kněžím unitům. Pop Dimo na př., jenž r. 1861. k unii přestoupil a od té doby jí vždy věren zůstal, šestkrát se octnul ve vězení, ano jedenkrát byl jako zlosyn nějaký vlečen ulicemi a celý měsíc potom vězněn. Nebylo i bez nátisků jinak malicherných. Největší ponížení na př., které bulharského kněze stihnouti může, záleží v tom, že se mu zapoví nositi kněžský oděv, zvláště pak pokrývku hlavy, jakou nosí popové, tak řečenou čapku. Návodem řeckého patriarchy zapověděla skutečně turecká vláda sjednoceným kněžím nositi čapku a předepsala jim za to podivný klobouk se šesti střapci. Nařízení toto

zůstalo ovšem celkem nepovšimnuto, ale bylo nicméně řeckým biskupům vždycky vítanou zbraní proti kněžím unitům.

Avšak více ještě než různá pronásledování byl unii na ujmu nedostatek schopných kněží. Působili sice již od delšího času v Bulharsku katoličtí misijníci, jmenovitě Augustiniani Nanebevzetí Panny Marie, polští Resurekcionista a francouzští Lazaristé v Makedonii, ale to vše nestačilo.¹⁾ Proto bylo první starostí msg. Popova, vychovati důkladné kněžstvo domorodé, které by po boku misijnářů zdárně pracovalo na vinici svého národa; proto zakládal ve větších městech, jako na př. v Drinopoli a Plovdivě, školy a semináře, kde by schopní Bulhaři na kněze se vychovávali. A skutečně již v několika letech vidíme v Bulharsku zdárně působiti slušný počet mladých kněží, rodem Bulharů.

Zatím co se arcibiskup staral o dorost domorodého kněžstva, nespouštěl se zřetele i výchovu mládeže ženské. K tomu konci povolal do Bulharska řád sester Nanebevzetí Panny Marie a najal pro ně starý dům v Drinopoli. Sestry zařídily si malý pensionát a veřejnou školu, navštěvovaly nemocné a chudé, připravovaly a rozdávaly léky a nabyly takto záhy velké vážnosti jak u Turků tak i pravoslavných; nikdo neodvážil se na ulici jim činiti

¹⁾ Misijníci Nanebevzetí Panny Marie řehole sv. Augustina byli sv. Stolicí schváleni r. 1857.; tovaryšstvo Vzkříšení Páně (Resurekcionista) bylo založeno v Římě r. 1842.; řád Lazaristů založil sv. Vincenc z Pauly r. 1624.

příkoří, naopak často byly i do tureckých rodin volány k nemocným.

Brzy potom byly zakládány i sirotčince a nemocnice. Jednoho dne přivedl kdosi sestrám dva hochy, jižto po smrti matčině od otce byli opuštěni. Sestry, ač samy chudy, nebyly s to, aby malých bytostí se neujaly; raději uvolily se o skrovné beztoho sousto s nimi se rozdělití a — sirotčinec byl založen. Dům pro nemocnici daroval jim jistý velkomyslný francouzský kupec, a v nemocnici té odřekl se později tak mnohý rozkolník svých bludův a zemřel v lůně církve katolické.

Vůbec osvědčoval se msg. Popov vždy a všude jako věrný a nezištný pastýř svěřeného sobě stáde. Bez ustání docházel do osad unii věrných, aby je ve víře utvrzoval, staral se o kostely a školy, a zastával neohroženě zájmy svých svěřencův u Vysoké Porty. Úspěchy na pohled nepatrné jej nikterak neodstrašovaly. Marne naléhali naň čelnější z pravoslavných, aby, jsa jediným bulharským biskupem, postavení svého využítkoval a za samostatného patriarchu bulharského národa se prohlásil; 5—6 milionů Bulharů že zajisté k němu se připojí. „Spása Bulharska,“ říkával msg. Popov na takové svůdné nabídky, „jest možna toliko ve spojení s Římem; nikdy nezpůsobíte co velkého, nepřilnete-li ke mně.“ Pokus, šlechtetného muže podplatiti, rovně se nezdařil.

Sílu k takové věrnosti a vytrvalosti čerpal msg. Popov, jak sám vyznal, z trojího svého pobytu ve věčném městě. Co v Římě viděl, vše vedlo jej k poznání pravé církve a propůjčilo mu sílu ve

všech svůdných pokušení. „Modlete se, děti,“ říkával chovancům kněžského semináře, „abyste aspoň jednou mohli přijít do Říma. Kdybych nebyl poznal Řím, byla by mně i pravá církev zůstala neznámou, anebo, což horší jest, byl bych zase odpadl.“ Ostatně všem svůdným nástrahám rozkolníků vzdorovala i sama arcibiskupova šlechetná, nezištná povaha. Vše, co měl, sdílel s chudinou a zašel v dobročinnosti své tak daleko, že mu i marnotratnost od některých byla vytýkána. Takové karatele odbýval obyčejně poukazuje na Prozřetelnost Boží, která až dosud nikdy nedopustila, aby trpěl nedostatek.

Hodnost rozkolnicko-bulharského exarchy, kterou msg. Popov byl zamítl, byla zřízena přece Již roku 1861. pokusil se již dříve zmíněný biskup Hilarion prohlásiti se za samostatného patriarchu. Pokus jeho se nezdařil. Řecký patriarcha vyloučil jej z církve a turecká vláda poslala jej do vyhnanství. Ale touha národa Bulharského po církevní samostatnosti nebyla tím odstraněna. Po dlouhém boji svolila konečně Vysoká Porta a zřízení samostatné národní církve připustila. Stalo se tak r. 1872.

Pro unii vzešly z toho nové nesnáze. Jednak mohli Bulhaři, majíce samostatnou církev, osvobození od nenáviděného jha řeckého hledati také jinde než ve spojení s Římem, jednak ztratila unie všecku přízeň turecké vlády. Až dosud byla totiž Vysoká Porta msg. Popovu celkem přízniva a uznávala jej jako arcibiskupa unitů také za světskou jejich vrchnost. Rozličná příkoří bylo mu trpěti pouze od úředníků podřízených. Tu nastala změna. Ježto

v říši Turecké biskupové jsou i představenými světskými svých poddaných, viděla Porta neráda dva biskupy a tudíž i dvě hlavy jednoho a téhož národa, a hleděla tedy jednoho z obou buďto odstraniti anebo jemu kde moha postavení jeho ztrpčovati. Toto nepřátelské smýšlení Porty bylo pro Rufaela Popova zřídlem mnohých útrap a příkoří, zvláště, když r. 1874. také na západě, v Makedonii, touha bulharského lidu pro unii se zmáhala jako před 13 lety na východě.

Až dosud činila totiž unie značnější pokroky pouze na východě, v okolí Drinopole. Okolo r. 1874. nastal obrat; tu vystoupila v popředí Makedonie, hlavně okolí Soluně.

Půda pro unii byla ostatně v Makedonii připravena již od r. 1860., neboť již tehdy vzniklo tam několik obcí katolických. Podnět k tomu zavdaly přechmaty řecké vrchnosti církevní. V osadě Jenidže-Vardaru povstal spor mezi starešinami a řeckým biskupem. Když obyvatelé slyšeli, že v Cařihradě sídlí biskup řecko-katolický, obrátili se naň prosíce, aby je přijal do pravé církve, doufajíce takto rozepři s biskupem nejjednodušším způsobem ukončiti. Jejich prosba byla vyslyšena a byl jim poslán katolický kněz. Událost tato měla však v zápětí vzpouru tamějších Řeků, kteří vrchnost světskou podplatili a katolíky pronásledovati se jali. Všichni byli uvrženi do vězení a odtud nedostali se dříve, dokud buďto neodpadli anebo penězy se nevykoupi. Přes to zůstala značná část jich unii věrna, na důkaz, že nikoliv z politiky, ale z přesvědčení byli k unii přestoupili.

Asi pět hodin cesty od Soluně leží osada Jumdžilar. R. 1863. přišel tam řecko-rozkolnický biskup s četníky, aby vydíral peníze. Ubozí sedláci nemohli požadavkům jeho vyhověti a byli proto zkrátka v jistém domě uvězněni, až by zaplatili. I radili se tedy, jak odtud vyvážnouti? Po krátké úradě učinil kterýsi návrh, aby dvěře vypáchili a utekli a pak se zřekli rozkolu a stali se katolíky. Plán jejich zdařil se jen z části. Dvěře totiž vypáchili snadno, ale na útěk nebylo lze pomyslit, neboť venku stáli četníci a všecko ujišťování a dokazování sedláků, že jim jako katolíkům po řeckém biskupu nic není, nezachránilo je od ran a násilností. Jednomu však podařilo se přece utéci a ten oznámil Lazaristům v Soluni, co se stalo, načež přičiněním jejich sporná věc v dobrém byla vyřízena. Sedláci přestoupili k unii, vystavěli si kapli a dostali kněze katolíka. Také v jiných několika osadách byl již tehdy slušný počet katolíků.

To byly vlastně jen počátky unie v Makedonii; naděje všeobecného sjednocení s pravou církví vzešla teprve po 14 letech.

Když r. 1872. zřízen byl bulharsko-rozkolnický exarchát, vysvětil nově zvolený exarcha ihned několik biskupův a rozeslal je do diecézí bulharských. Po nějakém čase však uznal za dobré, smířiti se s řeckým patriarchou a samostatnou církev bulharskou vydati mu na milost a nemilost. Aspoň rozšiřovaly se podobné pověsti po celé zemi a zdálo se, že nejsou bezpodstatny, když exarcha biskupy sotva vysvěcené a po Bulharsku rozeslané r. 1874. zase odvolal.

Skutek tento pobouřil celou Makedonii. V jednom z odvolaných biskupů, Nilu Izvorovi, dozrál úmysl, se kterým se, jak později vyznal, již dlouho obíral: vypověděl bulharskému, rozkolnickému exarchovi poslušnost a prosil msg. Popova a papeže za přijetí do katolické církve. Obsah jeho prosebného listu na sv. Otce zní takto:

„Od onoho okamžiku, když náš Bulharský národ ve věcech církevních s Řeky se nepohodl, cítil jsem v nitru svém závažné pochybnosti, kdykoliv jsem o prvních příčinách rozkolu přemýšlel, a svědomí pravilo mi, že toliko v katolické církvi, od níž jsme prvotně křest sv. přijali, upokojení naléztí mohu. Když jsem od exarchátu poslán byl do Makedonie, shledal jsem, že i národ ku sjednocení se kloní; i nemeškal jsem tedy svěřiti své city vrchnímu pastýři katolických Bulharův a jej se otázati, zdali by mne nepřijal do svaté církve. Od jistého času meškám nyní u něho a s jeho souhlasem opovažuji se, na Vaši Svatost s prosbou se obrátiti, abyste jako hlava církve a nástupce svatého Petra vyslechl mé vyznání víry katolické a mne nehodného přijal do lůna naší společné matky, církve římsko-katolické. S horoucí netrpělivostí očekávám odpověď Vaší Svatosti, abych co nejdříve údem pravé církve se státi a vší silou o obrácení svých mnohých krajanů zasaditi se mohl, kteří již pravdu ode lži rozeznávají počínají.“

V tutéž dobu vydal Nil Izvorov otevřený list na Bulhary makedonské, aby se před nimi ze svého

kroku ospravedlnil a spolu je vyzval, aby příkladu jeho následovali.

„Nemyslete si,“ stojí v listě psáno, „že jsem jednal z omrzelosti nebo nespokojenosti; nikoliv, po dlouhé a zralé úvaze odhodlal jsem se ku sjednocené církvi přistoupiti, a to hlavně z toho důvodu, abych své makedonské krajany od nesnesitelného jhu Řekův osvobodil a je na onu cestu přivedl, kterou naši první apoštolové, sv. Cyrill a Methoděj, kráčeli. Dlouholeté různice mezi námi Bulhary a Řeky vzbudily ve mně pochybnost, zda velká církev v Cařihradě má vlastnosti pravé církve. Církev Kristova musí býti matkou, jež své děti miluje; její představení musí býti pastýři dobrými, kteří své stádece vodí na pastvu dobrou, je řídí, spravují a poučují. Ale vy víte dobře, že nám již po dlouhá léta posílali jen nájemníky, kteří nás plenili a drancovali. Vždyť to právě je první a nejdůležitější příčinou naší neshody s Řeky. Odloučivše se tedy od řecké církve, opustili jsme jen macechu, která se o své děti nestarala.“

„Tento první krok, ježž jsme učinili, jest důležitý, ale nestačí, neboť odloučivše se od řecké církve, nemůžeme tvrditi, že bychom my sami byli církví Kristovou. Nám dlužno nyní dáti se na cestu, kterou nám naši první apoštolové sv. Cyrill a Methoděj ukázali, t. j. vstoupiti do jedné, svaté, katolické a apoštolské církve, která po celém světě rozšířena jest a jejížto viditelná hlava, papež, nástupcem sv. Petra jest. Svým krokem nezhadil jsem tedy víry otců svých, aniž jsem zpronevěřil pokladu od předkův zděděného; nepohrdám naučeními,

jež nám dali svatí Cyrill a Methoděj, ale naopak, otevřel jsem vám cestu, na kterou jest vám nastoupiti, chcete-li v jejich šlépějích kráčetí.“

Po té dokazuje biskup, kterak národ i církev Bulharská po všecka století ve spojení s Římem své blaho a svou spásu, ve spolku však s Byzancí, která z pýchy jenom od Říma se odtrhla, jen nešťestí a pohromy nalézaly a pokračuje :

„Proto, milovaní bratří, věřte svému krajanu, jenž vás jako své dítky miluje, odvrzte předsudky, jež vaši nepřátelé vám vštípli, připojte se k unii se sv. Stolicí. Tam nalezne národ náš pravé blaho, tam bude naší nesjednocenosti a rozervanosti učiněn konec. Biskup římský staraje se pouze o ryzost a čistotu učení a mravů ponechává každému národu jeho kněžstvo, jeho obřady, řeč a národnost. A poněvadž římská církev po veškerém oboru zemském jest rozšířena, zahrnuje v lůně svém všecky národy; ona také vám bude nápomocna, abyste kráčeli cestou pravé vzdělanosti“

Sotva že přestoupení Nila Izvorova k unii vešlo ve známost, neopomenuli pravoslavní i tentokráte pokusiti se, jak by biskupa svedli k odpadlictví. Biskup měl v Ruščuku dům, jenž byl pronajat ruskému konsulovi Mašninovi. Tento přišel do Cařihradu a přál si mluvití s biskupem strany rozličných oprav na domě prý nutných. Zatím byla to jen záminka; hlavním účelem jeho příchodu bylo, msg. Izvorova od přestoupení k unii odvrátiti. Nabízeno mu až 6000 tolarů (asi 9000 zl.) a vysoká hodnost v jistém ruském klášteře. Ale nadarmo; naopak, biskup neváhal samého msg. Popova o vý-

sledku své rozmluvy s konsulem zpraviti. Konsul vrátil se ještě jednou, ale opět bez úspěchu. Když po třetí se pokoušel s biskupem vyjednávat, tento rozmluvě se vyhnul.

Ruský konsul vida konečně, že po dobrém ničeho nespraví, přešel k násilnostem. Na zmíněném domě biskupově v Ruščuku váznul ještě dluh několik tisíc franků, což konsulovi bylo známo. I jal se tedy dlužníky proti majiteli poštvát, doufaje, že dům bude exekučně prodán. Na štěstí založil biskupa jistý kupec katolík potřebnými penězi, čímž i tento útok nepřátel byl zmařen.

Neméně lstivé a nebezpečné byly útoky jednoho z nejdůvěrnějších kdysi přátel biskupových, jistého Štefanoviče, bývalého to ředitele turecké společnosti paroplavební na Dunaji. Na pokyn tehdejšího ruského vyslance v Cařihradě, generála Ignatěva, odebral se Štefanovič do Drinopole a sliboval biskupovi hory doly, odpadne-li; ale nadarmo. Následujícího dne přišel zase, nebyl však k biskupovi připuštěn. Přišel po třetí žádal za slyšení u biskupa tak dlouho a úsilovně, až je obdržel. Ale neporídil zase ničeho. Po té odcestoval a Nil domníval se, že už bude mítí pokoj od něho. Ale klamal se; za 14 dní byl tu Štefanovič opět, a tentokráte nejen sliboval, ale zrovna nabízel biskupovi velké sumy peněz, mimo to vysoký příjem roční a některé z biskupství bulharských. Konečně — doložil — měl by biskup uvážiti, že veškerá jeho snaha a námaha pro unii bude marna, nikdy že mu nebude dovoleno, do Makedonie se vrátiti a tam pro unii pracovati.

Také rozkolnicko-bulharský exarcha Anthymos nezůstal nečinným; několikrátě poslal k Nilu Izvorovi svého archimandritu, se kterým se onen před svým obrácením byl přátelsky stýkal. Ani to nepomohlo; věrnost biskupovu nebylo lze zviklati.

Dne 11. dubna r. 1874. složil Nil Izvorov vyznání víry v řeči bulharské a byl slavně přijat do církve katolické v soukromné kapli apoštolského provikáře msg. Milaniho v Cařihradě a den na to — bylo to v pondělí velkonoční podle řeckého kalendáře — sloužil v kostele Benediktinů svou první biskupskou slavnou mši svatou. Do chrámu přišlo mnoho Bulharův a mezi těmi, kdož při biskupské mši svaté ke stolu Páně přistoupili, byly i dvě neteře msg. Izvorova, které rovně předešlého dne do církve sv. byly přijaty. Obě dítky, sirotky to, dal biskup dříve vychovati v Moskvě, před rokem však povolal je nazpět a svěřil klášteru Vincentinek v Cařihradě.

Když r. 1861. sv. Otec vysvětil Sokolského na biskupa Bulharů, daroval mu skvostný kalich, který však; když Sokolski zmizel, byl poslán do Cařihradu a tam uschován. Msg. Izvorov byl první, jenž při zmíněné mši svaté v pondělí velkonoční kalicha toho užíval.

Jak velký byl prve zármutek nad ztrátou Sokolského, tak veliká zase byla ve sjednocené církvi bulharské radost z neočekávaného návratu Nila Izvorova do téže církve.

Také mezi Bulhary makedonskými docházel krok Nilův souhlasu; dvě diecése prohlásily se ihned pro něho a proti bulharskému exarchovi, a již

zdálo se, že pro unii znovu nastala jako prve za Sokolského doba velmi příznivá. Že bohužel nenastala a naděje na hromadné obrácení Bulharů makedonských ani tentokráte se nesplnily, to zavinila vláda turecká. Vyplnilo se, čím byl nedávno Štefanovič Nilu Izvorovi pohrozil. Aby unie v Makedonii prospívala, bylo tam osobní přítomnosti obou církevních knížat, Izvorova i Popova, na výsost třeba. Vláda turecká to věděla, a poněvadž unii, jak svrchu vypravováno, nepřála, povolala oba do Cařihradu a nedovolila, aby do Makedonie se odebrali. Teprve po 8 měsících dostal msg. Popov od vlády dovolení, odcestovati do Makedonie, ale směl se zastaviti pouze v osadách, kde už katolické obce byly, jako v Jum džilaru, Jenidže, Kukuši a jinde.

Rozumí se, že zákaz vládní byl unii na velikou škodu. Návštěva sjednocených obcí již stávajících nestačila, neboť také z mnoha jiných osad docházely arcibiskupa písemné žádosti za přijetí do církve a v jiných osadách zase chystali mu podati žádosti takové, až by k nim zavítal. Ale arcibiskup nesměl, ano, za krátko bylo mu vládou nařízeno, aby se bez odkladu vrátil do Cařihradu. Musil uposlechnouti, nechtěl-li násilně býti odveden. S těžkým srdcem loučil se se zemí, kde jeho přítomnosti tolik bylo potřebí. Všecky jeho protesty a námitky proti násilnictví vládnímu byly marny.

Avšak nejen od vlády, také od pravoslavných bylo bulharským katolíkům v Makedonii zakusiti nejednoho příkoří. Na mnoha místech byli vynikající katolíci všelijak týráni i vězněni. Sám pravoslavný

arcibiskup soluňský vystoupil na bojiště a ohlásil mimořádnou visitaci celé diecése. V Jum džilaru pobyl 14 dní a sliboval katolickým rodinám za odpadlictví mnoho peněz. Nezískal však nikoho. Podobně dařilo se mu v Jenidže-Vardaru. Také do Kukuše chtěl zavítati, ale posel, kterého vyslal napřed, aby mu připravil cestu, vrátil se se zprávou, že se městečko chystá uvítati jej klacky a kamením! Rozumí se, že s tamější návštěvy arcibiskupovy sešlo.

Než ještě rozervané poměry v Makedonii urovnány byly, msg. Popov mezi vyjednáváním s vládou tureckou a uprostřed těžkých bojů za své stádce náhle zemřel. Dne 6. března 1876 odebral se před polednem do konaku (úřední budovy) tureckého místodržitele, aby s ním stran unie vyjednával. Když odcházel, cítil se jaksi nevolným, vykonal však nicméně dosti dalekou cestu domů pěšky. Přišel domů bavit se ještě se svými spolubratry, načež náhle sklesnuv skončil raněn byv mrtvicí. Kněz, jenž v blízkém kostele právě nešpory se modlil, přikvapil, aby mu posloužil svátostmi umírajících, ale přišel pozdě: arcibiskup byl již mrtev. —

Nástupcem Rafaela Popova na stolci arcibiskupském a spolu správcem sjednocené církve bulharské stal se msg. Nil Izvorov. —

Následujícího roku 1877. vypukla válka rusko-turecká. Od Rusů neočekávali unité nic dobrého, ano mělo se všeobecně za to, že unie vezme za své. Ale obavy byly zatím přehnány; Rusové zachovali se k unitům celkem přátelsky.

„Místodržitel ruský učinil, seč byl,“ napsal tehdy missionář P. Tomáš Brzeska, představený

Nil Izvorov,
nynější arcibiskup sjednocených Bulharů.

řádu Resurektionistů v Bulharsku, „aby nám cestu do našich osad usnadnil. Kde byly železnice, opatřil nám volné lístky jízdní a doporučil naše missionáře místním úřadům. Tak mohli jsme v missiích činnost svou obnoviti, což dříve za bohopustého řádění Čerkesů a Bašibozuků nebylo možno.“

„Také k našim ústavům zachovaly se ruské úřady blahosklonně. Bylo-li potřeba, poskytly jim i vojenské strážce a stěžovali-li sobě missionáři do přehmatů, bez jakých vůbec v dobyté zemi není, postaraly se o to, aby jim dáno bylo zadostučinění.“

„Unité vedli sobě za války celkem statečně. Příčinou toho jest jednak pevná, neohrožená jejich víra, jednak i okolnost, že dítky jejich bezplatně vychováváme. Zvláštní chvály zasluhují v této příčině dvě osady, jež po válce k východní Rumelii byly připojeny: Novo Selo a Topozlar.“

„V Novém Selu byl jistý katolík mnoho pro svou víru pronásledován. Za války byl mu mlýn zlomyslnou rukou zbořen a dobytek postřelen. Strpěl všecko bez reptání a nikdy nežádal od nás podpory, jak to mnozí jiní v takovém případě činívají.“

„Také katolíci v Topozlaru statně sobě vedli. Tamější pravoslavní jsouce ve většině radili katolíkům, aby opustili svou chudinkou kapličku a vrátili se k rozkolu. „Je to nerozum,“ pravili, „čekati na návrat katolického kněze. Byť i konečně nejistota a nepořádek v zemi přestaly, unie nyní po příchodu Rusů nikdy se neudrží.“ Ale katolíci odvětili: „I bez kněží zůstaneme víře své věrni. Budeme potom své dítky křtiti sami, jak nás tomu

byli naučili, a své mrtvé pochováme si také sami.“ K velkému úžasu rozkolníků vrátili se missionáři a sice ruskými průvodními listy opatření do Topozlaru. Nalezše tam mnoho domácích obyvatelů raněných a od Čerkesův a Bašibozuků ztýraných, obvazovali jim rány a ošetřovali všecky bez rozdílu náboženství, a tento skutek křesťanské lásky působil na mnohé rozkolníky tak mocně, že přistoupili k unii.“

„Avšak ne všude a vždycky osvědčili se unité stejně neohroženými. Jeden z bulharsko-rozkolnických biskupův učinil na svých visitačních cestách seč byl, aby katolíky svedl. V několika dědinách nepořídil ničeho, ale v okolí Malka-Trnova byl by málem v jisté obci zmatek způsobil. Poslal tam totiž dva své kněze a ti shromáždili všecky starešiny a tázali se jich: „Jste Bulhaři nebo katolíci?“ Tázaní mlčeli. „Ježto tedy ku katolictví se nepřiznáváte,“ prohlásili kněží, „náležíte exarchátu, vy i váš kostel.“ Tu teprve povstal jeden ze starešin a vece: „Já jsem katolík, má rodina jest katolická, já zůstanu katolíkem a náš kostel zůstane katolickým.“ Kněží zaražení nenadálým odporem oba se vytratili. Tak jediný muž zachránil svou neohrožeností všechno.“

Ostatně poskytla válka missionářům dosti příležitosti, ukázati, čeho schopna jest katolická láska k bližnímu. Když ku konci července (1877) první ranění do Drinopole přivezeni byli, nabídl P. Galabert, představený bulharských Augustinů, vládě nejen nemocnici, ale i klášter Augustinův, a od toho dne nebyla nemocnice po čas

celé války nikdy prázdná, klášter pak jen asi měsíc byl bez raněných. Také řeholnice Nanebevzetí Panny Marie ošetřovaly ve dvou od jisté anglické společnosti zbudovaných nemocnicích bulharské a turecké ženy a vydržovaly, rovněž za pomoci oné společnosti, útulnu pro 50 bulharských ženských uprchlíkův, o jejichžto zaměstnání, zimní oděv a denní výživu se jim starati bylo. Mimo to vzaly pod svou ochranu asi 50 opuštěných dětí, z nichžto některé pokřtěny byvše přestálým útrapám a utrpeným ranám podlehly.

Nové pole činnosti otevřelo se křesťanské lásce k bližnímu, když se Rusové blížili Drinopolu. Turecké obyvatelstvo se skoro všecko z města vystěhovalo, na 150 tisíc uprchlíků valilo se po silnicích k Cařihradu. Politování hodný byl ve zmatecích tehdejších zvláště osud dětí, které od rodičů svých byly buďto opuštěny anebo se jim ztratily. Mnohé z nich zahynuly hladem a zimou anebo povozy byly přejety a rozdrceny. Podél silnic leželo takových dětských mrtvol na sta. Jiné bloudily plačky krajem. V jakési dědině, asi 12 hodin od Drinopole vzdálené, našli Turci okolo 50 dětí, z nichžto ani jedno nebylo ještě 10. roku dosáhlo. Nebohé bytosti seděly tam opuštěny, v neřádu a špíně, a hmyzem skoro ztráveny. Tu a tam hodila jim milosrdná ruka kus chleba, o nějž se pak rvaly. Turecký tlumočník Fasso, jenž vyslán byl, aby nouzi uprchlíků vyšetřil a zmírnil, obrátil se na P. Galaberta prose za pomoc a přispění. Ten poslal mu na výpomoc dvě řeholnice, aby dítky ošetřovaly. Tak bylo mnoho ubohých těch tvorů

zachráněno od smrti hladem. Některé z nich zůstaly potom v missii, jiné vrátily se po válce k rodičům, některé však přece přese všechno pečlivé ošetřování zemřely vysílením.

Resurekcionisté vyučovali sice ve svých školách i za války, ale při tom nezanedbávali i účinné lásky k bližnímu. Více než 200 uprchlíkům poskytli ve svém domě útulku a taktéž mnoha opuštěných dítek se ujali. Mimo to ošetřovali raněné a vojínům katolíkům udíleli útěchu duchovní. Dva z nich P. Szymuski a P. Lampre zemřeli vysílením.

Úřady uznaly vděčně obětavou působnost missionářů. Tehdejší předseda ministerstva pochválil sestry veřejně a poslal jim malou podporu. P. Galabert byl od Turkův a později od Rusů vyznamenán řádem. Turecká deputace, která mu vyznamenání to měla odevzdati, střetla se s ním na ulici, právě když vycházel, aby ošetřoval raněné. Prostý mnich poděkoval zdvořile za blahovůli vlády, zastrčil řád do kapsy a šel svou cestou dále.

* *

Velkou útěchou za svízelných válečných byly missionářům pokroky, jež zatím činila unie v Makedonii. S městem Kukušem, kde již dříve byla většina katolická, přihlásilo se r. 1879. k unii 36 osad s 3442 rodinami, 36 kněžími, 28 kostely a 25 školami. Také vláda pamětlivá jsouc toho, co prokázali missionáři tureckým raněným vojínům, chovala se od války k unii mnohem příznivěji, ano ministr Sa fvet paša nařídil místodržiteli soluňskému, aby biskupa unitů Nila Izvorova nejen vzal pod

svou ochranu, ale i. potřebné podpory ve správě diecése mu skytal.

Rok 1883. přinesl unii důležitou změnu. Dosavadní apoštolský administrator Nil Izvorov byl jmenován arcibiskupem se sídlem v Cařihradě a celá ostatní missie byla rozdělena ve dvě: apoštolský vikariát Thrákii a Makedonii. Thrakie t. j. Drinopol s okolím, byla přidělena msg. Petkovi, jednomu z oněch dvanácti, kteří jako hoši od msg. Brunoniho do Říma byli poslání a tam na kněze vystudovali; Makedonii t. j. Soluň s okolím svěřila apoštolská Stolice msg. Lazarovi Mladenovi, knězi z řádu Lazaristů, o Bulharsko velezasloužilému. Msg. Petkov dostal název biskupa z Hebronu, msg. Mladenov název biskupa ze Sataly.

Hlavou vikariátu Thráckého jest město Drinopol. Tam blahodárně působí bulharský kněžský seminář, založený již v letech šedesátých msg. Popovem a řízený řeholníky z řádu Resurrekcionistů. Z něho vyšli první kněží Bulhaři.

Místo samo jest pro ústav, jakým jest seminář, velmi příhodno. Jest Drinopol středem thráckých Bulharů, kteří z Bulharů se pokládají za nejschopnější a nejnadanější. Rozkládaje se na levém břehu splavné Maricy, která tam s Vardou a Tundžou se pojí, a spojen drahou s Plovdivem a Cařihradem, jest Drinopol střediskem živé dopravy a sídlem čilého průmyslu. Hlavním odvětvím drinopolského průmyslu jsou továrny na hedvábí, safian a voňavky, nanejvýše růžový olej a růžovou vodu. Víno z vinic město na všech stranách lemujících pokládá se za nejlepší v Turecku. Ze staveb vy-

niká mešita sultána Selima II., po názoru samých Turků jedna z nejkrásnějších v říši. Kromě této jest v Drinopoli mešit ještě několik. Ve dvou rozsáhlých bazarech vyloženo jest ohromné množství různého zboží na prodej. Zmínky zasluhují dva císařské zámky, starý a nový, ležící na protivném konci města. Zámky ty jsou památkou historickou, neboť připomínají, že byl Drinopol po svém pádu r. 1360. až do dobytí Cařihradu r. 1453. sídlem tureckých panovníkův a také nyní ještě názvem druhého sídelního města sultánova se honosí. R. 1829. táhl Drinopolem vítězný vojevůdce ruský Děbič Zabalkánský, načež následoval mír Drinopolský, kterým Turecku pojištěna byla v Evropě a Asii država, která až do poslední rusko-turecké války r. 1877—78. zůstala nezměněna. Panství císařů byzantských připomíná starobylý most přes řeku Tundžu. Také obyvatelé jsou po dnes většinou Řekové, jichž jest asi 30.000 a jižto poddáni jsou drinopolskému arcibiskupovi. Mimo to žije v Drinopoli kromě Turků i mnoho Bulharů, Arménů a Židů.

S kněžským seminářem bylo dříve spojeno, nyní však jest odděleno gymnasium, spravované rovně Resurekcionisty. Chovanci gymnasia učí se téměř bezmála předmětům, které na podobných ústavech evropských jsou předepsány, a mimo to pěstují i studium bulharštiny, frančiny, němčiny a turečtiny, jak toho poměry na východě vyžadují. Gymnasium má právo státního ústavu a jeho vysvědčení mají platnost i mimo Turecko.

Při gymnasiu nalézá se tiskárna, kterou missonáři založili za tím účelem, aby v ní jednak

potřebné učebnice se tiskly, jednak i tiskem katolickým útoky a pomluvy tisku nepřátelského s úspěchem se odrážely.

„Vedení a vydržování obou ústavů,“ píše představený Resurekcionistů, P. Brulovski, „spočívá na bedrách našich. Z chovanců platí jenom malá menšina stravné, potažmo školné, čímž výlohy naše v posledních letech značně vzrostly. Byli jsme proto nuceni, počet chovancův obmeziti, doufáme však, že nynější nesnáž jest jen přechodná. Sám sv. Otec postaral se nám o 6 míst zdarma, a příklad jeho následovali i dobrodinci jiní, a my jsme přesvědčeni, že i v budoucnosti nás Prozřetelnost neopustí.“ —

Stav missií ve vikariátu Makedonském v době novější líčí nám dva listy apoštolského vikáře tamějšího, msg. Mladenova, pocházející z let osmdesátých. Listy tyto obsahují mnoho radostného i žalostného zároveň. Jak vysvítá z listu ze dne 22. ledna 1885, zdají se býti vyhlídky do budoucna utěšeny, ale co missii jako Damoklův meč stále záhubou hrozí, jest velká chudoba. Již řečeného roku 1885. bylo v Makedonii asi 70 katolických osad s 60.000 obyvateli. Práce předběžné byly sice zdlouhavy a těžky, ale žeň byla za to hojná. Missionářů přibýlo, nepřátel unie ubylo, lid je vzdělanější a, což nadmíru důležitě jest, pozbývá poněmáhlu své dřívější nedůvěry k církvi katolické.

Jaké často až pitomé předsudky proti církvi katolické v zemi mezi pověřčivým lidem kolovaly, o tom napsal missionář P. Pavel Smolikovski tuto zajímavou zprávu:

„Roku 1860., když se vyjednávalo o sjednocení Bulharů s Římem (za Sokolského), vypravovalo se všude a to zúmyslně, že katolíci jsou od Boha prokleti, a na důkaz toho uvádělo se, že mrtvolý jejich nemohou v hrobě zpráchnivěti. Klep tento jakkoli pitomý našel u lidu sluchu i víry. Jistý unita vyznal se mi, že stav se katolíkem neustále onou myšlénkou trápen byl a nenabyl pokoje dřívě, až se očitě přesvědčil, že také mrtvolý unitů hnilobě propadají.“

„V Drinopoli jsou mnozí pevně přesvědčeni, že katoličtí kněží nosí pás kolem těla jen proto, aby nemocné udělivše jim poslední sv. pomazání zardousiti mohli. Nikdo, přijav tuto svátost, nemá prý práva, déle žíti. Když jeden z našich kněží kdysi navštívil nemocného, schoval se věrný sluha nemocného v téže světnici a s nabitou pistolí v ruce čekal, nebude-li třeba, aby pána svého bránil. Podobně dařilo se i knězi jinému. Sotva že do světnice vstoupil, aby nemocného vyzpovídal, shromáždilo se na dvoře několik žen a ty dívaly se oknem do světnice, co jen „pop.“ tam tropí. Když kněz vyndával z taláru štólu, nescházelo mnoho, že by se byly babky na něho shlukly; měly totiž štólu za oprátku!“

„Tyto a podobné pověsti dlužno přičísti na vrub hlavně zlomyslnosti Řekův, kteří je zúmyslně mezi lidem rozšiřují, aby církev katolickou zostudili. Důkazem toho jest, že sám nejschopnější lékař v Drinopoli, Řek to, jenž ve Vídni studoval, svým nemocným takové bájky vypravuje. Lze si mysliti,

aby muž tak učený o takových bájkách opravdu byl přesvědčen?“

Tolik P. Smolikovski.

Vratme se nyní k listům msg. Mladenova, ve kterých stav missií makedonských popisuje.

Nejvíce stěžuje si biskup do nedostatku potřebných kostelů. „V Soluni,“ tak píše, „bydlí mnoho Bulharů katolíkův a počet jejich by se brzy ztrojnásobil, kdyby jenom měli svůj kostel. Do latinského kostela Lazaristů nešli by za živý svět; jejich predsudek proti latinské bohoslužbě je tak veliký, že by se nepokládali za dobré křesťany, kdyby ji obcovali. Tak nezbyvá než sloužiti jim mši svatou v soukromé kapli missionářů, do které však sotva 14—15 osob se vejde. Zámožný katolík v městě daroval nám sice místo stavební, ale to jest podnes pusto a obecným smetištěm.“

Neméně stěžuje sobě biskup do nedostatku kněžstva. „Abychom,“ praví, „pravdymilovný sice, ale nevědomý lid poučovati mohli, potřebujeme kněží. Na popy, kteří z rozkolu přestoupili, nemůžeme spoléhati. Oni mají sice dobrou vůli, ale jsou rovně tak nevědomí jako jejich stádce, nad to ženatí a tudíž plni starosti o své rodiny, chudí a tudíž nuceni, živiti se prací rukou svých. Proto dlužno postarati se o nový, svěží dorost horlivého kněžstva, jež by svému lidu bylo učitelem, rádcem a spolu i vzorem a příkladem. Díky Bohu, již stojí pěkný prostranný seminář a také chovanců hojně se přihlašuje. Kéž by jen bylo také s dostatek peněz, abychom všecky výlohy, jichž zaopatření tolika lidí vyžaduje, uhraditi mohli!“

Co biskup rovně těžce nese, jest nedostatek a chudoba kostelů venkovských. „Z našich 70 osad,“ píše, „nemají některé kostelů žádných, jinde jsou kostely docela nebo napolo rozvaleny; jenom čtyři nebo 5 osad mají nové kaple. Na popud Řeků, kteří nad ztrátou svého panství v těchto krajinách náramně jsou rozhořčeni, obnovila Vysoká Porta rozkaz, který ovšem není dosud všude vykonán, dle něhož všechny dříve pravoslavné kostely mají Řekům býti vráceny. Ne bez úspěchu bojoval jsem proti tomuto opatření a jsem hotov s Boží pomocí i dále boj vésti. Ač věc naše jest dosti ohrožena, neztratil jsem přece důvěry v Prozřetelnost. Hlavní mou starostí bude, následky rozkazu vládního neškodnými učiniti a za tou příčinou co nejvíce kostelů po venkově zbudovati. Tyto kostely nebudou nám moci vzítí, ježto na naše útraty byly postaveny.“

Konečně 15. července roku 1890. položen byl v Soluni základní kámen sídelního chrámu svatých apoštolů slovanských, Cyrilla a Methoda. O této pro katolickou církev v Makedonii veledůležitě slavnosti napsal představený tamějšího biskupského semináře P. Gorlin z řádu Lazaristů:

„Již kolik let mluvilo a vyjednávalo se, aby postaven byl zde v Soluni kostel, který by byl středem naší missie makedonské. Ježto však bylo k tomu fermanu sultánova potřebí, protahovala se věc rok od roku. Posléze překonány všechny překážky a dotčená císařská iráda byla vydána v červenci roku tohoto (1890). V několika dnech bylo vše k položení základního kamene připraveno.

Ačkoli všechny obce katolické pro krátkost času o slavnosti se nedověděly, dostavilo se nicméně mnoho duchovních, učitelův a obecních představených do města. Již dlouho před počátkem slavnosti byly postavené tribuny vybraným obecnstvem obsazeny. Na pozvání biskupovo účastnili se slavnosti: zástupce tureckého místodržitele, konsulové cizích mocností, veškeré katolické obyvatelstvo soluňské a také zástupcové řeckého a židovského vyznání.“

„O 10 hodinách odebral se biskup msg. Mladenov provázen duchovenstvem na místo slavnostní, a stanul pod baldachýnem na místě, kde státi bude hlavní oltář nového chrámu. Při průvodu a o slavnosti vůbec hrála hudba bulharského katolického semináře. Když listina, která do základního kamene měla uložena býti, byla přečtena a podepsána, modlil se biskup předepsané modlitby. Po té nalil na kámen svcené vody a oleje řka: „Místo toto je svaté, jest to dům Boží a brána nebes“ (Mojž. 28, 17). Po vykonaných modlitbách vztýčil biskup na místě pro hlavní oltář určeném sv. kříž, jenž podle předpisův obřadních až do ukončení stavby tam státi musí. Na to zapečetil a zacementoval posvěcený základní kámen a modlitbou za sv. Otce slavnost posvěcení ukončil.“

„Po slavnosti církevní následovala občanská Jedna jediná myšlénka zaujala toho dne mysli všech katolíků: dík vroucí Bohu, jenž dílo započaté poželhal.“

„Slavnost učipila na všechno obyvatelstvo soluňské hluboký dojem. Přítel i nepřítel byl překvapen. Z čista jasna vystoupila v Soluni na veřejnost četná

katolická obec, o které dříve mnozí ani nevěděli, mnozí věděti nechtěli.“

„Také v mysli mnohých dobromyslných rozkolníků se toho dne vyjasnilo a tak mnohý předstdek proti církvi katolické ukázal se býti bezpodstatným. Tak rozmlouvalo na př. několik pravoslavných Bulharů mezi sebou na zpáteční cestě k domovu: „Byla to věru šalba a klam, když nám bylo řečeno, že katolíci z nás chtějí nadělati latiníků; vždyť jsme viděli dnes na vlastní oči, že měli tatáž bohoslužebná roucha, tytéž zpěvy, tytéž obřady jako my. Rozdíl byl toliko ten, že u nich byly konány obřady zbožně a důstojně, čehož u nás nebývá. Proč by tedy pravda neměla býti na jejich straně?“ . . .

Od téhož P. Gorlina pochází zpráva o missii makedonské z r. 1893., jež zní:

„Počet katolíků ve vikariátu Makedonském stále se množí. Roku 1876. bylo jich okolo 200—300, do dneška vzrostl počet jejich na 30.000. Řekové ovšem vzrůstu katolicismu nepřejí, hledíce kde možno jej zameziti. Nedávno teprve zosnovali proti apoštolskému vikáři Mladenovi bouři, která však missii nejen neuškodila, ale naopak mnoho prospěla.“

„Katolická obec v Kukuši měla několik skladišť a z nájemného za ně udržovala katolickou chlapeckou školu, do níž docházelo asi 300 žákův. O tato skladiště povstal spor mezi katolíky a pravoslavnými, kteří si je také přisvojovali. Teprve po několika letech byla pře nejvyšším soudem rozřešena ve prospěch katolíkův a skladiště jim jako majetek přiknuta. Ze msty rozkolníci skladiště

zapálili a poněvadž pachatelů nebylo lze vypátrati, nezbyvalo katolíkům, než si je znova vystavěti. Biskup Mladenov dosáhnuv povolení ke stavbě, dal navoziti stavebního dříví a kamení, a jal se sám stavbu řiditi. Avšak tehdejší kaimakan kukušský (asi tolik jako náš hejtman), úhlavní to nepřítel biskupův, poštvál pravoslavné obyvatelstvo, aby dílo překazilo. Jednou z rána, když právě biskup na staveništi pilně vyměřoval, vidí se najednou obklíčena zástupem lidu, jenž hlasitě se ohražuje proti tomu, aby stavěl na místě, jež není jeho majetkem. Ustupuje násilí utekl se biskup do své blízké residence, kam ho též zástup křiče, spílaje a kamením házeje pronásledoval. Jenom jako zázrakem zůstal biskup bez úrazu.

V residenci se na rychlo všecky dvěře zatarasily. Ale marně; rozkacená luza vypáčila vrata a vedrala se hlasitě povykujíc až na dvůr, rozbíjejíc všecko, co jí pod ruku přišlo. Nadarmo poslal biskup ku kajmakanovi o pomoc. Místo pomoci dostavil se na místo vzpoury kajmakanův syn a poručil, aby nahromaděné stavivo odveženo bylo a tak příčina sporu uklizena byla.

Zatím dostavili se na bojiště také katolíci, a byla by se bezpochyby strhla krvavá půtka, kdyby biskup nebyl užil „válečné lsti“. Vystřelil totiž několikrát z revolveru na prázdno, a hle! kajmakan slyše střelné rány, ulekl se a chtěje předejítí všelikému krveprolití, za které by ovšem byl býval zodpovědným, poslal rychle policii, která obydlí biskupovo luzy sprostila.

Tato událost způsobila ovšem mnoho hluku. Vyšetřování vzala do rukou vláda sama. Kajmakan

přičinil se jak mohl, aby všechnu vinu svalil na msg. Mladenova. A skutečně byl tento povolán do Cařihradu, aby se zodpovídal. Avšak biskup obhájl se tak skvěle, že byl uznán za nevinna, a mimo to dostalo se mu vzácného zadostučinění. Sultán, jenž ostatně sám křesťanům své říše jest nakloněn, vydal apoštolskému vikáři neodvolatelný ferman, jímžto mu zajištěny byly všechny výsady a všechna práva, jakých v říši Turecké požívají biskupové úředně uznání, a která velmi důležitá jsou a obšírná.

Na základě fermanu jest msg. Mladenov právním členem zemské rady, ve které všechny občanské i náboženské otázky provincie se rozhodují. Mimo to má právo, jmenovati do okresních rad své zástupce, na svých cestách policejní ochranný průvod žádati, svým učitelům diplomy vládou uznávané vystavovati a ve svém vikariátě pře rozsuzovati. Všecky jeho rozsudky a výnosy, vztahující se na závěti, smlouvy svatební, sňatky a rozličné rozepře, jsou právoplatny a vláda stará se, aby byly provedeny. Žádný z jeho kněží nesmí bez jeho vyšetřování a svolení souzen býti. Byl-li uznán vinným, jest biskupská residence jeho vězením. Biskup může své věřící i ve věcech občanských a trestních bráti v ochranu. Jejich průvodní listy, tržní a jiné smlouvy musejí opatřeny býti jeho pečeti atd. atd.

Jak velké dobrodiní sultán tímto fermanem prokázal nejen biskupovi, ale vůbec veškeré církvi katolické v Makedonii, leží na bíledni.

Nešťastný kajmakan, dovědév se o rozsudku sultánově msg. Mladenovi tak příznivém, skončil sebevraždou.

* * *

Na konec nelze nám nezmíniti se o zajímavé missii ct. OO. Kapucínů ve Východní Rumelii, ve vikariátu Thráckém.

Po skončené válce rusko-turecké r. 1878. byl mírem Svatoštěpánským založen velký stát Bulharský, který však působením diplomacie evropské na sjezdu berlínském nejen důkladně byl ztenčen, ale i ve dvě rozdělen: v samostatné knížectví Bulharské a na Portě závislou provincii Východní Rumelii. Závislost Rumelie na Turecku záležela v tom, že sultánu bylo ponecháno právo, jmenovati vrchního guvernéra provincie, jenž však musil býti křesťanem, bráti tři desetiny zemských důchodů a vydržovati v zemi turecké pevnosti a posádky. Prvním guvernérem rumelským byl kníže Alexander Vogoridi (Aleko paša), diplomat turecký, bezdětný stařec původu bulharského, druhým pak a spolu i posledním Gabriel Krstjovič (Gavril paša), bulharský právník z Kotla.

Rozumí se, že odtržení Rumelie od ostatního Bulharska nejsou přirozené nebylo ani trvalé. Rumelioté těžce nesouce, že od bratří za Balkánem jsou odloučení, a mimo to drážďeni i Turky, kteří privilegovanou provincii na obyčejný vilajet snižovali se jali, toužili po sjednocení s knížectvím. Aby cíle svého tím spíše dosáhli, dorozuměli se s prvním knížetem bulharským Alexandrem Battenbergem.

V noci před 18. zářím r. 1885. strhla se v hlavním městě rumelském Plovdivě nekrvavá revoluce; vojsko, majíc bulharské důstojníky v čele, obklíčilo konak, zajatý Krstjovič v triumfu vozen po ulicích, prohlášena unie pod knížetem Alexandrem a vojsko mobilisováno na turecké hranice.

Také kníže Alexander nelenil; svolav na rychlo své vojsko, přirazil již 21. září do Plovdiva a roze-stavil veškerou armádu rumelsko-bulharskou podél tureckého pomezí. Když velmoci se proti tomuto porušení berlínské smlouvy prohlásily a Rusko všecky Rusy z vojska bulharského i rumelského odvolalo, přešlo veškeré velení do rukou mladých důstojníků bulharských. Zatím však, co Vysoká Porta strojí se k obraně neodhodlaně a zdoluhavě sobě vedla, vpadl král srbský Milan, tísněn vnitřními poměry a chtěje spolu z nesnází Bulharů kořistiti, do Bulharska a tak strhla se čtrnáctidenní válka srbsko-bulharská. Došlo k bitvě u Slivnice na rozvodí mezi Iskrou a Nišavou, a Srbové od Bulharů, kteří byli rychle od hranic tureckých na sever pospíšili, poraženi a přinuceni k ústupu. Po dobytí srbského města Pirotu bulharsko-rumelským vojskem bylo další krveprolití rakouským zakročením zastaveno. Brzy potom byl uzavřen mír a Rumelie po krátkém vyjednávání s Portou připojena ku knížectví Bulharskému.

Toť jsou krátké, sotva sedmileté dějiny Východní Rumelie.

Co do útvaru a povahy půdy jest Východní Rumelie širá, vlnitá rovina, vlekoucí se od západu k východu, na severu pak a severovýchodě

Balkánem, na jihu pohořím Rhodopským ohraničená. Půda jest velmi úrodná, tučná země bez drobného kamení, ale málo obděláná a řídce obydlená. Nikde neviděti stromů ani sadů, leč na blízkou vesnic, které zdaleka jsou viditelné. Tento nedostatek vzdělané půdy nalézáme ostatně ve všech zemích Turky ovládaných. Na pastvinách pasou se četná stáda dobytka, u vsí štěbetají v potocích velká hejna husí. Vesnice záleží ze slaměných chatrčí, 3—4 m. vysokých; uprostřed stává škola, zpravidla o dvou patrech a zvenčí obílená. Na rovinách vynořují se bezčetné, vysoké, travou porostlé mohyly, z nichž mnohé výše až 20 m. dosahují. Badatelé mají tyto vyvýšeniny za náhrobky starých Thráků, a skutečně v mnohých byly nalezeny zděné hrobky s kostrami nebo popelníci, zbraněmi, nádobami, rohy a parohy zvířecími; některé jsou možná obyčejné násypy z válek tureckých. Občas potkáváme povozy, do nichž zapřaženi jsou buvoli a jimiž domácí polní plodiny se dopravují do přístavního města Burgasu a odtud vyvážejí do ciziny. Bulhaři rumelští mají statné vzezření, výraz tváře jest vážný a bojovný. Také kroj jejich má do sebe cosi vojenského. Muži mají nohy zavínuty až po kolena, nosí krátké, široké spodky a kolem těla široký pás z pestré, obyčejně červené vlny. Svrchní tělo přikrývá kabátec a hlavu kulatá beranice. V zimě zahalují se v hrubý, šedý plášť vlněný s kapucí anebo v dlouhý kožich.

Hlavní město Východní Rumelie jest Plovdiv.

Plovdiv byl založen od krále makedonského Filipa, otce světoborného Alexandra Velikého, a slove

řecky až podnes Filipopol (Filippopolis), t. j. město Filipovo. Leží uprostřed roviny thrácké na řece Marice a rozkládá se na třech osamělých pahorcích, pročež od Římanů nazván byl Trimontium, t. j. město tří chlumů. Bulharský básník Vazov přirovnává Plovdiv ke třem bílým velbloudům, odpočívajícím v širém poli. Domy plovdivské jsou ponejvíce jen ze dřeva a z vepřovic o jednom poschodí, ale zvenčí vypadají velmi přívětivě. Ulice jsou, jako ve starých městech vůbec, těsné a klikaté. V červenci a srpnu bývá pobyt v Plovdivě nesnesitelný pro strašné vedro, které den co den výše 36° R. ve stínu dosahuje. Přes to bývají ulice vždy hlučně oživeny. Mezi vřavou lidskou viděti množství koníkův s velikými koženými měchy po obou stranách sedla, jejichžto průvodčí hlasitě něco provolávají. Jsou to prodavači vody. Plovdiv totiž po zkáze starých římských vodovodů všecku vodu bere z cisteren a z Marice; obojí voda nevypadá ovšem příliš vábivě.

Překrásný rozhled otvírá se z chlumu Seat-te-pé, ležícího západně města. Chlum ten jest vlastně dvouhlavá šedá skála s věží hodinovou ze 17. století, kavárnou a zříceninami turecké prachárny. Město samo viděti odtud téměř celé. Kolem něho prostírá se jednotvárná, bledozelená, bezlesá rovina s četnými vesnicemi a osamělými pravěkými mohylami. Velkolepý dojem činí obě hradby horské, Rhodope na jihu, Balkán na severu; na západě vypíná se pohorí Rylské, kde pramení Marica, plynoucí pak na dně celého obrazu.

Ráz města jest staroměstský a rozhodně bulharský. Konst. Jireček, jenž bezmála pět let

v Bulharsku, jsa ministrem vyučování, žil, píše v této příčině o Plovdivě¹⁾:

„Plovdiv je staré město s usedlým ode dávna obyvatelstvem, s uhlazenými měšťany starého rázu, které upomíná na malá města italská nebo řecká. Blízkost Cařihradu zřejmě působí na celý způsob života, společnosti a obchodu. Intelligence plovdivská se nosí dle nejnovější módy, mnoho mladých mužů zběhle mluví francouzsky nebo anglicky a ve společenských stycích vystupuje větší uhlazenost mravů; proto cizí cestovatelé, jazyka bulharského neznají, v Rumelii příjemněji bývali dojati, nežli v knížectví, kdežto zase řízný bulharský, třeba i studovaný horal z knížectví jaksi nevolným se cítil mezi zjemnělými „Byzantinci“, jak Rumelioty nazýval. Město samo nebylo třeba po válce rusko-turecké znova založiti anebo přestaviti, jako na př. hlavní město knížectví, Sofii; co se nového stavělo, byly nejvíce školy a skupiny pěkných vil na okraji staršího města.“

„Na ulicích plovdivských slyšet mluvití nejvíce bulharsky, méně řecky a turecky. Pozoroval jsem však, že všecky bulharské rodiny městské hovořívají i řecky. Přes to lze žítí v Plovdivě, aniž jsi uměl slova řeckého. Co do počtu obyvatelstva je Plovdiv největší město celého nyní spojeného Bulharska. Podle sčítání z r. 1885. má přes 33.000 obyvatelů a sice okolo 16.000 Bulharů, 7000 Turků, 5000 Řeků, 2000 Židů, 1000 Arménů a 100 Cikánů.“

„Revoluce 18. září r. 1885. tvářnost Plovdiva zajistě změnila; aspoň není více městem hlavním,

¹⁾ Konst. Jirečka „Cesty po Bulharsku“, vydané v Novo-české Bibliotéce.

ale pouze provinciální, asi jako je Varna a Ruščuk.“

*

*

*

Když Bulhaři v 7. století po Kr. překročili Dunaj a zaplavili všechny krajiny až po Balkán a odtud i dále do nynější Rumelie se šířili, zřídili tam císařové byzantští proti nim vojenskou hranici, usazující v krajinách pomezných bojovné Armény a Syry od horního Eufratu. Osadníci tito nebyli však pravověrní křesťané, ale stoupenci jedné z kacířských sekt, které v prvních stoletích po Kr. na Východě byly povstaly. Nazývali se Pavlikiáni. Potomci těchto asijských kacířů žijí v Rumelii až podnes, ale jenom dle jména. Již dávno přestali mluvit svým jazykem, ať byl syrský nebo arménský, a úplně se pobulhařili. Jen víra dlouho jim zůstala, a když i tuto opustili, zůstalo jim pouze jméno její — Pavlikiáni.

Ze 17. století dočítáme se o Pavlikiánech mnoho ve zprávách katolických misiónářů. jež na světlo vydala jihoslovanská akademie v Záhřebě.¹⁾ Osady jejich rozkládaly se hlavně v okolí Plovdiva, a četná obec nalézala se i v Plodivě samém. Styky jejich s církví řeckou a s ostatními křesťanskými sousedy byly ode dávna nepřátelské. Nenáviděli kříže a obrazů, viníce ostatní křesťany z modloslužby. Při křtu užívali ohně; dle zpráv misiónářů dalo se to tak, že kněz jejich se dotýkal hlavy křtěncovy na čtyřech

¹⁾ *Acta ecclesiastica Bulgariae ab a. 1565 usque ad 1799. Collegit et digessit P. Fr. Eusebius Fermendžin O. S. F. Zagrabiae 1887.*

místech svíčkou. Byl to křest ohněm. Biskupů neměli, jenom kněží, kteří uměli čísti, světili nápoje a jednoduchým obřadem posvěcovali manželstva. V kostelích dle zpráv těchže missionářů věřící snášeli jídlo a pití a obětující jedli, pili, opíjeli se, zpívali a tančili. Měli a v úctě chováli staroslovanská evangelia, listy sv. Pavla, Skutky apoštolské a Zjevení sv. Jana, staré to vesměs rukopisy pergamenové. Postili se, světili neděle a svátky a dávali si jména křesťanská.

Starých těchto a v Bulharsku osamocených heretiků, kteří se svými pravoslavnými sousedy ve stálém nepřátelství žili, ujala se církev katolická, a sice již na sklonku 16. století. Prvním missionářem u nich byl bosenský františkán Fra Petr z Tuzly, jenž od papeže Klementa VIII. byl jmenován biskupem a po horlivé činnosti r. 1623. zemřel. On byl první, jenž s úspěchem kázal a křtil mezi Pavlikiány, a tak základy církve katolické u nich položil. Missie katolické pokračovaly rychle; ještě v polovici 17. století bylo mezi Pavlikiány dosti stoupenců staré víry, ale do konce téhož století vymizeli úplně. Za válek tureckých koncem 17. století osady Pavlikiánů zůstaly docela bez kněží, ale církvi katolické se přece nezpronevěřily.

Ačkoli Pavlikiáni, jevíce od prvopočátku jistou náklonnost k církvi katolické, záhy víru její přijali, zříkali se nicméně jenom nerádi svých starých, z kacířství posílých zvykův a obyčejův, a tvrdost jejich v této příčině způsobila katolickým missionářům mnohou trpkou chvíli a byla nejednou

příčinou tuhého sporu mezi věřícími a jejich duchovními správci. Ano r. 1841. přioštl se spor tak, že Pavlikiáni, anebo, jak je nyní nazývati budeme, katolíci, poštvaní byvše rozkolníky, své missionáře z řádu Redemptoristů, jimž missie r. 1835. apoštolskou Stolicí byla svěřena, zahnali. Za příčinu násilného skutku udávali krutou přísnost, s jakou prý missionáři s věřícími nakládali. Přísnost ta záležela ovšem pouze v tom, že jim missionáři zvláště rozpustilá obětní veselí přísně zapovídali a mimo to i styky jejich s jinověrci, pravoslavnými a Turky, obmezovali.

Osířelou missii převzali téhož ještě roku (1841) Kapucíni, s apoštolským prefektem monsignorem Kanovou v čele. Stav missie byl tehdy velmi smutný; v katolických osadách nebylo ničeho kromě slaměných chatrčí, které byly kostelem a ještě bidnějších chat, jež missionářům byly přibýtkem. Prvním Kapucínům, jižto do Bulharska přišli, bylo trpěti zimu a hlad, příkoří od Turkův a rozkolníkův, a jiné trampoty. Co je však ze všeho nejvíce bolelo, byla nedůvěra a lhostejnost, s jakou se k nim chovali katolíci. Přes to chopili se Kapucíni neohroženě díla a vystavěli neb opravili již v první léta svého pobytu v Bulharsku skoro všechny kostely a svá obydlí a získali pro missii i několik měřic půdy. To vše provedli bez pomoci bulharských katolíkův a bez podpory dobročinných spolků; msg. Kanova nechtěje, jak se vyjádřil, okrádati jiné missie o potřebnou podporu, způsobil vše pouze almužnou, již mu poskytlí osobní přátelé jeho v Italii, a úsporami svými a svých druhů.

Ostatně příčinou nikoliv poslední, proč missie v tak žalostném stavu se nalézala, bylo také ponížující otroctví, v jakém křesťané ode stalet v říši Turecké úpěli. Před rokem 1835. neměli ani kostelův ani kaplí; služby Boží konaly se v nejbídnějších chatrčích, aby jenom Turci se toho nedověděli. Přišel-li jednou za čas přestrojený missionář, aby křesťanům mši sv. sloužil, vzalo se útočiště ke lsti. V některé chatě upravilo se vše tak, aby se zdálo, že se tam byli příbuzní a přátelé sešli na nějakou hostinu, a zatím, co se v jednom koutě chatrče vařilo, konal kněz v druhém koutě oběť mše sv. Pro jistotu stály venku hlídky, aby kněz na dané znamení mši sv. mohl přerušiti. Kdyby byli Turci křesťany při mši sv. zastihli, bylo by snadno ku krvavé seči došlo.

Hrůzovláda turecká byla také příčinou, že si křesťané chaty co možná nejmenší a nejjednodušší stavěli. Přišel-li totiž do dědiny turecký výběrčí, vyhnal prostě obyvatele nejkrásnějšího domku křesťanského na ulici, usadil se tam sám a uložil majetníku za krásnější dům také vyšší daň. Jestliže se majetník vzpíral, podržel si dům v zástavu, anebo jej daroval svému příteli. Podobně vedli sobě Turci, když pozorovali, že v některém domě něco lepšího se vaří; šli jednoduše tam, snědli, co bylo uvařeno, a nejednou dali si ještě zaplatiti za čest, kterou domácímu pánu návštěvou jeho kuchyně prokázali. Není věru divu, že Bulhaři proto zvykli velké skromnosti, spokojující se až podnes stravou co možná nejprostší. Křesťané robotovali také padišahovi a jeho úředníkům, začez se jim dostávalo

nikoliv mzdy, ale bití. Také jednotlivci sužovali je, kdykoliv se jim zachtělo. Často Turek potkav křesťana vyhoupl se bez okolků na jeho ramena, zastrčil nohy do kapes ubohého jako do třemenův a přinutil ho nésti jezdce tam, kam si usmyslil.

Tyto věci zdají se těm, jižto nikdy pode jhem tureckým nežili, býti holou nemožností; a přece děly se i tehdy ještě, když msg. Kanova r. 1841. missii po Redemptoristech převzal. Tehdy nebylo ještě v Bulharsku konsulův, kteří by se byli jako v jiných zemích tureckých křesťanů ujali. Ostatně i konsulové byli by asi málo pořídili, vždyť v samém Cařihradě, kde přece již dávno vyslanci všech mocností evropských sídleli, byli křesťané až do panování otce nynějšího sultána téměř bez ochrany. Vyšel-li na př. v městě oheň, bylo křesťanům nejprve za vysokou cenu povolení k hašení od sultána si zakoupiti, a z pravidla dům vyhořel dříve, než povolení došlo.

Msg. Kanova pokusil se, trudné a těžké postavení Bulharům ulehčiti. První, kdož se proti tomu vzepřeli, byli Bulhaři sami, obávající se, že každý takový pokus Turky jenom podráždí, jim pak neprospěje. Ale msg. Kanova pokusil se přece a — zvítězil. Počátek učinil ve dvou katolických osadách, Baltagii a Daugionu. Chtěje tam postavití nové kaple, potřeboval k tomu fermanu sultánova. Obdržel jej teprv po tříletém čekání a prošení za 2505 frankův (asi 1250 zl. našich peněz), ale s podmínkou, že nové kaple budou míti tutěž velikost, šířku, délku, podobu, tolikéž oken a dveří jako staré, a že budou z téhož staviva. Ježto staré kaple

byly z desek, hlíny a slámy, stála stavba jejich i se stavbou domu pro missionáře sotva polovici fermanu. Přes to byl ferman vymožeností velikou, neboť jím bylo aspoň nepřímě uznáno, že katolická bohoslužba se nepřičí zákonům.

Po krymské válce r. 1856. křesťanům v říši Turecké ulevilo; vláda turecká byla nucena, jho, které je ode sta let tížilo, zmírniti. Ke stavbě kostelů bylo od té doby pouze svolení místodržitelova té které provincie potřebí. Msg. Kanova jal se stavěti kostely a fary z kamení a vápna, a to tak velké a krásné jaké chtěl. Byv jmenován ap. Stolicí biskupem, vystavěl v Plovdivě sídelní biskupský chrám a mimo to venkovských kostelů několik. Katoličtí Bulhaři podporovali jej při stavbě penězi a prací rukou svých seč byli. Tak rozproudil se v missii život nový, a Bulharům zdálo se, jakoby již ode jha tureckého byli osvobozeni, prve než ještě msg. Kanova vymohl Plovdivu francouzského vicekonsula.

Když missionáři r. 1841. do Plovdiva přišli, tehdy nebylo ještě křesťanům dovoleno zvonit. Čas služeb Božích neoznamoval věřícím hlas zvonu, nýbrž tito přicházeli do kostela sami, časně z rána na mši svatou a večer na růženec. Jednou z rána vzal jeden z missionářů zvonek, kterým se zvoní při mši sv., vyšel před kostel a jal se cinkati — sezváněti. Plni strachu přichvátali katolíci, prosíce jej, aby tak nečinil. Missionář praví, budou-li proto od Turků pohnáni před soud, aby se zodpovídali, nechať se vymluví na něho, on že to vezme na sebe. Ale katolíci namítají, že nikoliv missionáři,

ale starešiny obce budou za to pykati. Na tuto námitku uznal missionář za dobré, zatím od zvonění upustiti.

Teprv po delším čase začali missionáři zvoniti zase a. když pro to nebylo žádného křiku a shonu, pověsili na zeď kostelní zvonek větší a když ani potom Turci se nebouřili, nahradili r. 1851. zvonek ještě větším, a posléze jali se stavěti věž a zakoupili pravidelný zvon 115 kg. těžký. Když byla věž dostavěna, byl nový zvon 28. března r. 1858. na květnou neděli posvěcen a Petrem a Pavlem pojmenován, po krátké promluvě listím a kvítím ozdoben a za zvuků hudby na věž vytažen, odkud za chvílku ponejprv zazníval kovový jeho hlas. Slavnosti přítomen byl konsul rakouský a francouzský.

Tak stal se nový zvon pro křesťany v říši Turecké takoržka symbolem, znamením náboženské svobody. Kdykoli se jím potom zvonilo, sbíhali se pravoslavní, Turci i Cikáni, aby pozorovali jeho pohyby a jeho hlas z blízka slyšeli a zvědavost tato trvala celý měsíc. Vzbouření nestalo se žádné. Sám paša, jenž v neděli velikonoční missionáře navštívil, s podivem díval se na novou věž, ale neřekl ani slova. Rozkolníci bulharští i arménští blahopřáli missionářům k tomuto neobyčejnému úspěchu.

Avšak msg. Kanova nespokojil se touto vy-
možností. Dokončiv v sídelním chrámu stavbu
kruchty, postavil tam krásné varhany a založil při
chrámě hudebnickou a zpěváckou školu. Líbezný
a nikdy dosud neslýchaný zvuk varhan přivábil do
chrámu často i Turky a pravoslavné. Ve své resi-
denci pořádal ob čas koncerty, na něž i pravoslavný

biskup tamější docházel. Také ve vsích zaváděl do kostelů harmonia, čím služby Boží nemálo zvelebil. R. 1861. dal, aniž si vyžádal svolení vlády, starou kathedrálu plovdivskou zbořiti a novou, třikrát větší a mnohem krásnější postavit. Podobně obnovil i většinu kostelíků venkovských.

V Plovdivě založil chlapeckou a dívčí školu; do této povolal francouzské sestry sv. Josefa, onu odevzdal řeholníkům Nanebevzetí P. Marie. Po mnohých pracích a námahách odešel r. 1866. na věčnost, aby za apoštolskou horlivost přijal věčnou odplatu.

Nástupcem jeho v biskupství stal se msg. Dominik Raynaudi, jenž byl zesnulého biskupa dlouholetým spolupracovníkem, po jeho smrti pak s toutéž apoštolskou horlivostí v díle započatém pokračoval. Mimo jiné založil v Plovdivě sirotčinec a nemocnici a svěřil oboje domácím sestrám třetího řádu svatého Františka, jejichžto řeholní pravidla sám upravil.

Po 45leté činnosti v missii odevzdal úřad svůj do rukou rovně tak horlivého jako spolehlivého svého pomocníka msg. Roberta Meniniho, rodem Dalmatince. Hlavním dílem nového biskupa bylo založení semináře, jež nazval latinsky „Seminarium seraphicum.“ V ústavě tomto nalézají přijetí chovanci, jižto cítí v sobě povolání a mají i schopnost ke stavu missionářskému. Nabyvše tam předběžného vzdělání a zvláště znalosti různých jazyků, čeho na Východě na výsost třeba, posílají se pak do kapucínského noviciátu v Budžie u Smyrny v Malé Asii a vrací se do semináře, aby bohoslovními a

filosofickými studiiemi vzdělání své dokonali. Co do národnosti jsou mezi chovanci Bulhaři, Arméni, Řekové a Vlachové, professoři pak všichni z řádu kapucínského.

Bylo r. 1885., když generál řádu kapucínského P. Bernard Christen nalézaje se na visitační cestě po Východě si umínil zavítati do missie svého řádu v Plovdivě. Ježto však téhož roku v říjnu a listopadu pro nepokoje válečné dráhy nebylo lze použiti, nemohl z Cařihradu zamířiti přímo na Plovdiv, ale musil učiniti dalekou zacházku Černým mořem do přístavního města Burgasu a odtud teprv celou Východní Rumelií cestovati. Z Burgasu do Jambola jel v otevřeném voze. Jízda trvala dva dni a byla pro špatné cesty nemálo obtížná, jelikož za deštivého počasí je celá krajina jedna bařina. Z Jambola teprv použil železné dráhy a dojel Plovdiva za jeden den. Celkem urazil z Burgasu do Plovdiva bezmála 264 km.

Cestou mnozí venkované naše cestující vřídne a uctivě pozdravovali. Byli to katolíci. Tehdy stála Rumelie uprostřed ruchu válečného; přes to chovali se obyvatelé klidně a odhodlanost bylo jim viděti ve tváři. Vlak, kterým P. generál cestoval, vezl vojsko z Jambola do Plovdiva. Na stanicích tlačili se rodičové, příbuzní a přátelé k vojínům, aby je buď pozdravili nebo se s nimi rozloučili; ale pořádek nebyl nikde porušen. Tentýž klid bylo pozorovati v Plovdivě, tak že se zdálo, jakoby válka, která právě mezi Srbskem a Bulharskem vypukla, obyvatelstvo ze všedního klidu ani nevyrušovala. Aby myslí obyvatelů zbytečně se nerozčílovaly, o to se

postarala vláda sama, která ode dne 18. září, kdy nepokoje válečné nastaly, přísně zapověděla novinářům o údalostech na bojišti psáti. A zdálo se skutečně, jakoby lid o ničem nevěděl. Nebylo viděti žádných praporů, nebylo slyšeti žádného křiku a povyku, ačkoliv zahraniční listy zevrubně popisovaly nepokoje a násilnosti, jichžto prý se Bulhaři dopouštěli!

Dne 6. listopadu 1885 přibyl generál řádu do Plovdiva a byl od missionářů slavnostně uvítán. U hlavního vchodu do kathedrály očekávalo jej mnoho věřících, professori semináře a alumni, kteří vznešeného hostě slavnostním zpěvem pozdravili a následujícího dne desíti rozličnými jazyky mu blahopřáli. P. generál prohlédl sobě všechny kostely a ústavy missie a zavítal i do sedmi venkovských katolických osad, jež v okolí města jsou roztroušeny. Některé z nich jsou výhradně katolíky obydleny, jiné smíšený. Všude vzbudila obdiv vzácného hostě zbožnost a věrná oddanost lidu k církvi, všude vycházeli mu věřící vstříc v průvodu a za zpěvu písní duchovních a provázeli jej ku kostelu.

Katolického obyvatelstva jest v missii asi 11.000 duší. V obcích katolických shledal P. generál u věřícího lidu vlastnosti, jež za našich dnů vždy více řídnou: zbožnost, poctivost, střídmost, sporiťnost a mravnost. Již záhy zrána plní se kostel věřícími, jižto denně mši sv. obcují, večer pak se shromáždují, aby se společně modlili růženec. Sv. svátosti přijímají častěji, zvláště v neděle a svátky. Mnozí jsou údy třetího řádu sv. Františka a nosí o

svátcích veřejně roucho řeholní. Jmenovitě líbily se P. generálovi venkovské kostely. Tyto stojí ve čtyrhramné ohražené prostře, kolem kostela v tře ohradě nalézá se obydlí missionárovo, škola, prostranný dvůr a zahrada.

Tak nalezl P. generál missii ve stavu kvetoucím a byl se vším, co viděl a slyšel, na výsost spokojen; odcházeje pak děkoval při slavném Te Deum Všemohoucímu vroucně za to, že propůjčil apoštolským mužům svěceného sobě řádu tolik trpělivosti a vytrvalosti na vinici Boží a dílo jejich tak přehojně požehnal.

* *

Pohlížíme-li na dějiny bulharské unie nazpět, vidíme patrně jak v jejím počátku tak i pokroku známky díla Božího. Ještě před 30 roky zdálo se, jakoby církev katolická v Bulharsku neměla do budoucna žádných nadějí. Katolictví bylo nenáviděno, papež v opovržení, nedůvěra ku katolickým věrověstcům všeobecná, a celý národ na hlavě rozkolu závislý a tudíž k rozkolu jako přikován. A hle, najednou se vše změnilo! Působením nejzarytějších nepřátel církve samých byl národ takofka násilně hnán do lůna církve katolické a katolický missionář, v němž prve nedůvěřivost lidová viděla jen zakukleného římského vyzvědače, jest nyní všude rád viděn, kamkoli na svých apoštolských cestách zavítá, a slova jeho razí si snadno cestu do srdce dobrého lidu. Avšak pádnějším ještě důkazem, že nad unií bdí Prozřetelnost, jest vzrůst a mohutnění její přes častá pronásledování nepřátelská. Na oka-

mžik zdálo se býti všecko ztraceno ; ale pronásledování přešlo a — unie, co byla ztratila, dvoj-, trojnásobnou měrou zase nabyla. A tak jest oprávněna naděje, že s pomocí Boží, snad v nedaleké budoucnosti, ona mocnost na půlostrově Balkánském se rozšíří a upevní, která jedině tamější národy ode jha světského i duševního osvoboditi a je obnoviti může, t. j. církev katolická. Tolik aspoň jest již dnes jisto, že církev tato v několika málo letech a to s prostředky nepatrnými pro národy pobalkánské, zejména Bulhary, více učinila, nežli církev řecká se svými ohromnými příjmy za celá století!

A f r i k a.

Obraz z missii alžírských.

S severní Africe leží důležitá osada francouzská Alžírsko, hraničíc na severu celou svou délkou se Středoziemským mořem, na východě s Tunisem a na západě s Marokkem. Na jihu ztrácí se hranice v africké poušti Sahaře. Alžírsko je větší než sama Francie.

Podnebí je nestejně. Na severu v krajinách pobřežních jest průměrná teplota asi táž jako v jižní Francii. V létě nestoupá teploměr nad $+ 40^{\circ}$ C., v zimě nepadá pod $+ 2^{\circ}$. Sníh zřídka jen pokrývá vrcholy hor a podnebí jest celkem velmi příjemné a zdravé, zvláště za rozkošného jara, kdy všecko rostlinstvo rychle a bujně se rozvíjí, tak že pobřežní místa alžírská, hlavně pak město Alžír, k pobytu chorých plicemi se doporučují. Letní parna bývají zmírňována pravidelnými větry vanoucími od moře a v zimě zase jsou paprsky sluneční dosti mocny, aby udržovaly rostlinstvo stále zelené a mírnou teplotu, jež málokdy padá pod $+ 9^{\circ}$. Vůbec rozezná-

vají se tam jen dvě roční období: horké a mírné. V létě bývají noci chladné s hojnou rosou. Největší sucho a vedro je v červenci a srpnu; červen a září bývají také horké, ale ne tak suché; letní deště jsou řídké, krátké a slabé. Za to zima vyznačuje se neobyčejnou vlhkostí; prší sice jen dva měsíce, zvláště v říjnu a listopadu, ale deště bývají nadmíru vydatny.

V krajinách hornatých podobá se podnebí evropskému. Rostlinstvo pokrývající stráně krásných údolí, dub, lentišek, divoká oliva, dub korkový, linda — vše upomíná na Evropu. Úrodnost půdy jest podivuhodná. Zima jest dosti krutá; dostavují se sychravé deště, ano i sněhu a ledu bývá nadbytek.

Konečně v jižním Alžíru na poušti Saharské neznají než tyto dvě roční období: horké a deštivé. Teploměr ukazuje za dne až 52° C., v noci nastávají citelná chladna. Metlou pouště bývá horký vítr, jenž obyčejně vane v horních vrstvách vzduchových, ale někdy sklesnuv, dotýká se až povrchu země; jest to „simun“ Arabův, „sirocco“ Španělů, pohlcující někdy celé karavany. Přicházeje od jihovýchodu zvyšuje teplotu na + 45° C., zemi zahaluje prašnými víry a vzduch zbavuje všeliké vlhkosti. Zhoubný jeho dech jest cítiti až na pobřeží, kde způsobuje ochabnutí všelikého života; na štěstí netrvá déle než 2—3 dni a končí se téměř vždy deštěm a severozápadními větry, zjednávajícími opět rovnováhu. Vane obyčejně od srpna do října.

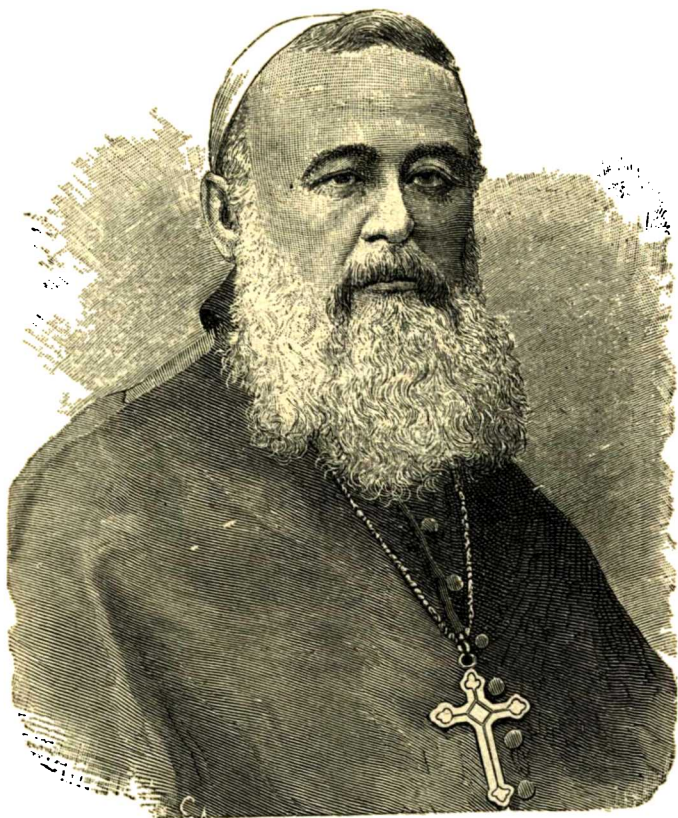
Před 1500 lety kvetlo v Alžírsku křesťanství; velicí svatí mučenníci, jako sv. Cyprian, a velicí učitelé církevní, jako svatý Augustin, byli tam domovem. Bohužel nedrželi se obyvatelé tamější pevně víry katolické; časem stali se ve věcech víry lhostejnými a zabředli v kacířství. Tak se stalo, že Arabové, kteří v 7. století z východu do země vpadli, křesťanství záhy docela vyhubili. Staří původní obyvatelé přijali islam po krátkém odporu.

Od té doby přebývají v Alžírsku dva docela se různící kmenové: vetřelí Arabové a potomci bývalých křesťanů, Kabylové.

Arabové, řečení také Beduini, vedou rovně jako ve staré své vlasti život pohyblivý, kočovný; obývají ve stanech a rozbíjí je hned tam, hned jinde, jak se jim zalíbilo. Jsou kočovníky a živí se hlavně chovem dobytka.

Potomci bývalých křesťanů, jižto nyní Kabyli se nazývají, jsou vlastně původní obyvatelé Alžírsku. Náležejí ku kmeni berberskému, jehož hlavní a nejčistší větvi jsou saharští Tuaregové a jenž ode dávných dob obývá v severozápadní Africe. Povaha Kabyků jest směsí různých a začasť sobě odporujících vlastností. Kabylové jsou nadaní a pracovití, střídmi, pohostinní a k chudým obětaví, na druhé straně však pomstychtiví a svárliví; ve zlosti trhají si narzájem obličej zuby a nehty jako divá zvířata. Velkou jejich nectností jest náramná nečistota, která příčinou bývá mnohých ošklivých nemocí; jmenovitě zanedbávají v této příčině svých dětí. Mají stálá sídla a bydlí ve vesnicích v kamenných chatrích bez oken, jež „gurbi“ nazývají. Obydlí jejich

nevyniká však přílišnou čistotou; jeť dobytek pouze nízkou přehradou oddělen od rodiny. Živí se orbou, chovem dobytka i řemeslem; zvláště pěstují

Kardinál Lavigerie († 1892).

fikové stromoví, v čemž se velmi dobře vyznají.

Náboženství jsou jak Arabové tak i Kabylové mohamedánského. Kabylové jsou však mohamedány více podle jména jen; jsou vůbec k náboženství

každému lhostejní a spokojují se často tím, že odříkávají známé pořekadlo moslimův: „Allah jest velik a Mohamed jest jeho prorok.“ Na dávné křesťanství zdá se, že upomínají některé zvyky a obyčeje: úcta vzdávaná duchům, jimž podnes obětují, slavnost nového roku a různé slavnosti jarní.

O křesťanství jako vyznání nečiní se od vpádu Arabův do Alžírsku žádná zmínka až do r. 1830., kdy Francouzi země dobyli a novou osadu tam založili. S Francouzi vrátilo se do země zase křesťanství a jakých dobrodiní Alžířanům přineslo, ukáže nám tento obrázek.

Roku 1867. bylo ono území alžírské, ve kterém většinou obývají Kabylové, porůznu však také Arabové, postiženo velkým suchem, které všechny plodiny polní úplně zničilo. Brzy nastal strašný hladomor. Zprávy z oné doby zní děsně. Venkovští obyvatelé přicházeli houfně do měst, jmenovitě do Alžíru, hledající výživu; mnozí padli již cestou vysílením a zahynuli; v Alžíru hledali ti, jižto se až tam byli dověkli, v pouličním blátě odpadky, aby hlad svůj ukojili; avšak i z těchto mřelo jich tak mnoho, že kolikrát za den jezdily ulicemi vozy a vyvážely mrtvoly. Státisíce lidí prý tehdy ve dvou letech (1867—1868) hladem zahynulo.

Katolíci francouzští činili seč byli, aby bídu ubohých zmírnili; nad jiné vyznamenal se v této příčině arcibiskup alžírský, kardinál Lavigerie. Nezměrná bída Alžířanů bolestně ho dojímal, nejvíce však bylo mu líto vyhladovělých dětí Kabylov i Arabů. Bez prodlení vzal jich několik do svého paláce, t. j. obyčejného skrovného domu v Alžíru.

Avšak sotva že se o tom zpráva roznesla, hrnuli se k němu maličci ze všech stran; samy matky přinášely je do paláce. Denně scházelo se 30, 40 ano i 100 dítek u jeho dveří. Ale co s nimi? On sám neměl pro ně téměř ničeho. Ale zbožný arcibiskup důvěřoval v Boha. V několika dnech měl 800 dětí u sebe; ve čtrnácti dnech se počet jejich zdvojnásobnil. Mnozí činili mu výčitky, že přijímá tolik dětí, kterých nemůže uživit. Ale šlechetný lidumil vece: „Zasluhoval bych výčitek, kdyby mou vinou církev katolická, která vždycky bídu lidskou mírnila, ponejprv stála před neštěstím, jehož by zmírniti nedovedla.“

Pevná tato důvěra v Boha arcibiskupa skutečně nesklamala; pomocí darů, jež z Francie a veškerého světa katolického docházely, zřídil dva veliké sirotčince, jeden pro hochy v Ben Aknunu na pobřeží Středoziemského moře, druhý pro dívky v Kubě blíže Alžíru, a do každého přijal přes tisíc dítek, je živil, šatil a vychovával. První čas ovšem mnoho nešťastných bytostí pomřelo, ježto již se zárodkem smrti v těle do sirotčince přišly. Nicméně zůstalo jich mnoho set na živě; nynější obyvatelé dvou křesťanských osad na řece Šelifu (Chelif), osady sv. Cypriána a sv. Moniky, jsou bývalí kabylstí a arabští sirotci, jež byl kardinál Lavigerie za hladomoru roku 1867. a 1868. od smrti hladem zachránil.

On sám píše o založení osady sv. Cypriána: „Cestovatel jedoucí drahou alžírsko-orleanskou pozoruje od několika dní již na svahu pahorku kdysi obydleného novou osadu; řeka Šelif proudí na úpatí

pahorku a pojí se tam s říčkou jménem Tighzel. Před dávnými věky stála na tom místě osada římská, a sice křesťanská, neboť ve zříceninách byly nalezeny hlavice křesťanské svatyně. Jest vůbec pravděpodobno, že křesťanství v této krajině nejdříve se ujalo, neboť několik málo hodin odtud leží zříceniny křesťanského kostela, jenž, jak letopočet v mozaikové jeho dlažbě nalezený dokazuje, již r. 323., tedy za císaře Konstantina Velikého, byl založen.“

„Bohužel vetřelo se časem do země barbarství a proměnilo požehnané, lidnaté kraje v pustiny. Když jsem před 6 roky, než ještě dráha byla vystavěna, ponejprv touto krajinou cestoval, rozkládalo se nad krajinou hrobové ticho pouště, přerušované toliko vytím šakalův a hyén. Nová osada jest jako oasou uprostřed pouště. Domky jsou pravidelně stavěny, jednoduchy sice, ale čisty a stromovím obrostly. Kostelík jest jednoduchý a rovně obílený jako domky, nad něž vyčnívá; na jeho štíhlé věžce leskne se kříž, jakoby na znamení prvního vítězství, jehož křesťanství v této zemi po desíti stoletích zase dobylo. Zasvěcen jest sv. Cyprianu. Před osadou rozkládá se velká zahrada, na tolik dílů rozdělená, kolik je v osadě domácností; vzadu přiléhá k osadě zděná ohrada pro volky, krávy a kozy. Okolní chrastím zarostlá krajina proměňuje se znenáhla v úrodné nivy a všude viděti patrné stopy pilné práce.“

„Ptáte-li se Evropana na jméno nové osady, řekne vám, že se jmenuje sv. Cyprian nad Tighzelem, neboť Tighzel jest ona říčka, na níž leží; zeptáte-li se však domorodce, odpoví: „Jest to osada synů marabutových.“ „Marabutem“ nazývají

totiž mne, poznačující názvem tím nejen své mohamedánské duchovníky, ale i kněze katolické. „Syny“ nebo „dětmi marabutovými“ nazývají naše sirotky, považující mne za otce jejich, ježto jsem je od smrti vysvobodil. Po zvyku svém dávají totiž každému novému kmeni jméno jeho zakladatele.“

„Novou osadu zalidňujeme sirotky, jižto dospěli věku mužného. V měsíci říjnu přišli sem osadníci poslední, pro něž zde zbylo ještě místa. Byli to mladí novomanželé, kteří krátce před tím byli spolu oddáni. Bylo jich celkem 12 párků.“

„Jako jejich předchůdcové, tak byli i tito poslední osadníci slavnostně uvítáni v novém svém domově. Osedlí již vesničané vyšli jim vstříc a přivítali je střelbou z ručnic. Zároveň zazněly zvony na věži. Před osadou očekávali je missionáři, a odtud šlo se průvodem ku kostelu slavnostně ozdobnému. Tam bylo jim krátkou promluvou vloženo na srdce, aby poslušni byli Boha, jenž je tak zázračně při životě zachoval, aby byli pilní a přičinní a posléze i vděční k těm, jižto jim jistou budoucnost zabezpečili. Po té mladí novomanželé metali losy o domky, pole, volky a hospodářské nástroje, jež jim připadnouti měly, načež průvodem se šlo osadou a každému vylosovaný příbytek byl odevzdán. Večer hořely na okolních návrších slavnostní ohně a po slavnostní skrovné večeři odebrali jsme se opětně do kostela, abychom společně Bohu díky vzdali.“

„K této slavnosti dostavilo se také několik Arabů ze sousedních kmenů; jeden z nich, již při

letech, pohlížel na nás zamyšlen a mlčky. „O čem přemýšlíš, Ben Khejro?“ tázal se ho jeden z missionářův. „O tom,“ vece Arab se lhostejností vpravdě arabskou, „že od stvoření světa jedině Bůh a tento křesťanský marabut — míní mne — opuštěným sirotkům domy, pole a volky zdarma dává. Abd-el-Kader¹⁾ ujímal se sice také za války proti Francouzům dítek padlých bojovníků; nemohl však ničeho pro ně učiniti; když odešel, dítky se rozptýlily. Tak stálo psáno“

„Téhož mínění jako starý tento Arab jsou všichni sousední kmenové. Oni vědí dobře, že mladí naši osadníci islam za křesťanství zaměnili, ale není jim též neznámo, že jsme jim v této příčině úplně volnosti ponechali, a proto nepohlízejí na novou osadu okem závistivým, nepřátelským. „Marabutovi příslušelo právo,“ říkají většinou, „je ve svém náboženství vyučiti; on jim zachránil život a tento náleží tedy jemu.“ Jiní spokojují se poznámkou: „Tak stálo psáno.“

„Naše osada nemá ani četníkův, ani káznice, ano ani starosty; přes to zavládá všude pokoj a pořádek; tu postačí vážnost dvou missionářů, kteří jsou otci a spolu duchovními pastýři nového kmene. Jediným zákonem v obci jest svaté evangelium a zvon, jenž znamená dává k modlitbě, ku práci a odpočinku, jediným jest hlasem, jenž napomíná a povzbuzuje. Dojímavý jest pohled, když z rána nebo večer za soumraku na jeho výzev veškeré obyvatelstvo, mužové i ženy, spěchají do kostela.

¹⁾ Abd-el-Kader byl vůdce Arabů ve válkách proti Francouzům v letech čtyřicátých.

Tam modlívali se za své dobrodince, za své dosud mohamedánské soukmenovce a za svého biskupa. Po ranní modlitbě jdou po své práci. Za mého tam pobytu obdělávali právě pole. Pořídili jsme pro své mladé hospodáře nové pluh; výlohy s tím spojené byly sice značny, ale úspěch jimi loňského roku dosažený vzbudil velký podiv Arabův. Chudáci orají totiž pluhem, jenž asi pochází z doby předpotopní; záležit z hrubého hřebu na silném dřevě upevněného. Tímto pluhem se půda jen povrchně rozrype, a ježto obilí nemůže hlubokých kořenů zapustiti, jsou žně pro velké vedro z pravidla bídný; v úrodná léta jest užitek čtyři- až pětkrát větší výsevku, v suchá léta žádný, ježto obilí sotva že vzešlo usychá. Tak bylo též loni, kdežto žně našich sirotek téhož roku velmi dobře vypadly. „Jejich práce jest dokonalejší než naše,“ říkali domorodci; v tom mají pravdu; kdykoli jsme jim však řekli: „Proč pak si také nekoupíte lepšího pluhu?“ odpovídali: „Takových pluhů se u nás neužívá.“ Nicméně doufáme, že časem dobrý náš příklad i na ně blahodárně bude působiti.“

„Zatím co mužové pracují na poli, obdělávají ženy zahrady, ve kterých evropské zeliny pěstují a do kterých i granátových jabloní, pomerančových a fíkových stromů nasázely. Při práci té radou i skutkem jim pomáhají missijní sestry. Ve svém bílém hábitě, bílém závoji, jak jej nosí ženy domorodců, s velkým červeným křížem na prsou, připomínají naše řeholnice, kdykoli modlíce se a žalmy zpívající na poli neb v zahradách pracují, ony panny, jež před 14 sty lety v pustinách afrických

poustevnický život vedly. Krátce před polednem vracejí se ženy domů, aby strojily skrovný oběd.“

„Sotva že nová osada byla založena, jali se okolní kmenové přiváděti missionářům choré a neduživé na léčení. Za tou příčinou byl zvláštní dům upraven na nemocnici. Ježto missionáři za poradu a léky ničeho nežádají, bývá nával nemocných tak velký, že nemocnice nestačí, a tu kladou se nemocní venku do řady a missionáři léčí je a obvazují jejich rány kleče. Tklivý tento výjev působí mocně na strohé jinak syny pouště. „Proč pak jenom,“ říkají, „tito cizinci to činí? Ani naši rodičové by pro nás tolik neučinili.“ Přemnozí uznávají, že missionáři z vyšší nějaké pohnutky asi tak šlechetně jednají a nespokojují se proto pouhými léky, nýbrž i požehnání a modliteb jejich se dožadují. „Všichni křesťané budou zavrženi,“ říkají missionářům, „jen vy nikoliv, neboť vy jste vlastně duchem svým mohamedány; vy znáte Boha a jste lepší než my.“

Zajímavý tento list napsal kardinál Lavigerie roku 1874. Brzy potom, když totiž i ostatní sirotci zatím povyrostli a ve sv. Cyprianu již místa nebylo, založil druhou osadu sv. Moniky.

* * *

Aby křesťanství v Alžírsku tím více prospívalo, zvláště pak aby sirotci řádně vychováni býti mohli, založil kardinál Lavigerie dvojí kongregaci: Bílých otcův a Bílých sester naší milé Paní v Africe.

Účelem řádu Bílých otců jest: rozšiřovati pravou víru v Africe a vykupovati černé otroky.

Aby účelu toho dosáhli, vychovávají a vyučují mladíky, kteří zamýšlejí později buďto jako kněží nebo řeholní bratři do Afriky se odebrati za missionáře. V arcidiecési alžírské mají velký noviciát v Maison-Carrée u Alžíru, kněžský seminář v Karthagu a chlapecký sirotčinec v Ben Aknunu. Představeným řádu stal se po smrti kardinálově msgr. Leo Livinhac.

Jako doplňkem řádu Bílých otců založil kardinál Lavigerie kongregaci Bílých sester. Účelem jejich jest: 1. vyučovati pohanské ženy ve svatém náboženství; 2. vychovávati sirotky. Náleží jim sirotčinec u sv. Karla v Kubě (pro dívky) a roku 1892. založený sirotčinec naší milé Paní milosrdné poblíž Alžíru. 3. vychovávati a vyučovati v pensionátech a školách jak domorodé tak i evropské dívky z rodin v Africe žijících; 4. ošetřovati nemocné v nemocnicích. Náleží jim nemocnice svaté Alžběty u Alžíru. 5. Navštěvovati a ošetřovati choré domorodce v jejich příbytcích. Mateřinec svůj spojený s noviciátem mají ve sv. Karlu (St. Charles) v Alžírsku.

Dívkám, které se odhodlávají vstoupiti do kongregace Bílých sester, jest nejprve přihlásiti se v tak řečených „postulátech“, t. j. ústavech, kde jako čekatelky řádu nějaký čas pobudou, prve než na dalekou cestu do Afriky se vypravily. Takové postuláty jsou v Evropě tři: v Paříži, Lyoně a ve Wuchtu v Holandsku. Pobyt v těchto ústavech jest pro ně dobou zkoušky. Teprv až povolání jejich ke stavu řeholnímu a missionářskému nade vši pochybnost bylo zjištěno, posílají se do noviciátu

Nástupce kardinála Lavigeriho msg. Livinhac.

ve sv. Karlu, načež teprv skládají řeholní sliby a novému povolání se věnují.

Jistá taková čekatelka přibývši do Afriky napsala svým příbuzným v Evropě dlouhý list, ve kterém líčí své první dojmy, jakých zažila v novém domově. Ona píše mimo jiné:

„Jsem tedy v missii, u svých budoucích sester, uprostřed jejich působistě, t. j. mezi Kabyli, ubohými to kmeny, jižto před stoletími také ku křesťanství se přiznávali. Nyní není tu o křesťanství ani potuchy.“

„První místo, jež jsem v novém domově navštívila, byla domácí kaple. Tato je sice chudá a malá, ale chová za to naši největší útěchu: božského Spasitele. Po té prohlédla jsem si celý dům sester, jenž i mým státi se má. Vše je zde jednoduché, prosté. Dům má 6 místností: ložnici, kde několik prken se slavníkem jsou nám lůžkům, světnice společná, dvě školní světnice pro kabylské děti, jídelna a lékárna.“

„Chudoba naší missie mne nezastrašila; neboť našla jsem, co jsem hledala. Vzpomněla jsem si na slova, jež mi kdysi řekl Dom Bosko¹⁾: „Chcete-li snad opět nalézt, co máte doma, tož raději zůstaňte ve Francii; chcete-li opravdu trpěti, vstupte do některé missijní řehole.“

„Hlavním úkolem naší missie jest: ošetřovati nemocné. Sestry chodí po dvou, po třech po okolních

¹⁾ Giovanni Bosko jest zakladatelem missionářského řádu Salesianů, jejichž úkolem jest vychovávat zanedbanou mládež (missie domácí) a rozšiřovati křesťanství v krajinách pohanských (missie zámořské).

dědinách a nosí s sebou koš plný léků. Sotva že je Kabylové zdaleka zočili, volají: „O marabutky!“ a každý zve je do své chatrče.“

„Ačkoliv jsem byla teprv čekatelkou, směla jsem přece sestry na jejich vycházkách provázeti. Můj světský oděv vzbudil ovšem u žen Kabylů všeobecný podiv; ano, některé vystoupily na střechu, aby si mne důkladněji mohly prohlédnouti. Všude ptaly se sester: „Proč pak asi sem přišla tato rumi (křesťanská dáma)? Nemá snad matky, sester, bratří? Jak ji mohla matka její od sebe propustiti? Co pak řekla, když dcera od ní odcházela?“

„V příbytcích Kabylů nalezla jsem velkou bídu a chudobu. V bídné cáry oděni líhají na holé zemi. Nikdo nemá přikrývky, již by se chránil proti zdejší dosti citelné zimě. Ani oheň v chatě rozdělaný mnoho neprospívá; neboť potom buďto se zavrou dvěře a pak jest nebezpečnoství zadusiti se kouřem, anebo se dvěře nechají otevřeny a pak studený vzduch má do chaty volný přístup. Komínů, kudy by kouř odcházel, chatrče nemají, a proto většina kabylských dítek trpí nemocemi očními. Často položí se někdo příliš blízko ohně, tak že jeho cáry se chytanou. Není skoro zimy, aby sestrám do nemocnice nepřinesli žen a dětí, které si byly těžkých popálenin utržily.“

„V tato místa bídy a utrpení docházejí sestry neunavně, aby obětivou láskou k bližnímu chudáky pravé víře naklonily. Kabylové nechápou, co asi jest příčinou takové nezištné lásky; jen stěží lze je přesvědčiti, že jsme z lásky k Bohu a k nim vlast' a všecko opustily. Starý jakýs moslim pravil jednoho

dne sestrám: „Abyste byly pravými sveticemi, nedostává se vám pouze jednoho, a to jedno jest: modlití se k Mohamedu.“ Jiní, méně zatvrzelí, uznávají, že náboženství naše je lepší.“

„Tak připravují sestry pohnánku půdu pravému náboženství. Od začátku missií velmi mnoho se změnilo. Tehdy nesměli missionáři, jižto první sem přišli, v noci odvážití se do dědiny; ano domorodci zametali pokaždé místo, kde by se byli za dne usadili. Za živý svět nebyl by jim nikdo prokázal služby nějaké, byť i sebe menší. Také sestrám nevedlo se lépe; ani léků nechtěli domorodci od nich přijímati. Řeholnice byly jim hádankou; nejprve pokládali je za vyzvědače, později mínili, že jsou to andělé, kteří jim s nebe ku pomoci přišli. „Máš také otce a matku, jako my?“ ptávali se sester.“

„Nápadná jest veselá mysl Kabylův, která se jim zdá býti vrozena. Samy ženy, ač život jejich jest trudný a strastiplný, rády se smějí a vyrážejí. Kdo se jim chce zalíbiti, musí býti hodně vesel a zacházeti s nimi jako s dětmi. Vyvinut jest zvláště jejich útlocit; kdyby někdo jenom něčím dal na jevo, že se jich štítí, urazí se a odejdou. Za tou příčinou vystříháme se bedlivě všeho, co by jejich útlocit mohlo uraziti, ač nás to stojí často velké přemáhání. Onehdy nabízela jakási stařena jisté sestře žalud, který již držela mezi zuby. Když sestra dar sobě nabízený odmítla, pravila stařena bolestně: „Ty nechceš jísti, poněvadž se mne štítíš.“ Aby ji usmířila, vzala sestra žalud a jedla.“

„Nazvala jsem život kabylských žen trudným, a ne bez příčiny; ženám konati jest všechny těžké

práce, zatím co muž v nečinnosti si hoví. Často potkáváme na pohorských stezkách ženu stenající pod těžkou nůší dříví a nesoucí k tomu ještě své nemluvně, kdežto muž pohodlně na koni ji doprovází. Jednoho dne ptala se jedna z našich sester jakéhos Kabyla, proč se svou ženou tak špatně nakládá. „Stojí mne 300 franků,“ zněla odpověď, „a tož nechť pracuje!“

„V létě přesahuje počet našich dítek osmdesát. Zajímavý jest pohled, když se z rána umývají. Na dané znamení zvonkem přinese se do ložnice umyvadlo, načež všechny se naň vrhnou, aby si umyly obličej, ruce a nohy. Nejstarší česají a oblékají malé. Mládež kabylská je celkem nadaná; často doptávají se na věci náboženství se týkající a přicházejí samy k úsudku, že islam nestojí za nic.“

„Dne 12. listopadu podnikly jsme výlet do nejzazší osady naší diecése, do Gondahlu. Vyšly jsme o 6 hodinách ráno. Asi po hodině přišly jsme k řece. Ježto sestry nechtěly, abych za studeného počasí ročního jako ony přes řeku se brodila, jaly se házetí do vody kameny, abych suchou nohou přejítí mohla. Cesta byla již víc než z polovice naházena, když jsem také chtěla sestrám pomoci, ale učinivši chybný krok, padla jsem do vody. Vitr a vycházející právě slunce na štěstí brzy mokré šaty usušily, a tak mohly jsme po krátké přestávce zase dále cestovati.“

„Po čtyřech hodinách stanuly jsme před Gondahlem. Prve než jsme do dědiny vkročily, snídaly jsme v blízkém háji olivovém, nevšímajíce sobě několika kabylských žen, které nás pozorovaly a li-

tovaly, že máme tak skrovnou snídani. O 11 hodinách počala návštěva nemocných. Tato jest sice nejdojímavějším, ale také nejpernějším úkolem denním, k němuž osmihodinnou cestu nelze přirovnati. Zpáteční cesta vedla nás pohořím, jež svými sráznými, divoce rozervanými skalisky upomíná na Švýcarsko. Stezka byla místy sotva schůdná, nicméně však mnohem lepší cesty, jíž jsme se ubíraly z rána. Na smrt unaveny dorazily jsme pozdě večer domů.“

„To jest tedy škola, ve které se připravujeme na missie na rovníku.“¹⁾

„Dne 30. listopadu měly jsme křest, při kterém jsem byla kmotrou. Po skončeném posvátném úkonu vrazila dívka asi 14letá do kaple a žádala mermocí za křest svatý. Kněz potěšil ji a pravil, aby se prve naučila dobře čísti a psáti a potom jeho Eminenci (kardinála Lavigeriho) za tu milost poprosila. Děvče je sirotek; když byla ještě maličká, slyšela kdysi vyprávěti o nejsvětější Panně; i vrhla se před jejím obrazem na kolena a zvolala: „Nemám matky více, proto buď ty mně nyní matkou; ty mne budeš chrániti a já stanu se křesťankou.“

* * *

Podrobněji ještě a zajímavěji líčí jiná řeholnice takovou apoštolskou vycházku sester naší milé Paní do území Kabyli obydleného. Ona vypravuje:

. „Dnes večer jest obloha zbarvena do červena;

¹⁾ Řeholnice, které podnebí africkému a strohému životu misijnářskému již přivykly, posílají se hlouběji do vnitra Afriky na stanice obtížnější.

to znamená, že bude zítra pěkné počasí, ovšem také velké vedro. Ale na tom nezáleží. Zítra miníme podniknouti delší výlet do pohoří Džurdžury. Naše malá cestovní lékárna a košík s potravinami jsou přichystány.“

„Z rána druhého dne o 6 hodinách jsme již na cestě. Sotva se rozednívá; poslední paprsky světla měsíčního jen ponenáhlu ustupují bledému úsvitu rannímu a podlouhlé stíny vysokých kaktů kreslí příšerné postavy na kamenitou pěšinu, kterou vzhůru do kopce kráčíme. Brzo vítá nás olivový hájek pod svou střechu, a když jsme byly asi hodinu sestupovaly, přicházíme k potoku, jenž v těch místech není ani široký ani hluboký; přecházejícím na druhý břeh není ani třeba zouti obuvi; několik velkých kamenů se hodí do vody a most je hotov. Mnohá ovšem stoupne mimo, ale to neškodí — podle zásad Kneippových!“

„Před námi rozkládá se širá rovina. Vydatné deště posledních téhodnů rozmočily půdu tak, že ani žhavé vedro sluneční nebylo s to, aby bařinatý jíl vysušilo. Co chvíli boříme se v bahně až nad kotníky. Konečně octly jsme se na úpatí pohoří, jež z počátku mírně, nízkými pahorky, do výše se zvedá. Tam nás již někdo očekává; stařec opírající se o svou hůl, jenž nás viděl zdaleka, zastupuje nám cestu. Perlová šňůra na jeho šíji praví nám, že to marabut. „Pojďte,“ volá na nás, „můj dům stojí tamhle za těmi fíkovými stromy. Mám nemocnou dceru, dejte jí léků.“ Jdeme za ním a přijdeme za krátko do chatrče trním a kaktý obrostlé. Otvorem sotva metr vysokým valí se proti nám

černý, dusivý čmoud. Sehnuty vstupujeme jedna za druhou do temné prostory, kde pro samý kouř nelze z počátku ani oči otevřítí. Konečně rozeznáváme v pološeru mladou ženu, jež plna mušlových náramků a řetízků na měchu natažena leží. Vedle ní sedí schoulena stařena, chovajíc nemluvně. Vzezření mladé matky je chorobné; rovně dítě, jež kojí, nevypadá valně; smrt mu kouká z očí. Zatím co sestra Denisa nemocnou na všelico se vpytává, hledím k dítěti nějak se přiblížití a je pokřtiti; ale stařena pohlížejíc na mne nedůvěřivě vstává rychle a klade dítě do kolébky na stropě chatrče zavěšené. Pokus se nezdařil. Než nevzdaly jsme se naděje. Po krátké chvíli přeje si sestra Cecilie, která byla dosud se starým Kabylem rozmlouvala, viděti dítě v kolébce. Stařec blíží se ku kolébce, sestra v patách za ním, ale hrozivě staví se jim zase v cestu starocha. „Tak se jenom podívej,“ praví sestra Cecilie ke starci, „tvá žena nechce, abychom tvé vnouče ošetřovaly. Umře-li, bude tím sama vinna.“

„Ještě ani nedopověděla, a již zdvihá se nad zády ženinými hrozivě hůl Kabylůva; ale tato nevyčkala, až dopadne, nýbrž křičíc ze stanu vyběhla. Nyní nám nic více nepřekáží, abychom dítě pokřtily. Ubožátko je samá košť, oči jeho blížící se smrti zkaleny. Abychom rodičům učinily radost, oblekly jsme je v pestré šatečky. Po té jsme se rozloučily se starcem, jež nám byl anděl strážný nemluvnátka poslal v ústrety.“

„Po dvouhodinné chůzi octly jsme se v osadě sousední. Před námi vypíná se do výše řada horských

velikánů s malebnými dědinami na úpatí, a naproti nim oddělen toliko těsným údolím a divokou bystrinou řetěz příkrých, holých skal. Nám se zdá, jako bychom byly ve Švýcarsku. Abychom si trochu oddechly, zastavíme se a rozhlížíme se po krajině; po té sbíráme do kapes kamení, abychom se brániti mohly proti divokým psům, jichž v dědinách kabylských všude plno. Tentokráte brání bezpochyby opačný vítr, že nás ještě nevětfí. Sotva jsme se však octly za kaktusovým živým plotem, jenž osadu obepíná, vyřítili se na nás dva takoví hafani vztekle štěkající. To bylo znamením pro ostatní: za krátko byla tu celá smečka těchto divokých dravců, kteří mají srst žlutavou a vlkům nápadně jsou podobní. Bráníme se, pokud to jde, holemi a kamením. Na štěstí netrvá výstup tento dlouho; několik Kabyľů povykem přilákáno zahání psy a nabízí se, že nás povedou k nemocným.“

„V prvním dvoře, do něhož jsme vkročily, naskytlo se zrakům našim zajímavé divadlo: ranní umývání mladých divochů. Dva nejstarší konají tuto nemilou pro ně práci sami, umývajíce se v míse ležící na zemi. Nejmladší dítko tušíc brozné utrpení, jež mu jest pro trochu té čistoty podstoupiti, křičí a pláče a za matku se schovává, zatím co děvčátko asi pětileté pod rukou matčinou se svíjí a stená.“

„V této vsi nás již znají a práce naše jest tudíž snadná. Ubírajíce se od gurbi ke gurbi rozdáváme léky, jakých kdo potřebuje. Zástup dětí chodí s námi po dědině a žebře o cukr a špendlíky. Rozumí se, že nám křik a lomoz jejich milý není.

Jedno z děcek kradе mně špendlíky, jimiž moje zástěra je připevněna, a to jest mně vítanou záminkou, na nevázanou mládež se obořiti a dotěrná děcka rozehnati.“

„Zatím odbila jedna hodina s poledne a příroda žádá svého práva. Nadarmo ohlížíme se po nějaké vodě; musily bychom až do údolí sestoupiti, kdybychom se umýti chtěly. A přece nebylo by to zajisté žádnou marnivostí, umýti si aspoň ruce, neboť přišly jsme dnes do styku s hlavami, jež hřebínku nikdy neviděly a obvazovaly jsme rány, kterých popsatí nelze.“

„Olivový hájek jest nám jídelnou a několik kapek vína z naší lékárny stačí, abychom si očistily ruce. Tři ženy s hliněnými nádobami na ramenou sestupující do údolí ke studánce nás uviděly a pozorují nás zdaleka. „Ašut aghi?“ (co je to?) praví mezi sebou, ale netroufají si, k nám se přiblížiti. Než jedna z nich nemůže přece zvědavost svou potlačití a táže se nás:

„Kdo jste? Co zde děláte?“

„Jsme křestanky a přišly jsme, abychom ošetřovaly vaše nemocné.“

„A proč to činíte?“

„Abychom vykonaly dobrý skutek a z lásky k Bohu. My vás milujeme a chceme vaše blaho.“

„Díky vám! Požehnání a pokoj budiž s vámi.“

Po těchto slovech se k nám blíží.

„Jestliže rozdáváš léky,“ praví nejmladší z nich, „dej mi také nějaký!“

„Co je ti?“

Na místě odpovědi pozvedne žena ruku vzhůru a zastená. Sestra Denisa porozuměla posuňku a praví :

„Jenom Bůh ti může pomoci.“

Ale žena nedá se odbýti.

„Umíš-li psáti, napiš mi cedulku, kterou bych mohla u sebe nositi.“

Marabutové zneužívají totiž důvěry ubohých, prodávajíce jim za drahé peníze psané amulety. Hledíme ubohou ženu potěšiti; avšak jaké útěchy lze poskytnouti vyznavačům islamu?“

„Po skrovném obědě vydaly jsme se opět na cestu. V této krajině jsme ještě nebyly. Ves, do níž právě vstupujeme, vypadá jako opuštěna. Muži šli po svém zaměstnání, ženy pracují na poli. V gurbi zůstali starci, děti a nemocní. Vcházejíce do velkého dvora, slyšíme stenání a usedavý pláč. Opatrně jdeme blíže. Snad se tu odehrává truchlivý domácí výjev, při čemž naši přítomnosti není třeba. Ale nikoliv! jest to mladá dívka, bledá, vyzáblá, která se svíjí na zemi.“

„Co je ti? Proč tak naříkáš?“

Mladá bytost zvedne se po tomto našem oslovení, přestane plakat a s podivem dívá se na nás. Po té podepře dlouhé, hubené ruce o kolena, zakryje si obličej dlaněmi a dá se znovu do pláče.

„Jsem tak nemocná,“ praví konečně, „musím umříti, a já bych přece neráda umřela!“ —

„Ne, nikoliv,“ pokračuje vášnivě, „já nechci býti položena do chladné země, já se bojím, já nechci umříti.“

A slzy utlumily její hlas.

„Poslyš, nebohé dítě! Chceš-li, neumřeš. V tobě sídlí duch, duše, která nesmrtelná jest. Uvěříš-li mně, přijde tvá duše k Bohu do nebe; toliko tvé tělo bude pochováno do hrobu, ale to necítí potom ničeho. Co je v tobě živého, co tvému tělu život dává, tvůj duch, bude žítí potom v nebi.“

I vyložila jsem jí základní pravdy křesťanství. Ubohé stvoření naslouchá pozorně útěšným slovům, sepne potom ruce a praví prosebným hlasem :

„Ó, prosím tě, učíš již, abych přišla do tvého nebe!“

„Věříš-li pak všechno, co jsem ti vyložila?“

„Věřím všechno, věřím v Boha, věřím v Ježíše Krista, věřím v tvé nebe!“

Moje spolusestry dopřály mi radosti, vylíti posvěcující vodu na čelo šťastné trpitelky. Po křtu svatém jest tato jako proměněna.

„Ó, nyní se již nebojím,“ praví blaženě se usmívajíc, „nyní ráda umru, abych k Bohu přišla do nebe.“ —

Již svrchovaný čas, abychom se dostaly dále. Na shledanou tam na věčnosti!“

„Právě když jsme odcházely, vchází bratr dívky do chatrče. Jaké štěstí, že nepřišel dříve! Co pak se asi stalo s ubohým děvčetem? Nevím; ale naše mladá Tessadith — tak se jmenovala — nezůstala zajisté dlouho odloučena od své pravé vlasti; zajisté že záhy se vyplnilo, co jméno její vyznamenává, neboť Tessadith jest tolik jako blaženost.“

„Ponenáhlou ožívují se ulice dědiny. Lidé vracejí se domů. V malé chvíli stojí okolo nás zástup zvědavců.

„Kdo jste? Jste muži?“ táže se nás vysoká, hubená žena.

„Nikoliv, jsme ženy jako vy.“

Žena kroutí hlavou.

„Tento zde je tvůj otec,“ pokračuje docela vážně a ukazuje na sestru Denisu, jež značně starší jest nás ostatních, „a tato — ukazuje na sestru Cecilii — tvá matka.“

„Mýlíš se, my jsme všecky tři sestry.“

„Nechť, ale pak jste zajisté neměly téže matky, neboť nejste sobě ani za mák podobny.“

„My jsme sestry v Bohu, spojeny vzájemnou láskou, abychom ubohým Kabylům dobře činily.“

„Toto vysvětlení přesahuje sice rozum našich posluchaček, ale nicméně není bez účinku. Hotový déšť rozdivných blahorečení a přání spouští se na hlavu naši: „Požehnaní Boží sestoupiž na vás! Allah nejvyšší spravedlivý, nejvyšší dobrotivý vám odplatí! Pokoj přebývej v domě vašem a štěstí provázejž vás na všech cestách! Vy přijdete ještě do nebe! Vy dojdete téže odměny jako ti, kteří putují do Mekky! Nikdo z nás Kabylův, ani žádný z poutníků neučinil tolik dobrého jako vy!“

„Ty a podobné chvalořeči nemají konce. Ti, jižto jsou nám nejbliž, dotýkají se oděvu našeho prsty, jež pak uctivě na své rty kladou. Jen stěží podařilo se nám, ze zástupu se vyprostiti.“

„Jdeme dále. V bídné chatrči leží stará žena na loži smrtelném. Její dnové jsou sečtení. Okolo lůžka stojí několik mužů. „Zde jest zase duše, kterou třeba zachrániti,“ praví sestra Denisa, pozorujíc zkušeným okem nemocnou, „ale jest tu

mnoho lidí a nebude proto možná, potajmu ji připraviti. Pokuste se přítomné nějak bavití.“

„Vyhovujíce tomuto vyzvání snažíme se s přítomnými muži nějaký hovor zapřísti a tak jejich pozornost od nemocné odvrátiti, což se nám za krátko skutečně podařilo. Avšak nemocná má syna a sestra Denisa marně se namáhá, od matky jej vzdáliti. Zatím přešla naše rozmluva s muži na pole náboženské, a to i syna konečně k nám přivábilo. Z pravidla o této věci nemluvíváme; tentokráte Kabylové sami začali. Podnět k tomu dal kříž, který nosíme na prsou.“

„Co to nosíš?“ ptal se jeden z Kabylů.

„Jest to Sidna Aissa (Pán Ježíš); znáš ho?“

„Ano, on jest prorok Allahův. Ale proč se nalézá v tomto postavení?“

„Protože ho židé tak ukřižovali.“

„Proč?“

„Z nenávisti. Ježíš přišel na svět, aby lidem přinesl slovo Boží, a oni ho zabili. On však vstal z mrtvých a žije nyní v nebi.“

„Sidna Aissa jest velký prorok, jako Mojžíš,“ pokračuje Kabyl, chtěje blýskati svou učeností, „Michal a Gabriel jsou mocní andělé. Ale Mohamed jest větší jich všech.“

„Ježíš Kristus jest nejvyšší,“ odvětila jsem, „neboť jest Syn Boží.“

„Jak mi to dokážeš?“ praví moslim rozhorleně.

„Zázraky, které Ježíš činil.“

„Jakými zázraky?“

„On dával slepým zrak, bluchým sluch, němým řeč a křísil mrtvé.“

„Mohamed také učinil zázrak.“

„Jaký pak?“

„Na jeho rozkaz mluvily samice velbloudí.“

Nemohla jsem se na tato slova zdržeti smíchu, ale moji posluchači neměli mi to za zlé.

„Jak správně mluvíš naším jazykem! Zůstaň u nás a ošetřuj naše nemocné.“

„Činíš to opravdu zdarma?“ pravil jiný, „co tě k tomu pohnulo?“

„Láska k Bohu, jenž mne za to odmění.“

„Ó,“ vece Kabył, jenž první rozmluvu na pole náboženské zavedl, „vy byste byly pravými svěťci, kdybyste se jenom chtěly modlit k Mohamedu. On by vás jistě vpustil do ráje, ač našim ženám přístup odepírá. Řekni jen: Allah ila Allah. Mohamed r' sul Allah! (Není Boha krom Boha, Mohamed jest vyslanec Boží).“

„Děkuji, já se k Mohamedu nemodlím.“

„Vidíš, kdybys průpovědku tu jen vyslovila, byla bys zachráněna; ale tak nepřijdeš nikdy do nebe a všechny tvé dobré skutky přijdou na zmar.“

„V té volá nás sestra Denisa. „Ubohá stařena jest připravena,“ zvěstuje způsobem toliko nám srozumitelným, že již dostatečně vyučena jest, aby pokřtěna býti mohla. My totiž nikdy nevyslovujeme slova „křest“, abychom se neprozradily. A zatím co sestra Cecilie lije vodu křestní na čelo stařeny a potichu slova křestní říká, tře syn svědomitě hlavu své matky touže vodou. Naše práce je zde u konce a nezbyvá než z gurbi odejít. Před pěti minutami ještě byla chatrč sídlem tmy, nyní září

světlein překrásným, neboť duše stařeny stala se přibytkem milosti Boží.“

„Na konci osady jest nám překročiti horský potok, jehož voda se skály na skálu pošplichuje. Sestra Cecilie přecházejíc se trochu ukvapila a sklouzla s hladkého kamene do vody. Tato vystříkla jí až na hlavu, ale africký žár sluneční ji brzy osušil.“

„Za potokem přichází nám vstříc pastýř se stádem volů.

„Máte léků?“ táže se.

„Ano, milý příteli, a nač?“

„Hleďte, mám tady vola a tomu otekla noha; bezpochyby stoupl na jedovaté bejlí. Nemáte léků od toho?“

„Třeba vyhověti všem,“ praví nám sestra Denisa, učiněná to dobrota, „proč bych hodnému chasníku neudělala radost?“

„Pojď tedy,“ pokračuje zase v řeči kabylské, „ukaz mi svého vola,“ a docela vážně se tváříc, léčí nemocné dobytče.“

„Výrostek měl radost nemalou, větší snad, než kdyby byla léčba svědčila jemu samému. Vesele loučíme se s ním. — Byl-li pak jeho volek vyléčen? Bůh sám to ví. On jest pánem nade zdravím lidí i hověd, on vložil do bylin sílu léčivou. Nicméně obávám se, že uzdravil-li se skutečně, masť dobré sestry asi pramálo k tomu přispěla.“

„Nedaleko odtud potkáváme zástup žen jdoucích ku prameni. Sotva že nás zočily, již nás obstoupily. Jedna z nich byla již jednou od nás ošetřována.

„Nemáte léku nějakého na oči?“ táže se.

„Co pak je tvým očím? Vždyť není na nich viděti, že by byly bolavy.“

„Nevím, co to je, je-li tma, nevidím dobře.“

„Podobně se vede, milá ženo, i mně; jenom kočky vidí potmě; to ti pomoci nemohu.“

Abych ji však přece upokojila, nastříkám jí růžové vody do očí. Ale ihned chtějí totéž i ostatní. Jsou to děti!“

„Takovým způsobem navštěvujeme nemocné tak dlouho, až skrovná naše zásoba léků je úplně vyčerpána. Avšak i potom ještě nás tu a tam zastavují; abychom vyvázly, ukazujeme jim prázdné láhve a hrnečky.“

„Nyní však rychle s kopce dolů! Tentokrát jsme se hodně opozdily a obáváme se, že nás zastihne tma, než dojdeme domů. Zde v této zemi se skoro ani nesmráká: po dni následuje bezprostředně noc. Po unavující chůzi rovinou vracíme se k řece a překročivše ji, přecházíme přes první kopec hbitěji, nežli by kdo očekával od pocestných, jižto od bílého rána jsou na nohou.“

„Byla čirá noc, když jsme domů dorazily. Sestry naše opozdění již znepokojovalo. Tím větší byla potom radost jejich, když slyšely, jak hojně žně jsme dnes měly.“

„Po svém příchodu odebraly jsme se nejprve do naší domácí kapličky, abychom Božskému Spasiteli, jak to po svých vycházkách vždycky činíváme, poděkovaly za duše, jež abychom mu přivedly, dopustiti ráčil.“

„Jak sladká to útěcha v zemi nevěřících, když večer v milém domově, po lopotné denní práci,

shledáváme se opět se Spasitelem, s nímž jsme se ráno byly rozloučily, abychom pro něho pracovaly, jemu duše přiváděly! Jak nevinná to radost, kdykoli mu snopeček, jež jsme za dne navázaly, večer k nohoun klademe!“

* *

Hladomor podobný jako roku 1868. nastal v Alžírsku také roku 1892. Všechnu úrodu polní zničily tehdy kobylinky a sucho. Bída nebyla sice tenkrátě všeobecná, v celém Alžírsku, nýbrž řádila toliko na rovině při řece Šelifu a v okolním pohoří; ale za to dostoupila tam nejvyššího stupně.

A není divu. Hlavním pramenem výživy obyvatelů při řece Šelifu jest orba a s největším užtkem pěstuje se obilí. Setbě obilí věnuje tamější obyvatelstvo největší péči, neboť není-li obilí, není v zemi ničeho a pak nutně se dostavuje hladomor. Ve krajinách vzdělaných nalézá chudák v čas neúrody snadněji práci a chléb ve městech i na venkově, přichytí se možná obchodu, řemesla, ale v Alžírsku podobných pramenů výživy není. Tam kdyby domorodec nevím jak dlouho bloudil po širých rovinách, nenajde než bídnych chatrčí (gurbi), které rovně tak chudy jsou jako chata jeho vlastní. Komu má tedy práci svou nabídnouti, u koho almužny žebřati? Aby nezemřel hladu, rýpe se tedy v zemi a hledá v ní černé, zemákům podobné ořechy, které i v našich krajinách pode jménem zemských oříšků známy jsou, v tamějších krajinách pak divokými lanýži se nazývají. Ženy arabské nebo kabylské je rozdrucují, míchají se zemí a

z toho dělají chléb, který nejen hořký, ale spolu i nezáživný jest. Jenom největší nouzi donucen je člověk s to, aby požíval chleba toho.

A přece hledají domorodé ženy a dívky pilně tuto neobyčejnou potravinu a při té příležitosti stává se, že ubohé dívky příliš daleko od svých „gurbi“ zabloudivše za nastávající noci zimou a tmou zastíženy bývají, aniž našly přístřeší.

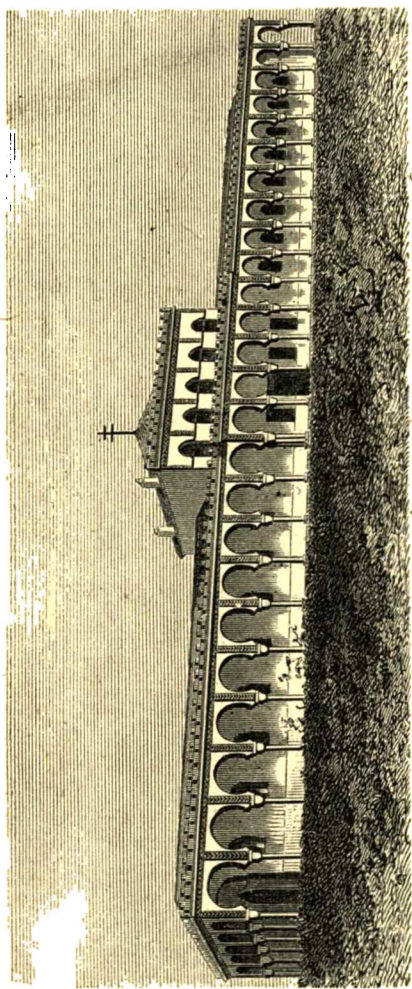
„Nedávno“ — napsala roku 1893. představená nemocnice sv. Alžběty u Alžiru Marie Restituta — „byli blíže města Orleanu nalezeni dva malí hoši, kteří již dva dni sem a tam bloudili a jako zvíř travou se živili, aby hladu nezemřeli. Konečně ukázal jim kdosi cestu k naší nemocnici, do které denně hladové, opuštěné děti přijímáme. Neboží podobali se živoucím kostrám a sestry dávaly jim zpočátku jen velmi málo potravy, obávajíce se, že by sesláblé jejich žaludky více nesnesly. Vůbec s toutéž opatrností zacházíme se všemi, kteří se k nám utekli, neboť dali-li bychom se jim do syta najísti, v několika dnech bychom je neomylně usmrtili. Ty, kteří se delší čas živili lanýži se zemí smíchanými, lze poznati po temnožluté pleti; takoví trpí mnoho. Jiní živí se listy slézovými,¹⁾ posekavše je a svařivše ve vodě. Tato potrava nepůsobí sice tolik bolestí, za to však nesílí těla, nýbrž je oslabuje. Mnohým, kteří příliš dlouho hlad trpěli, není již pomoci. Jejich žaludek je úplně seschlý a nemůže ničeho ztráviti; takoví umírají vysílením.“

¹⁾ Rostliny slézovité čili malvovité (malvaceae) daří se hlavně v krajinách teplých. Menší odruda slézu, tak řečený sléz nízký, roste i v našich zahradách a bývá jejich oblíbenou ozdobou.

„Každý den přináší nám nové smutné zkušenosti. Ondy bylo nalezeno nedaleko naší nemocnice děvčátko, dopola od šakalů sežrané. Jindy zase na břehu řeky Chelifu sedělo dítě promočené a zimou se třesoucí; ukazujíc na řeku dávalo nám posuňky na srozuměnou, že bylo do řeky vhozeno. Rodiče jeho, nemohouce je uživit, hodili je bezpochyby do řeky, aby se utopilo. Zanesly jsme je ihned do nemocnice, ale silný zápal plic učinil životu jeho v několika dnech konec. Zemřelo, když byla duše jeho napřed křtem sv. se zrodila k životu věčnému.“

„Často přivádějí nám rodiče sami své děti. „Vezmi si naše děti,“ říkají sestře, která jim otevírá, „a dej jim chleba, neboť umíráme s nimi hladu. Bude lépe, budou-li náležeti tobě, než abychom je viděli na své vlastní oči hynouti.“ Nedávno přivedla nám matka svých pět dětí; nejstaršímu bylo 9, nejmladšímu sotva 2 roky. Devět dní živili se neboží listy slézovými a byli kost a kůže a zcela vyhladověli.“

„Jednoho dne přivedl nám Arab svého synka. „Dáš mi,“ pravil sestře, „chleba za mého hochy? Vykonal jsem dalekou cestu, abych sem došel.“ Sestra žasne nad takovouto prosbou a ještě více nad nesmírnou délkou cesty, kterou byl urazil. „Kdybych neměl hladu,“ dokládá Arab zasmušile, „neučinil bych toho; nelze mi však jinak, a co se syna mého týče, vím, že je lépe uschován v „domě Božím“ (tak nazývají domorodci naši nemocnici) jako v mé gurbí.“ Přijaly jsme dítě a darovaly otcí mírku ječmene, což ho velkou radostí naplnilo. Objev opětně svého syna odešel s tisícerými díky na rtech.“

Nemocnice sv. Alžběty u Alžíru.

„Jednou z rána klesne na prahu naší nemocnice žena s malým chlapcem v náručí, hladem a bídou všecka vysílena. „Prosím tě,“ praví sestře, kterou nejdříve zočila, „vezmi mého syna, neboť nemám mléka pro něho a nemám více tolik síly, abych ho nosila. Podržíš-li ho, zůstane na živě, podržím-li ho já, umřeme oba.“ Vzaly jsme jí dítě. Jest to černý andílek s kadeřavými vlásky a chytrýma očima; zdá se, že ještě mnoho netrpěl. Matka obdrževši občerstvení odešla a spanilé její dítě přivedeno byvši mezi ostatní naše chráněnce, získalo si rázem jejich přátelství a lásku. Z rána druhého dne objeví se matka, obavou o své dítě znepokojována, opět u našeho domu. „Kde jest můj hoch,“ ptá se, „chci ho viděti, snad již nezemřel?“ Chlácholily jsme ji, že její synek žije, že je zdráv a že se mu dobře u nás daří. Ale matka stojí na svém, že jej musí viděti, dítě však nechce živou mocí odloučiti se od svých malých druhův a nezbývá tedy, než pacholátko s veškerým jásajícím zástupem přivést k ubohé matce, která vidouc dítě své šťastně něžně je objímá a pak v pokoji odchází.“

„O několik dní později přijde k nám dvanáctileté děvče, které bylo samo dva dni cesty urazilo, než naší útulny došlo. Pochází z kmene Beni Marabesův; otec a matka jsou mrtvi, stojí tedy chudátko osamělé ve světě. Bylo jí řečeno, že daleko, až v Alžíru, v „domě Božím“ jsou marabutky, to jest kněžky (řeholnice), které opuštěné sirotky přijímají a jim jísti dávají. „Tam kyne mi spása, tam se musím dostat,“ praví si opuštěné sirotče, vydává se na cestu a přichází konečně k nám, bledá, na

smrt unavená, ale spokojená. Toto dítě přírody nalézá se nyní v našem sirotčinci v St. Charles, má rázné ač poněkud drsné rysy v obličejí, jeho pohled jest divoký a nepokojný, nicméně jest pracovita a vděčna za dobrodiní, kterého požívá.“

„Čím více hladomor se rozmáhá, tím broznější jsou podobné výjevy. V poslední dni přišla chudá žena s hor, doprovázena třemi dětmi, nejmladší na rukou, aby si vyžebrela almužny. Ježto však již ode tří dní ničeho nepožila, klesla vysílením. Obě starší dívky přinesly jí trávy a nutily, aby jedla, ale nadarmo; zahynula ubohá na cestě i se svým nevinným kojencem. Zbylí dva sirotci zůstali dva dni u mrtvoly matčiny, plačíce a nařikajíce a živíce se zemí a plevelem. Konečně byli nalezeni polním hlídačem a přivedeni do sirotčince v Alžíru, mrtvoly pak pohřbeny.“

„Před několika dny přinesl náš sluha v plášti svém dítě, které byl našel na cestě, kde jako němá tvář na trávě se páslo. Zkrátka nemine dne, kde bychom nepřijaly nových příchozích; od vánoc nalezlo jich více než dvě stě v domě našem útočiště.“

„Naši chráněnci jsou velmi zajímaví, jak svým osudem, tak i svými poutavými vlastnostmi. Jedno z našich děvčátek chodí každodenně ke bráně, naděje se, že snad matka jeho půjde okolo a že bude moci s ní o své snídání se rozdělit. Jiné děvčátko, když odcházelo od nás do sirotčince, sňalo velké arabské naušnice a podávalo je jedné ze sester s prosbou, aby za ně rodičům jeho, až půjdou okolo, nakoupila chleba.“

„Nedávno byli ze sirotčince naší milé Paní milosrdné do naší nemocnice převezeni dva malí hoši. Byli to bratři. Lékaři jim více netušili a proto nezbývalo, než poslední hodinky jejich života jim pokud možná osladiti. Po přání jejich upravila se jim dvě malá lůžka a postavila blízko sebe, aby se viděli a spolu rozmlouvati mohli. Jeden z našich nejschopnějších a nejoblíbenějších katechistů, P. Roch (Roš), rodem Kabyl, vyučoval oba bratry a pokřtil je; když pak viděl, že smrt jejich se blíží, uložil jim, aby až do posledního okamžiku ústy i srdcem se modlili „Otče náš“ a vzbuzovali lítost. Sotva že tedy maličci do postýlky se uložili, odříkávali střídavě obojí modlitbu. Sestra je ošetřující majíc útrpnost s jejich slabostí pravila jim:

„Vy se příliš unavíte, milé dítky, ustaňte poněkud!“

„Nikoli,“ pravil starší z nich, „P. Roch nám uložil, abychom se modlili až do konce, a my se tedy až do konce modliti budeme.“

A skutečně, nebohé děti modlily se dále, až konečně jeden hlásek oněměl. Bylo právě poledne. Tu vzpřimil se poněkud mladší bratr na postýlce a nakloniv se ke staršímu volá na něho:

„Džubele, už se nemodlíš?“ — „Ach,“ doložil, „Džubel už odešel k milému Pánu Bohu; chei tam také.“

A ulehnuv zase modlil se dále, tentokráte sám. Dlouho ještě bylo slyšeti ve světnici naříkavý, vždy slábnoucí hlásek hochův; k večeru utichl docela; naposledy zaznělo ještě z umírajících rtů: „Můj Bože, jest mi ze srdce líto . . .“ Ubožák nedo-

končil; duše jeho následovala za duší bratříčkovou.“

„Dva mali Kabylové v sirotčinci naší milé Paní milosrdné vyžádali si, aby směli navštívit svou nemocnou matku v naší nemocnici. Chtíce se pochlubit, čemu už se byli v sirotčinci naučili, odříkávali jí jedněmi ústy Otčenáš, Zdravas a vzbuzení lítosti. Po té vyzvali matku, aby učinila podobně; ale tato zatvrzelého jsouc srdce, nebyla dosud projevila přání, že by také ráda ve víře byla vyučena, a neznala tudíž žádné modlitby. I jali se milí synkové matce domlouvatí její nevědomost a jeden z nich dokonce pravil: „Slyš, matko, my jsme ještě malí a ty jsi už stará. Není dobře, jestliže matka méně ví než její dítky. Není-liž pravda, ty se také ihned necháš poučiti a až přijdeme podruhé, budeš modlitby říkati s námi?“ — Matka slíbila, načež synkové s ní se rozloučivše spokojeně do sirotčince se vrátili.“

„Právě přivádí nám matka Kabyłka dvě malá děvčata: jedno sedmileté, druhé devítileté. Otec zůstal umíraje v gurbi a s ním nejmladší dítko, které zajisté také smrti není daleko. Vzezření obou děvčat vzbuzuje útrpnost: jsou to kostry; ruce nejsou více lidským údům podobny, kosti lícní děsně vyvstávají, kůže je žlutá, seschlá a vráskovitá jako u 80leté stařeny. Matka přivedši tyto dítky k nám, prosí, aby jí vydán byl syn, kterého nám byla před dvěma měsíci svěřila. „Ó matko,“ křičí ustrašený chlapec, „snad nemíníš mne vzíti s sebou? Chceš, abych také tak vypadal, jako tyto mé sestry? Ó nikoliv, já nechci umřítí hladem!“ — A to řka dá

se do pláče a také matka nemůže slz se zdržeti. — Konečně jsme se takto usjednotili: chlapec zůstane v missii až do konce hladomoru a potom navrátí se ke své rodině; děvčata však zotavíce se v nemocnici budou poslána do sirotčince sv. Karla a zůstanou tam až do 21. roku svého věku.“

„V naší nemocnici zemřel onehdy malý černoch jménem Lev. Život a osudy tohoto ubožáka jsou rovně tak smutny jako dojímavý. Byl tlupou loupežných Arabů vyrván svému kmeni a své rodině, vykonal s mnohými svými krajany dalekou a obtížnou cestu pouští, byl potom s jinými otroky vhečmán do velikého pytle a při nejmenším zasténání nemilosrdně bit. Konečně vysvobodili jej francouzští důstojníci, kteří ohledávající krajinu s otrokářskou karavanou se střetli, a svěřili jej naší missii. Útrapy, jež mu na pochodu pouští přestátí bylo, a neméně nelidské nakládání otrokářů podryly úplně jeho zdraví a veškerá naše starost a snaha, zachovati jej na živě, byla nadarmo. Hleděly jsme tedy aspoň poslední dny jeho života mu osladiti. Všichni obyvatelé nemocnice měli jej rádi; jeho mládí, jeho něžná povaha, jeho nezměrné neštěstí dojímalý nás všechny; sestry i nemocní závodili mezi sebou, aby mu nějakou službu prokázali, lahůdku přinesli, nějakou radost mu učinili. Když jej sestry prosily, aby se za ně v nebi přimlouval, pravil:

„Ó mé dobré sestry, vy jste mne tak pečlivě ošetřovaly a já vás tak velice miluji; až budu v ráji, žádejte ode mne, co chcete, učiním vám všecko.“

Několik dní před jeho smrtí zemřela jedna z našich mladých sester. Lev prosil, aby se směl podívat na její pohřeb.

„Těší mne velice,“ pravil potom, „že vím, kterak křesťané pohřby své konají, neboť příští bude můj vlastní.“

A nemýlil se; brzy následoval za sestrou a skonal, přijav zbožně sv. svátosti.“

„Mnohdy odměňuje Bůh obětivost missionářů nejen radostmi duchovními, ale i jiným způsobem. Tak smějí se naše sestry podnes, kdykoliv sobě vzpomenou na pěkné dědictví, které jim zanechal jeden z našich nemocných. Slyšte, jak se to stalo!“

„Před několika měsíci objevil se u vrat naší nemocnice chudobný arabský lazebník sedě na oslu. „Sestro,“ pravil představené, „jsem stár a nemocen a kromě tohoto osla nemám na širém světě ničeho. Přijmi mne s ním do domu Božího. Uzdravím-li se, zaneše mne zvíře nazpět do mé chatrče; umru-li, poručím ti jej v dědictví.“ — Představená svolila; stařec dobrák byv přijat, vyučen a pokřtěn zemřel za několik měsíců a nemocnice dědila po něm nejen osla, ale i všechny jeho lazebnické nástroje, a mnohý evropský umělec téhož řemesla pokládal by se zajisté šťastným, kdyby je mohl vyložit ve své výkladní skříni. Kleště na trhání zubů na př. záleží v ohromném zahnutém hřebu, a nástroj na pouštění žilou podobá se kuchyňskému noži. Za to jest osel Arabův roztomilé zvířátko, které svým dobráctvím a svými dobrými službami si u sv. Alžběty pojistilo trvalou památku. Zapřažen do vozíku, ježž nám byla jistá dobroditelka daro-

vala, jezdí denně ke dráze a přiváží odtud do nemocnice potřebné potraviny; ze sirotčince naší milé Paní milosrdné dováží nám malé churavce, jižto do nemocnice se posílají na léčení; sestrám prokazuje dobré služby na jejich vycházkách do okolí, slovem: jest nám jak přičinlivým tak i trpělivým pomocníkem a tak věrně plní, co mu vděčný jeho pán byl uložil.“

„Jednoho dne přivrávorál se k našim dveřím celý zástup hladově: babička se svými dvěma dcerami, z nichžto jedna, mladá vdova, s kojencem v náručí byla přijata do nemocnice; tři malí hoši byli posláni do sirotčince naší milé Paní milosrdné, tři pak nedospělé holky do sirotčince sv. Karla. Zatím co děti v útulnách dobře prospívaly, posluhovala jejich matka v nemocnici a dobráček stařena neměla nic jiného na práci, než bezstarostně žítí a tu a tam několik žitných placek upéci, jež nemocnice mezi chudé rozděluje. Všichni přišli hladem a únavou polomrtvi; bedlivým ošetřováním a pravidelnou stravou se zase zotavili.“

„Tu pojala jednoho dne dobromyslnou stařenu nevýslovná touha po drahém domově, touha spatřiti ještě jednou rodnou dědinu. Jednou z rána vydala se na cestu, s holí v ruce a s bochníkem chleba pod paždí. Zdlouhavě brala se k domovu; prošla dědinu první, druhou, třetí, posléze stanula u cíle . . . Avšak co to? Kde pak jsou všecy ty čtveračivé dětičky, které prve hopkovaly od chaty k chatě a celou ves svým křikem, svými hrami oživovaly? Jaké to ticho všude! Ani hlásku neslyšeti, nikde ani živé duše. — Jako by bylo vše

pomřelo . . . Stařenka vkročí do první gurbi a vidí, že je prázdná, vstoupí do druhé . . . zase prázdná. Srdce ji ukrutně zabořelo; již netroufá si pátrati dále; ale přece, nedá jí to, vstoupí do chaty třetí. Jakási živoucí kostra, natažená na zemi, zpola se zvedne a praví odumírajícím již hlasem :

„Tak, ty jsi to? Odkud pak přicházíš, že jsi tak zdráva?“

„Nalezla jsem dům Boží,“ vece starocha, „a sestry, které hladovým jísti dávají.“

„Tvé dítky nejsou tedy mrtvy?“

„Nejsou,“ vypravuje stařena, „mé dcery a vnoučata jsou dílem u sester, dílem u marabů. Všem se daří dobře.“

„Ach,“ praví na to nešťastník, „zde skoro všichni pomřeli, a co na živě zůstali, těm se nevede lépe jako mně.“

„Tož pojď se mnou také do nemocnice. Přijmou tě tam rovně jako nás.“

„Ano, ale jak se tam dostat? Nemám ani soumaru, jenž by mne tam zanesl, ani nohou, abych tu cestu pěšky vykonal. Ostatně stojí psáno: jedenkaždý umře tam, kde trpěl“ — to řka, lehl si zase lhotejně na hromádku cárů, jež mu byly lůžkem . . .

Zarmoucená stařena podala mu kus chleba a pátrala s bolestí dále.“

„Většina gurbi jest opuštěna a prázdná, polonazí a vyhladovělí obyvatelé ostatních mají sotva tolik síly, aby vztáhli rukou svých po soustu chleba jim podávaném.“

„Všecka poděšena odchází starocha z místa hrůzy a k sv. Alžbětě rychle se vrací; tam vrhá

se představené plačky v náruč: „Ach, milá sestro,“ praví, „ani nevíš, jak smutno je tam! Kdyby zdejší ženy viděly, co jsem já viděla, ani jedné by ne- napadlo z nemocnice odejít. Budu ráda ošetřovati nemocné, děti opatrovati, placky péci, zkrátka vše učiním, jenom mne zde na vždy ponechej s mými dítkami!“

Tak líčí představená Marie Restituta své zkušenosti z doby hladomoru a dokládá:

„Velikou útěchou jak missionářů tak sester při všech trampotách jest to blahé vědomí, že nepracují nadarmo. Vždyť zisk duchovní, který z práce své máme, jest veliký. Naše dítky v sirotčincích jsou ke svým dobrodincům vděčny a vděčnost jejich jeví se v neobmezené poslušnosti, hluboké úctě a dětinné přítulnosti. Kdykoli některý z missionářův od nich odchází máje něco jiného na práci, dávají se do nehorázného křiku a nelze je tak snadno zase upokojiti. Ku podivu! Dítky pouště, které od malička zvykaly lenosti a potulkám, přivykají bez reptání domácímu řádu, který jim čas ku práci, jídlu a spánku předpisuje. Při svých drobných pracích jsou vytrvalí a činí rychlé pokroky. Modlitbu milují nade vše a s toužou přívětivou tváří přijímají odměnu i trest, svědomí-li jejich jim praví, že tohoto neb oné zasloužily. Mnohé sice, které za hladomoru mnoho zkusily, umírají, ale ty všechny byly pokřtěny a došly za- jisté slávy nebeské.“

„Také na dospělých jeví se často patrné účinky milosti Boží. Kabylové i Arabové přiznávajíce se k islamu bývají pokládáni za zatvrzelce křesťanství

zhola nepřístupné. A přece není ani jediného příkladu, že by některý z našich nemocných byl se zdráhal přijati křest svatý; ano jsou případy, že úpěnlivě žádají sami, aby ve víře křesťanské vyučení a pokřtěni byli. Missionář, udíleje svátosti umírajících, nalézá nezřídka mezi nemocnými vyvolené duše, jež po celý svůj život se spravovaly zákonem přirozeným a uprostřed nákazy mravní dětinnou nevinnoš si byly zachovaly. Do srdcí takových vchází křesťanství bez nejmenšího odporu, jakoby tam již dávno bylo sídlilo.“

„Na jiné nemocné působí zase láska a obětivost, s jakou v naší nemocnici ošetřováni bývají. Jsouť Alžířané podrobeni nemocem, o kterých v Evropě těžko si učiniti ponětí, nemocem, jež nedostatek, podnebí, nečistota jim vrozená a neméně i neřesti samým islamem schválené mívají v zápětí. Ubožáci nemocemi takovými postížení bývají často od svých příbuzných zapuzeni a opuštěni; avšak ani tehdy, jestliže u domácího krbu byli ponecháni, nedostává se jim nikdy péče a obsluhy, jaké nemocným třeba. Jaký div potom, jestliže pohled na bíle oděné řeholnice, které svou vlast a rodinu byly opustily a nyní zhoubnému vlivu tropického podnebí vydány jsouce, život svůj obsluze nemocných věnují, mocně působí na drsné syny pouště a v nich budí vroucí pocit povinné vděčnosti! Jestliže jen trochu přemýšlejí, přicházejí nutně k poznání, že náboženství, které takovým skutkům milosrdenství učí, lepší jest než víra jejich. „Vy cizí marabové,“ říkají, „vy víte všecko; vy též víte, které náboženství je nejlepší. Vy nás nemíníte oklamati, neboť lež nikdy

se nedotekla rtů vašich. Ano, my chceme žítí a zemřítí jako vy!“

„Jistá mladá dívka ležela asi 14 dní v nemocnici. Její ústa a krk byly rozežrány rakem. Byvši tážána, zdali by nechtěla umřítí jako křesťanka, pravila: „Ale, vždyť jsem právě proto sem přišla; kdybych nechtěla umřítí jako vy, byla bych u svých rodičů zůstala.“ — Její smrt byla velmi příkladná.“

„Nemocná žena již umírající, jejížto křest byl odložen na dobu pozdější, ježto se nemoc nezdála býti tak nebezpečnou, cítíc konec svého života, dovlekla se s napjetím všech sil ke dveřím a spatřivši tam obsluhující sestru, prosila úpěnlivě, aby jí honem byly podány svaté svátosti, které by jí otevřely bránu nebeskou.“

„Jakýsi stařec dostavil se sám k našemu katechistovi, P. Rochovi, a žádal ho za křest sv. Když byl od tohoto pravdám sv. víry vyučován, říkával mu: „Byl jsem pochodní zhaslou a ty jsi přišel, abys ji opět rozsvítil; moje srdce bylo zatvrzelé, ale tvými výklady se obměkčilo. Ó, marabu, uděl mi již křest dítek Božích a já, až budu u Boha, budu se u něho za tebe přimlouvati.“ — Rozumí se, že s radostí bylo mu uděleno, po čem tak velice toužil.“

„P. Roch, jenž jednoho dne jistou umírající stařenu na přijetí křtu sv. připravoval, chtěl jednomu ze svých spolubratří učiniti malou radost. Když totiž stařenu již s dostatek vyučena byla, zavolal jej, aby ji pokřtil. Ten ovšem s radostí nabídku

přijal, avšak ve své horlivosti vylil příliš mnoho svćené vody na hlavu stařeny, tak že jí proudem tekla dolů po tváři. A tu když P. Roh se jal vodu s obličejce stírati, zvolala umírající: „Ó, marabu, nech jen, neutírej mne, vždyť jsou to růže, které mi na čelo stékají. Nyní nebudu mítí žádných bolestí více!“ A skutečně, ubohá žena od té chvíle nenaříkala; úleva, které nabyla, byla bezpochyby účinkem milosti, která již v duši její působila. Hodinu po té stála již na pravdě Boží . . .“

„Avšak činnost missijních sester za hladomoru nepřestává toliko na obsluze nemocných; časem vycházejí také do kraje a vyhledávají hladové a choré po vzdálenějších osadách. Na cestu vydávají se o 2—3 hodinách z rána, nesouce s sebou léky a potraviny. Mnoho ovšem s sebou vzíti nemohou, ježto cesty jsou kostrbaty a obtížny. Přišedše do osady, chodí od gurbi ke gurbi, rozdávají potraviny, léky a oděv, těší nemocné, obvazují jejich rány, křtí umírající dítky i dospělé. Někdy přivádějí s sebou i opuštěné sirotky, jižto nikoho více nemají, do nemocnice.“

„Nedávno vydaly se sestry ku kmenům, řečeným Beni-Marabba a Beni-Mahrak, šest mil od nemocnice vzdáleným. Zkušenosti, jichž tam nabyla, jsou nad pomýšlení truchlivy. Polovice obyvatelů tamějších osad zemřela hladem a bídou anebo nemocmi, jež hladomor mívá vždy v zápětí. Pozůstali členové různých rodin se spojili a bydlí pospolu, tak že velký počet gurbi jest prázden. Všichni hladem trpící jsou děsně vyzáblí a při tom skoro nazí. Také čtyři sousední kmenové jsou

hladomorem postiženi. Jiní opustili hromadně své hory a žebrají v rovině.“

* * *

Tyto a podobné zprávy představené, Marie Restituty, o hladomoru z roku 1892. a 1893. byly v různých časopisech katolických v Evropě uveřejněny a neminuly se účinkem; odevšad, kde truchlivé události alžírské ve známost vešly, docházela od soucitných duší hojná almužna a missionářům alžírským bylo takovým způsobem možno, na tisíce domorodců, malých i dospělých, nejen vysvoboditi od smrti hladem, ale i dobrodiní víry křesťanské jim zjednati.

Obraz z missií na řece Nigru.

K veliké poušti africké Sahaře přiléhá na jihu široký pruh země, který v zeměpise značíme názvem *Sudan*. Hranice jeho jsou: na severu *Sahara*, na východě *Egypt* a *Habeš*, na jihu *Střední Afrika* a na západě *Atlantský ocean*. Celkem jest *Sudan* mírně vysoká planina, která průměrně jenom asi 450—500 metrů výšky nad hladinou mořskou dosahuje. Dělí se na *Sudan východní*, zaujímající země *Darfur*, *Kordofan* a *Senaar*, střední se zeměmi okolo velkého jezera *Čadského* (270 m. nad hladinou mořskou) *Bornu*, *Bagirmi* a *Vadai*, a západní se zeměmi ležícími na řece *Nigru*.

Vystoupí-li cestovatel ze *Sahary* na planinu sudanskou, naskytne se zrakům jeho obraz utěšený a krásný, jakého dlouho pohřešoval, cestuje nepřehlednými pustinami bezvodé *Sahary*. Na místo holé pouště s vysušenými říčními koryty, chudým rostlinstvem, nesmírnými, řídce zalidněnými pláněmi, řídkým obyvatelstvem hrubých kočovníků vidí před

sebou hojně svažovanou, úrodnou, vzdělanou zemí s vyvinutým živočišstvím a vegetací tropicky bujnou a hustě zalidněnou pevně osedlým obyvatelstvem, které bylo dostoupilo dosti vysokého stupně vzdělanosti a které ode dávna již žije ve státech pravidelně uspořádaných.

Sudan, již od starých zeměpisců „zemí černochů“ nazván, jest skutečně vlastí pravého černošského plemene. Od Atlantského oceanu až po svahy Habeše vleče se černý proud, jádrem však jeho jest území mezi Nigrem a Nilem. Na západě vetřel se mezi plémě černochů cizí národ Fulahů čili Fellatů, který přišel odkudsi ze severozápadu, uprostřed černochů se usadil a několik států založil. Avšak i v Sudanu východním jest mnoho živlů cizích, jmenovitě Arabů.

Cílem své cesty zvolme si tentokráte Sudan západní, rozprostírající se v úvodí řeky Nigru.

Niger jest jedna z největších řek africké pevniny; množstvím vody předčí ji pouze Kongo. Pramení se na severním úpatí pohoří Lomy, teče s počátku směrem severovýchodním, u města Timbaktu dotýká se Sahary, odtud proudí na východ, zatočí se potom na jihovýchod a jih, a ústí posléze 22 rameny do zálivu Guinejského. Délka řeky měří 4200 km., úvodí má 1,152.000 čtver. km. v objemu. Z přítoků jeho jest nejznamenitější řeka Binue. Nejmhutnější ramena, kterými se Niger do moře vlévá, jsou: Vari, Nun, Kvora, Brass, Kalabar a Bonny. Nejzápadnější rameno Vari jest od nejvýchodnějšího Bonny 600 km. vzdáleno, území pak, mezi oběma ležící, stojí v čas dešťů zcela pod vodou.

Poněvadž jednotlivé výtoky Nigru do moře jsou úzky a pro plavbu nepříhodny, bylo nescísnými ostrůvky téměř zatarasené a bujným rostlinstvem tropickým zarostlé delta čili ústí jeho teprv r. 1830. objeveno, zatím co velká část hořejšího toku již dávno před tím známa byla. Až dotud domnívali se zeměpisci, že Niger se vlévá někde uvnitř pevniny do Konga. Roku 1832. projel první parník ústím nahoru a od té doby byl Niger i se svým mohutným přítokem Binuí bezmála v celém toku svém prozkoumán, a ukázalo se, že oba po překonaných překážkách, při deltě se vyskytujících, jsou v celém svém toku splavny, kdežto jiné dva veletoky africké pevniny, Kongo a Zambezi, pro mnohé vodopády a proudy lodím jsou uzavřeny.

Obyvatelé Sudanu západního jsou původní černoši a přistěhovalí Fulahové čili Fellatové. Tito postupovali v minulém století jako výbojníci a šířitelé islamu z krajín Senegambie na východ a jih. Na začátku tohoto století založili za knížete svého Danfodia, pro islam nadšeného, říši Sokoto a šířili se odtud vždy dále do vnitra země. Území, ve kterém Fellatové obývají, sahá od Senegalu až k Darfuru na východě a od Timbaktu na severu až k území Adamavě na jihu; též některé části Džoruby t. j. země, ležící na pravém břehu Nigru v dolním jeho toku, jsou od nich odvisly. Ano i v Bornu, Bagirmi a Vadai žijí u velkém počtu a zaujímají všude vynikající postavení anebo snaží se rozhodného vlivu se domoci. Dlužno však připomenouti, že Fellatové na rozsáhlém onom pro-

stranství nebydlí pohromadě, nýbrž roztroušeni po skupinách, tu jako pokojní pastýři, tam jako neohrožení výbojníci a průkopníci islamu. Za našich dnů jsou Fulahové panující třídou v říších Gando a Sokoto a mnohých jiných sultanátech na středním a dolním toku Nigru, jako na př. v Ilorinu, Bidě, Loko a jiných menších.

Rozumí se, že zajímavý národ Fellatů vniknův výbojně mezi kmeny černochů, nezůstal beze změny, ani co do pleti ani co do povahy. Cestovatel Kraus rozeznává Fellaty červené čili hnědé a černé. Onino žijí v Sokoto, mají světlou pleť, útlejší tělo a živou sice, ale nicméně vážnou povahu. Tito bydlí ponejvíce v Bornu a Adamavě, mají pleť černou, tělo silné, zavalité, drsnější rysy v obličejí a povahu veselou.

Kde se Fellatové s černochy nesmísili, střídá se jejich pleť bronzová s červeně měděnou, ano u jednotlivců vyskytuje se i pleť jasná, podobná evropské. Velmi často zřítí mezi nimi pěkné postavy, zvláště mladé dívky vynikají zhusta spanilostí nevšední. Příjemnými stávají se Fellatové Evropanu svou čistotností. Oděv jejich z bílých anebo pestrých látek bavlněných jest vždy čist a pěkně upraven. Chýže jejich jsou z hlíny, světle natřeny a mají střechu kulatou. Domácnost jedné rodiny záleží obyčejně ze tří chýží.

Původně jsou Fellatové národ pastýřský, zabývající se hlavně chovem dobytka. Domácím jejich zvířetem jest zebu hrbolatý,¹⁾ který také na Nilu

¹⁾ Zebu jest druh domácího skotu, který se původně choval jen v Indii, nyní však i v Africe a Americe jest rozšířen. Od našeho skotu liší se tím, že má na zádech tukový hrb.

žije. Z mléka připravují máslo, sýr však z mléka dělají neumějí. Jsou pilnými rolníky a včelaři. Všecka jiná zaměstnání považují za nečestná a snižující. Přes to vyvinulo se u nich i řemeslo, které však jen ženy a otroci provozují. Ženy hotoví z bavlny rozmanité látky. Otroci jsou dovednými hrnčíři, sedláři, obuvníky a kováři, ano i zlatníky, kteří ze zlata a stříbra zhotovují prsteny, náramky a nákrčníky, šperky to u žen Fellatů velmi oblíbené.

Počet otroků je velký sice, ale osud jejich není nesnesitelný. Otrokům rolníkům jest dovoleno, dvakráte v týdnu, ve čtvrtek a v pátek, obdělávati svá pole. Často propouštějí se otroci na svobodu, jmenovitě o slavnosti ramadanu¹⁾ anebo po úmrtí pánově. Fellatové milují svobodu a mají spůsoby uhlazené. Německý cestovatel Rohlf s chválí bezpečnost majetku, jakou ve všech říších u Fellatů nalézáme. Pohostinní však přespříliš nejsou.

Původní obyvatelé Sudanu západního jsou černoši. Nejčetnějším a nejrozšířenějším kmenem černochů v Nigersku jsou Haussové, kteří před příchodem Fellatů žili v mohutné a samostatné říši, která však po vpádu vetřelců se rozpadla. Na troskách panství Haussův založili Fellatové své nynější říše Gando a Sokoto. Dějiny Haussův jsou nám neznámy; za to řeč jejich rozšířena jest daleko za hranicemi jejich území. Z toho lze souditi, že zaujímali kdysi důležité místo mezi obyvateli Sudanu. Řeč jejich jest až podnes v krajinách oněch řečí obchodní.

¹⁾ R a m a d a n jest devátý měsíc kalendáře arabského, který prorokem Mohamedem byl ustanoven měsícem postním, poněvadž prý v týž měsíc koran s nebe se snesl.

Haussové jsou praví černoši černé pleti, ploské tváře, se vtlačeným nosem a tlustými pysky. Přes to jsou rysy jejich většinou příjemny a tvary těla působivá. Zabývají se rolnictvím, průmyslem a zvláště obchodem. Obchod vedou s látkami bavlněnými, které sami zhotovují, vydělanými kožemi volskými, pestře barvenými kožemi kozími a ovocem. Převážnou většinou jsou mohamedáni, částečně pohané.

Kromě Haussů žije v Nigersku mnoho jiných menších národů černošských, které od oněch mnoho se liší. Vzdělanost i povaha, způsob života i mravy a obyčeje jsou u všech bezmála tytéž aneb aspoň velmi podobny. Výjimkou jsou obyvatelé při ústí Nigru. Tito stojí snad ze všech obyvatelů západního Sudanu na nejnižším stupni vzdělanosti. Nejsouce kmenem jednotným, nýbrž zlomky četných menších národností, žijí odloučení od sebe po osadách a každá osada má svého „krále“ t. j. obyčejného pohlavára. Jest to národ divoký a surový, který ošklivými vřezy do obličeje, prsou a rukou se znetvořuje. Jejich chýže záleží ze čtyř hliněných zdí se slaměnou střechou. Mimo modloslužbu Fetišovou,^{*)} které ostatně všichni černoši jsou oddáni, kteří dosud nebyli zachvázeni proudem islamu ve střední Africe úžasně se šířícího, setkáváme se v krajinách při deltě Nigerském se surovostí nejnižšího stupně. Kanibalismus t. j. lidožroutství a oběti lidské tam takorůzka zdomácněly. V Brassu a Bonny na př. po-

^{*)} Fetiš jest každá, jakákoli věc, které pohanští černoši v Africe vzdávají božskou úctu. Fetišem bývají rozmanité věci, živé i neživé. zvířata, stromy, skály a bůžky rukou lidskou zhotovené. Náboženství toto slove fetišství.

jídají válečné zajatce v domnění, že nabudou udatnosti. V Kros Riveru podnikají se pravidelné honby na lidi, ježto maso lidské za nejchutnější se považuje. Ještě r. 1859. prodávali ve Velkém Kalabaru na veřejném trhu maso lidské právě tak jako hovězí. V Novém a Starém Kalabaru všechna dvojčata a pak všechny dívky, jimž napřed lezou hořejší zuby, se zabíjejí a obětují. V některých krajinách jest obyčejem o každém novoluní obětovati dva lidi.

* * *

K těmto dosud málo známým končinám a národům obrátil r. 1884. svůj zřetel sv. Otec Lev XIII., založil tam apoštolskou prefekturu „Niger“ a uložil missionářům sousedního vikariatu Beninského, aby země na dolním togu Nigru, jmenovitě Džorubu, prozkoumali, smýšlení panovníků tamějších říší vyzpytovali a tak půdu pro budoucí missie připravili. Za tím účelem vyslal apoštolský vikář Beninský dva missionáře P. Chaussea (čti Šosa) a Holleye do zmíněných krajin „na výzvědy.“ Jejich úkolem bylo tedy: seznati tamější panovníky i lid, jeho obyčeje a náboženství, a pak podati úsudek, co a jak by se mělo zaříditi, aby hlásání sv. evangelia se potkalo s úspěchem. Oba missionáři vydali se na cestu, strávili na ní 4 měsíce, urazili za ten čas 200 mil (asi 1500 km.) a vrátili se s přebohatými zkušenostmi.

Vydejme se, milý čtenáři, také my v duchu svém na dalekou tu cestu a sledujme naše missionáře krok za krokem na jejich pouti dle denníku, který pochází z péra P. Holleye. On píše:

„Před svým odjezdem z Lagos¹⁾ zásobili jsme se rozličným zbožím na výměnu: jehlemi, špendlíky, udicemi, knoflíky, skleněnými perlami, pentlemi všech barev, čepicemi, řetízky, kapesními šátky, hedbávními a sametovými cáry a jinými všelijakými drobnostmi. Nikdo by neřekl, jakou cenu mají takové tretky, které v Evropě jsou za fatku, pro missionáře. Bez nich se missionář neobejde. V očích černochů má taková nepatrná věc velkou cenu a kdyby snad divoch byl sebe zuřivější a krvežíznivější, dostane-li zrcátko, prstýnek a p., zkrotne na beránka a jest ochoten cizinci učiniti vše, čeho žádá. Takový kus sametu nebo hedbáví stává se potom slavnostním rouchem některé africké princezny anebo černého krále a missionář snadno vymůže si dovolení, tou kterou zemí cestovati, a jsa pod ochranou panovníka nemá se čeho obávati.“

„Také na sebe jsme nezapomněli. Vzali jsme s sebou trochu kávy, čaje a cukru, a mimo to i dvě pušky, ne právě ty nejlepší, abychom, kdyby jiné potravy nebylo, nějakou zvěř si mohli uloviti. Více nebylo třeba. Neznajíce všech nářečí, jakými nad dolním Nigrem se mluví, hledali jsme tlumočníka a spolu vůdce, který by s obyvateli oněch krajin se domluviti a nás bezpečnou cestou vésti mohl. Služeb svých nabídl nám Manuel Santos, katolík z Lagos, který cestu naši již byl jednou vykonal.

¹⁾ Lagos jest námořní město v zálivu Guinejském, severozápadně od ústí Nigru, s missionářskou stanicí. Leží na ostrově odděleném od pevné země lagunou asi 24 km. širokou. Podnebí jest u Lagos velmi nezdravé, způsobuje velkou úmrtnost mezi domorodci i cizinci.

Poněvadž se zdál býti spolehlivým, přijali jsme jeho nabídnutí a on stal se od té chvíle naším vůdcem, tlumočníkem, kuchařem a nakupovatelem. Posléze opatřili jsme sobě i přenosný, nepromokavý stán pro případy, kdyby nám pod širým nebem bylo nocovati.“

„Zatím co jsme konali tyto přípravy na cestu, bral parník „Loanda,“ se kterým jsme měli odplouti, svůj náklad a 3. října jsme, rozloučivše se se svými spolubratřími, vydali se na cestu. Příboj moře byl v ten den nepatrný, moře bylo klidné. Na palubě střetli jsme se s několika černochy a podle lámané jejich angličiny a nadutého chování poznali jsme, že jsou ze Sierra Leony.¹⁾ Zvláště „dámy“ byly podle nejnovější módy ustrojeny, vlasy měly pomádou silně napuštěné a hrály si tak vážně a opravdově na vznešené osobnosti, že těžko bylo smíchu se ubrániti.“

„Hrdinou naší nové společnosti byl černoch, který se vydával za syna královského. Vypravoval nám, že své krajany náramně miluje, že nabyl slušného jmění, za které nakoupil otrokův a na březích Nigru malou říši si založil. Tak stal se králem, maje asi 1000 černých otrokův ve svém poddanství. Na neštěstí Angličané tohoto druhu lásky k bližnímu netrpí a přinutili tedy našeho hrdinu, aby složil žezlo královské a své poddané rozpustil. Z toho lze si vysvětliti horoucí vztek, který nyní trůnu zbavený král chová v srdci svém proti Angličanům.“

¹⁾ Sierra Leone jest britská osada na pomoci Guinejském.

„Zatím dojel náš parník ústí Nigru a tu viděli jsme četné jeho výtoky. Každý jest mohutnou řekou. Posléze vepuli jsme do posledního z nich, Bonny jménem, na jehožto březích několik větších osad se rozkládá. Bonny spojuje se daleko uvnitř země s Nigrem; jest více než 1 km. široký a podobá se většímu jezeru, jehožto vody působením přílivu a odlivu mořského stále stoupají a klesají.“

„Za našich dnů vede se na Nigru čilý obchod s vnitřní Afrikou, a proto bylo třeba založiti při ústí obchodní stanici, kde by se obchod soustřeďoval.“

„Ježto však krajina při ústí za deštivého počasí široko daleko stojí pod vodou, pomohli si Evropané jinak: vystavěli si město na vodě. Sehnali kde jakou starou loď, stožáry zutínali, lanoví odstranili a loď v příbytky lidské proměnili. Spodek lodi jest skladištěm na zboží, mezípalubí obydlím služebnictva a v kajutách bydlí kupec se svou rodinou. Lodě stojí zakotveny uprostřed řeky; jsou to opravdové plovoucí žaláře, do kterých byla touha po zisku bělochy i černochoy na celé měsíce uvěznila. Ovzduší těchto nových Benátek jest nad míru nezdravé pro výpary z nepřehledných bařin vystupující, voda řeky není rovně pitná. Ani černoši jí nepijí, leč v čas nouze. Koráb anglické kupecké společnosti jest ohromná budova o několika poschodích a spolu shromážděním všech obyvatelů tohoto vpravdě námořního města; tam zapomínají na okamžik v rozličných společných zábavách, že jsou vlastně galejními vězni. Čeho všeho není člověk schopen z lásky k penězům?!“

„Z Bonny měl nás jiný parník „Dodo“ zavéztí do Brassu a odtud měli jsme se plaviti do vnitra země po řece nahoru. To byl směr naší cesty. Zatím co se na parník zboží nakládalo, poohlédli jsme se vystoupivše na břeh po okolí. Obyvatelé tamější mají divoké vzezření a jsou prý lidožrouty. Ženy holí si hlavu. Oděv obojího pohlaví jest až příliš jednoduchý: kus pestrého plátna okolo kyčlí a beder, to je všecko. Nenosí ani oblíbené u černochů čepice „čokoto“, bezpochyby z pověrčivosti; jinak si nelze vysvětliti, proč žádné pokrývky na hlavě nemají.“

„Jakmile zboží bylo naloženo, vsedli jsme na parník „Dodo“ a dorazili za den do Brassu, kdež se „Dodo“ zakotvil. Podle plánu svého měli jsme ihned odcestovati na horní Niger, ale na štěstí byl parník „Adamava“ již na cestě, když jsme do Brassu přijeli. Na štěstí, pravím, neboť „Adamava“ srazil se, jak jsme později se dověděli, čtyři dni cesty od Brassu s jiným parníkem tak prudce, že se obě lodě ihned potopily a cestující jen s holým životem vyvázli. Všecky naše zásoby na cestu byly by ve vlnách Nigru pochovány bývaly, kdybychom nebyli zmeškali. Za to bylo nám od 10. do 22. října v Brassu čekati na loď jinou. Po všecek ten čas přšelo nepřetržitě, od rána do večera, tak že jsme nemohli ani okolní krajinu si prohlédnouti. Sotva jsi udělal na břehu několik kroků, již uvázl jsi po pás v blátě.“

„Na levém břehu Nigru stojí řada evropských faktorství, t. j. skladišť obchodních. Obchod jest dosti čilý; největší poptávka jest po soli. Ještě před

12 lety byla sůl na dolním Nigru vzácná; kdo kořenil pokrmy své solí, byl jmín Rotšildem. Obchod se vede prostřednictvím okolních pohlavárů. Jejich čluny rozjíždějí se dva i tři dni cesty po okolí a přivážejí palmový olej do Brassu na prodej. Na svůj monopol jsou velmi žárlivi. Nedávno opovážil se jakýs obchodník přese všechny výstrahy vésti obchod samostatně bez prostřednictví pohlavárův a vystavěl si při ústí ramene Vari faktorství. Ale se špatnou se potázel; 15. října došla do Brassu zpráva, že faktorství lehlo popelem a kupec se svou rodinou že byl zavražděn.“

„Konečně přijel shora parník francouzské obchodní společnosti „Nape“. Jeho mohutné boky prohýbaly se pod těžkým nákladem slonové kosti a palmového oleje. Složiv náklad přibral nové zboží: sůl, látky, střelný prach, pušky, skleněné perly, měděný drát, a když se byl některým nutným opravám podrobil, nastoupil zase na cestu. Plující po řece nahoru viděli jsme vrcholky obrovských stromů z vody vyčnívající a jenom s největší námahou a opatrností projížděl parník spoustou zatopených ostrovů. Dobrou náladu ztrpčovala nám hejna moskytů, nedávající nám ni ve dne ni v noci pokoje. Břehy řeky jsou v těch místech nízký a jednotvárný. Na pravém břehu spatřili jsme několik osad, jejichžto obyvatelé úzkostlivě naše pohyby pozorovali. „Člověk se jenom jednou spálí,“ praví přísloví. Nemohou totiž zapomenouti citlivého pokárání, kterého se jim nedávno dostalo od Angličanů. Za trest totiž, že se na obchodnících anglických různých ukrutností dopustili, vypálili jim Angličané

několik osad a od té doby jsou velmi nedůvěřiví a s obavou parníky okolo plující pozorují.“

„První důležitější osada, ku které jsme se po západu slunce přiblížili, jest Oniča. Leží na levém břehu řeky. Tam sešli jsme se opět s „královským princem“ ze Sierra Leony, se kterým jsme se byli na Loandě seznámili. Pozval nás do svého domu, dal v naší přítomnosti několika ženami a děvčaty provozovati jakýs domácí tanec, anž vypálil jednu ránu z děla nám na počest. Při odchodu vnutil nám jako dar královský pěknou ovci a pro případ, že bychom v Oniče missionářskou stanicí zarazili, slíbil nám svou pomoc a podporu.“

„Z rána druhého dne vystoupili jsme opět na břeh, abychom se po osadě a okolí poohlédli. Oniča rozprostírá se na rozsáhlé rovině, a chatrče jsou v bujném rostlinstvu téměř ukryty, tak že celé osady nelze ani přehlédnouti. O obyvatelích okolních neslyšeli jsme nic dobrého. Jsou prý velmi suroví a krvežízniví, a vypravují se o nich i příšerné případy lidožroutství. Že zprávy ty nejsou asi přehnány, tomu nasvědčuje jejich divoké zvířecí vzezření. Za to jsou, zvykajíce vodě již od nejútlejšího mládí, obratnými plavci. Sotva že je nemluvně 3 dni staré, zanese je matka k řece, ponoří až po krk do vody, položí nznak a nechá se několikrát nalukati vody. Surovou touto výchovou stávají se všichni obyvatelé tamější výbornými plavci a veslaři, a později, příležitost-li se naskytne, i odvažnými říčními loupežníky. Ženy a dívky v této příčině v ničem si nezadají s muži. Kdykoliv potkáme člun nějaký, na kterém se mladá dívka

nalézá, řídí tato vždycky kormidlo; vůbec ponechávají mužové rádi namáhavého veslování ženám. Za to smějí si ženy ledacos dovoliti, co dobrý mrav našim ženám zapovídá, tak na př. kouří jako Turci. Též cbdělávání polí, doprava palmového oleje a rostlinného másla, veslování proti proudu ukládá se obyčejně ženám, kteréžto obtížné a drsné práce je činí mužatkami a všecku ženskost v nich dusí. Na místo krásných tkanin, kterými se odívají bohaté ženy v Lagos a v Abeokutě, pokrývají ženy na dolním Nigru tělo své několika špinavými a bídně sešitými cáry. Přes to mají také své šperky. Na několika místech viděli jsme vznešené černošky, které prazvláštní ozdobu nosí na nohou. Jsou to lesklé kruhy ze slonoviny, z nichž každý váží 6—7 liber. Že nošení těchto dobrovolných okovů je nejvýš nepohodlné, ano bolestné, že si často nohy do krve odírají a jen s velkou námahou choditi mohou, jest na bíledni; ale móda provozuje svou krutovládu i na Nigru a proti zákonům jejím těžko jest se vzpírat, byť i to zdraví bylo na ujmu!“

„28. října dorazili jsme do velké osady Igbebe. Tato leží na levém břehu Nigru. Obyvatelé tamější jsou přívětivi a my, díky Bohu, počínáme rozuměti jejich nářečí. To nejsou již surovci od ústí Nigru s jejich sprostými a zvířecími rysy ve tváři. Také mohamedány jsme tu a tam potkávali, ale celkem málo jen. Chýže osady jsou kulaty, ulice sotva na krok široky. Kdyby vypukl oheň, nelze na hašení ani mysliti.“

„Za tmavé již noci přistál náš parník u Lakodjy, ležící na stoku Nigru s hlavním jeho pří-

tokem Binuí. Vesnice rozkládá se na svahu nízkého pahorku a jest obrostlá kolem bujným rostlinstvem: datlemi, palmami, pomeranči, fíky a rozmanitým stromovým ovocným. Réva roste na plano; pěstována dovedným vinařem, nesla by bezpochyby krásné hrozny. Lakodja má malebnou a spolu velmi výhodnou polohu; proto jest také střediskem nigerského obchodu, skladištěm zboží a zásobárnou uhlí a dříví pro parníky. Poněvadž však většina obyvatelů se přiznává k náboženství mohamedánskému, neměl by tam missionář tak snadné práce a výsledek jeho námahy by byl velmi pochybný. Obyvatelé vedou obchod a vyvážejí palmový olej a slonovinu. Rozumí také tkalcovství, pracují však nemotornými, neotesanými stavy, a kují železo. Mimo to zabývají se chovem ovcí a drůbeže.“

„Večer 29. října vyjeli jsme z Lakodjy a plavili se po přítoku nigerském Binui nahoru. Naším cílem bylo město Loko, ležící asi 100 km. od Lakodjy na pravém břehu zmíněného přítoku. Poněvadž již více než měsíc žádná loď se tam neukázala, shromáždilo se při našem příchodu bezmála celé město u řeky. Ale pohled na obyvatele neposkytoval věru nic milého a příjemného. Jsoutě samá špína a ačkoliv se vícekrát denně jakožto pravověrní moslimové koupají, pravé vzory nečistoty. Jejich oděv zapáchá jakýmsi pižmem a tento zápach spolu s výpary tělesnými jest pro jemný nos Evropana nesnesitelný. Že oděv těchto synů prorokových jen zřídka se zaměňuje za nový, viděti na četných roztrženinách a záplatách. O dlouhých, pastýřských holcích přicházeli k nám vážně starci, pozdravovali

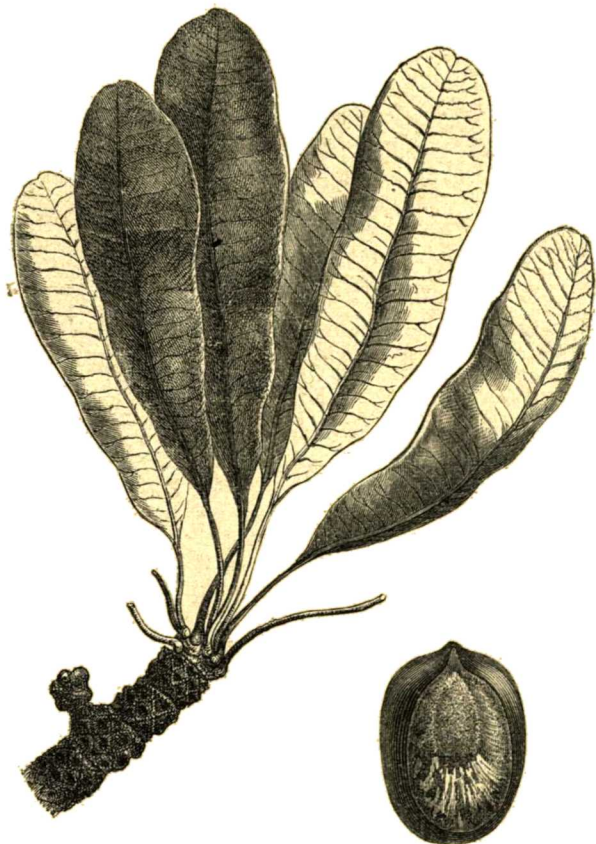
nás jménem Allahovým a vítali průpovědmi prorokovými.“

„Město Loko má asi 5—6000 obyvatelů; náleží ke království Adamava, není však městem hlavním. Král jest poplatným sultánu sokotskému. Tehdy meškal právě v Loko, sbíraje tam a v okolí nováčky na vojnu. Jest to mladý muž, chladného, ale chytrého vzezření. Chválí se pro svou přísnost na zloděje. Těžší krádež tresce se v jeho zemi smrtí; při menší krádeži ztratí zloděj pravou ruku, při opětné krádeži levou, a byl-li lapen po třetí, hlavu.“

„Procházejíce se městem přišli jsme na několik náměstí, vlastně návsi. Tam seděli mohamedánští zaháleči na ovčích kožích a modlili se přebírajíce prsty svými šňůrku s kuličkami na způsob růžence. Francouzské faktorství jest asi největší budova ve městě; nade dveřmi visí velký kříž. Na tržním náměstí spatřili jsme na žerdi krvácející ještě hlavu lupiče, kterého byl král dal stíti, poručiv napřed voditi jej po oněch místech, kde byl své hrdinské činy prováděl. Když jsme tak na hlavu odpraveného se dívali, přistoupil k nám králův kat a oslovil nás. Jest to krásný, štíhlý černoch, jehožto zjev nemá do sebe nic ukrutného nebo divokého, což u afrického popravce bývá výjimkou. Ano oblažil nás i svým úsměvem, prosil však, jako všichni jeho krajané, za nějaký dárek, a slíbil nám, že příležitostně s dovolením královým všecky zloděje našeho okolí popraví!“

„Dne 2. listopadu v poledne vystoupili jsme zase na palubu a dorazili nazpět do Lakodjy na Nigru již druhého dne. Pobyt náš tam byl však jen krátký;

naším nejbližším cílem bylo město Egga. Na celé cestě z Loko do Lakodjy a odtud po Nigru nahoru lze spatřiti četná skladiště obchodní, což znamením

Listy a plod stromu máslového.

čilého obchodu v těch krajinách. Obchod se vede se slonovinou, — v Loko viděli jsme na př. hromadu klův až 16—18 cm. tlustých; — s palmovým

olejem, mandlemi, draslem, zvláště pak máslem rostlinným.¹⁾ Nad Lakodjou vyskytují se v Nigru četné písčiny, rákosím a travou porostlé. Brzy uvázli jsme na jedné z nich a jenom s největší námahou podařilo se lodníkům parník stáhnouti na hlubinu. Půl hodiny před přístavem v Egga vjeli jsme na písek podruhé, a to tak silně, že parník přese všechny pokusy docela uvízl. Nezbyvalo nám tudíž než vstoupiti do člunu a za nejžhavějšího vedra plaviti se do přístavu.“

„V městě přivítal a přijal nás přátelsky Mattei, francouzský konsul na Nigru, a nabídl nám své pohostinství. Město Egga jest velmi nečisté. Úzké uličky jsou plny neřádu; jest to pravá domovina špíny. Jedinými čistiteli ulic jsou supi mrchožrouti. Obyvatelé, většinou mohamedáni, koupají se sice nejméně jednou, obyčejně vícekrátě denně, ale očistiti a vyprati také oděv nenapadne nikomu. Mohamedáni tamější tváří se, jakoby bělocha, křesťana nemohli cítiti, ale okolo páchnoucí zdechliny koňské chodí třebas celý týden, aniž pokrčili nosem. Štěnicemi a všelijakým jiným hmyzem domy se jen hemží a nad tím se nikdo nepozastavuje. Na krásných koních sedí roztrhané postavy a páni v trepkách jsou nejdrzejšími žebráky.“

¹⁾ Máslo rostlinné dobývá se ze stromu máslového (*Butyrospermum Parkii* aneb *Pentadesma butyracea*). Tento nese ovoce velikosti našeho pomeranče a z jádra jeho, které jest velké jako náš kaštan, varí se mastná tekutina, které se v tamějších krajinách jako másla užívá. Máslo toto je prý mnohem lepší než máslo kravské, ježto i bez přísady soli celý rok zůstává čerstvé a chutné, kdežto kravské brzy zaráží.

„Město jest vystavěno na třech návrších a tato zdají se býti uměle rukou lidskou nasypána za tím účelem, aby řeka za deštivého počasí města nezatopila. Domy jsou rovněž, jako všude na Nigru, kulaty a vypadají jako věžky nebo velké holubníky. Stojí nápadně blízko u sebe, tak že ulička mezi nimi jest jenom asi 2 kroky široká. Na tržnici nabízeli nám kupci domácí umělecké výrobky: džbány na vodu z jemné hlíny, turecké šavle s koženými, pestrými arabeskami ozdobenými pochvami, polní láhve co nejpečlivěji pracované a p. Koupili jsme několik takových výrobků, které by zajisté každému evropskému museu byly ozdobou.“

„Dne 7. listopadu vydali jsme se na další cestu do hlavního města království Tapa Bidy. Od toho dne byla cesta naše zajímavější. Kapitán Mattei daroval nám každému po noži, což nám později velmi prospělo, a rozdělil se s námi o své zásoby potravin. Jsa dobře znám s králem z Bidy, dal nám doporučovací list na něho za tím účelem, aby nám získal přízeň panovníkovu, což se potom skutečně stalo. Sednuvše na člun veslovali jsme zprvu po Nigru nahoru, zabočili potom do přítoku jeho Vomangi a pracujíce s největším úsilím proti silnému proudu připluli jsme za krátko ke stejnojmenné osadě. Vomangi jest téměř přístavem Bidy, jsouc odtud jenom 3 hodiny vzdáleno. Jest to malá ves, mající jenom asi 200 domů; jest však skladištěm veškerého dříví, které se v Bidě spotřebuje. Co chvíle odchází z Vomangi karavana nosičů dříví do hlavního města; mezi nimi viděti mladá děvčata i staré, kolísavé černošky, které

však nicméně nesou břímě, jaké by evropský cestovatel sotva unesl.“

„Večer po našem příchodu do Vomangi vzkázal nám král, který se byl zatím o účelu naší cesty dověděl, své pozdravení, poslal nám dva koně a nabídl potřebné nosiče pro naše zavazadla. My zase poslali mu list v arabské řeči, ve kterém jsme udali, že jsme francouzští „marabut“, t. j. učitelé, a vyslovili své přání, jeho hlavní město viděti. Vzkázal nám, že nás očekává. Ráno nosiči se dostavili, vzali na hlavu nebo na ramena naše zavazadla a ubírali se husím chodem ke hlavnímu městu. Také my vsedli jsme na koně a následovali naše nosiče.“

„Zatím vystoupilo slunce vysoko na obzor a horko na holé rovině stávalo se nesnesitelným. Zřídka jen poskytoval tu a tam osamělý strom chladivého stínu. Po obou stranách cesty, která je zároveň cestou pěší, jízdnou i vozovou, rozkládají se ohromné sady, ve kterých se pěstuje tak řečené sorgho,¹⁾ které tam báječné výše dosahuje, a pak jistý druh prosa, kterému tuzemci říkají gero. Cestou tam i nazpět ubírají se nepřetržitě dlouhé řady nosičů, nesoucích draslo, krásné kožešiny a neuvěřitelné zásoby rostlinného másla. Blíže města pásla se stáda skotu a bílých ovcí. Hovězí dobytek (zebu) má na páteři hrb naplněný masnotou

¹⁾ Sorgho, cirok (Moorhirse) jest nejdůležitější ba skoro jediné obilí černochů v Africe. Žádá půdu bujnou a mnoho tepla; v našich krajinách ani neuzrá a seje se tudíž jenom jako zelená píce pro dobytek. Mouka sorghová je trochu trpká a nikterak ani pšeničné ani žitné se nevyrovná.

silně a nelibě páchnoucí, které černoši užívají jako voňavky, mažíce jí své tělo. Konečně dospěli jsme hlavního města Bidy. Toto se rozkládá na svahu nízkého pahorku a činí ze vzdálí dojem veliké zahrady, ve které domy obyvatelů jsou roztroušeny. Celé město jest obklíčeno vysokou zdí a širokými náspy, které kdysi možná byly pevný, nyní však se rozpadávají.“

„Bylo k 10. hodině, když jsme stanuli u východní městské brány. Na blízku jest ohražené stanoviště, kde otroci jdoucí do Vomangi aneb odtud se vracející dostávají potraviny; zazníval odtud neobyčejný křik a povyk. Cestou městem pozorovali jsme obyvatele; jejich postava i rysy v obličeji liší se velmi od černochů, které jsme byli dosud spatřili. Asi po 20 minutách zavedl nás vůdce do velkého domu; kráčeli jsme několika prostorami a stanuli konečně před vysokorostlým moslimem, jehož mírný výraz tváře a jako med sladká mluva nám byly nápadny. Řeklo se nám, že jest to nejvyšší obřadník a hofmistr krále Maliki. Přijal nás velmi vlídně, vyřídil nám i přivítanou od krále a ujistil nás, že s pohostěním, jakého se nám dostane, jistě budeme spokojeni. Potom se nám doporučil, aby se, jak pravil, postaral o naše obydlí a zaopatření; jako velkoalmužník králův má totiž i povinnost, starati se o poutníky a pocestné.“

„Po té odebrali jsme se ku králi. Vstoupivše do paláce, octli jsme se ve velké, kulaté síni, kde mnoho dvořanův a žen leželo na rohožkách; bylo to bezpochyby služebnictvo nejvyššího dvora. Odtud ubírali jsme se velmi čistým dvorem, jehož půda byla

vykládána „mosaikou“, t. j. domácími nebo evropskými střepy vydlážděna. Prošedše potom ještě jednou kulatou síní a dvorem tělesné stráže, octli jsme se posléze v tak řečeném dvoře čestném, kde se nalézal král Maliki. Ležel nedbale natažen přede dveřmi své komnaty na obyčejné domácí rohožce; pravice jeho spočívala na polštáři arabeskami bohatě vyšíváném, noha na lenošce, kterou byl od francouzského faktorství dostal darem. Maliki jest asi 40—45 let stár, tělnatý, hlavu má do hola ostríhanou a jenom na bradě skrovný vous.“

„Když jsme vstoupili, zvedla se obrovská postava — byl to bezpochyby ministr války — a popustila nám své místo. Podle domácího mravu dotekli jsme se lehce ruky královny a ten jal se v řeči Haussů svolávat na nás požehnání nebes rozličnými průpověďmi, které neměly konce. Na každou průpověď musili jsme odpověděti slovem „amen“. Na to podali jsme mu přímluvný list našeho krajana, kapitána Mattei. Král četl jej opět a opět; aspoň zdál se tak činiti, neboť zrak jeho hleděl upřeně na papír dobrých 20 minut. Posléze poslal pro dvorního písaře a ten předčítal obsah listu polohlasitě králi a rádcům jeho i rádkyním. Král zdál se býti velmi spokojen, ujistil nás opětně o své přízni a když jsme se odporoučeli, dostali jsme darem koš kuřat a dva ohromné kusy jakési kaše s omáčkou. Propustil nás o 1 hodině po poledni. Několik dvořanů nás vyprovodilo a pomáhalo nám při úpravě příbytku nám vykázaného; mimo to pracovalo 20 otroků královských o stavbě rohožkové střechy, která nás potom sice od paprsků

slunečních, nikoli však od žáru slunce chránila. Ve dne jsme se horkem div nezalkli, v noci však mrzli jsme jako v zimě.“

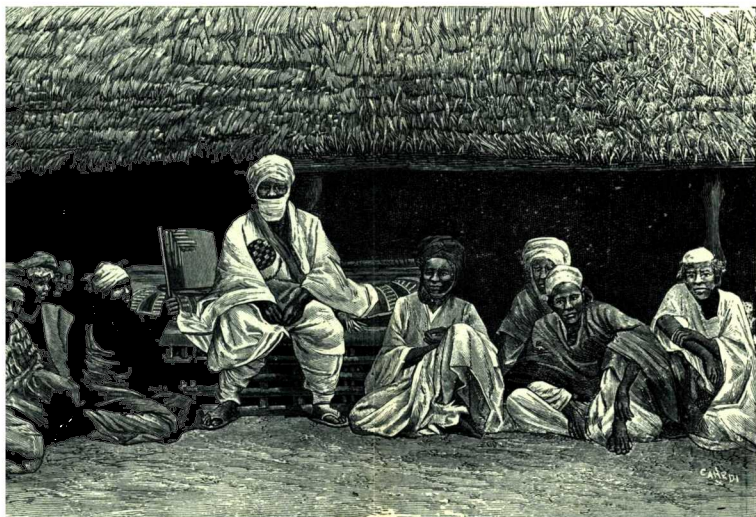
„Večer poslal král do našeho obydlí zvláštního vyslance, aby se zeptal, jak se nám daří. Za tuto zdvořilost poděkovali jsme králi pěkným dárkem, jež blahosklonně přijal. Od té chvíle našli francouzští „marabut“ obzvláštní milost v očích jeho veličenstva.“

„Příštího rána dostávali jsme návštěvy dvořanů nás pozdravujících a vítajících. Všichni jsou majiteli vysokých titulů, samí šlechtici, synové králův aneb aspoň generálové. Tito synové prorokovi domnívají se býti docela zvláštní a vznešenou třídou mezi černochoy a s obyčejnými lidmi nechtějí míti nic společného. Každou chvíli přicházely návštěvy nové, velcí, malí, celé město. Pohlaváři nám lichotili, chudí žebrali, hudebníci hráli, tanečníci křepčili, marnivé dívky žebraly o prstýnek aneb o kousek nějaké látky, ženy ukazovaly nám své dítky, aby si přízeň naši získaly. Všemi poklady celého světa nebyli bychom mohli všech upokojiti.“

„Večer učinil P. Chausse králi návštěvu; byl přijat velmi vlídně. Když se omlouval, že jsouce chudobni nemůžeme králi dáti dárku skvostnějšího, odvětil král, že jest úplně spokojen, povinností naší že jest, všude dobrodiní prokazovati a všecky podporovati, a že tedy musíme s majetkem svým spořít. To bylo zajisté od lakomého syna prorokova veškeré chvály hodno. Jeho prostřednictvím koupili jsme sobě také dva koně, kobylu a valacha; tohoto nazvali jsme Krumírem, onu Bidou. Ještě téhož

večera vsedli jsme na ně, abychom si město prohlédli, ale ohromný prach v ulicích vyhnal nás ven do širého pole. Teplota klesla v noci tak, že P. Chausse dostal řádnou rýmu, já pak zimnici a bolesti v uších.“

„Přes to projížděli jsme se druhého dne již časně z rána na svých koních městem. V ulicích bylo již živo. Před měšitami krčili se zbožní moslimové a zpívali ranní modlitbu; slepí, kterých jest ve městě počet neobyčejně velký, stáli nebo seděli v dlouhé řadě od hlavního náměstí až k paláci královskému; nemocní, chromí, malomocní zaujímalí ponenáhlu svá obvyklá místa, aby bohaté moslimy jménem Allahovým za almužnu prosili; hokynářky rozněcovaly oheň v malých kamínkách a pekly v oleji nebo másle rostlinném rýžové nebo sorghové koláče na prodej; na volských kožích anebo rohožkách nedbale nataženi potahovali mohamedánští „spravedliví“ své modlitební šňůrky, co jim však nevadilo přetřásati zároveň nejnovější městské klepy a klevety; u potoků, které tekou městem, kupily se již záhy z rána zástupy obyvatelův a konaly tam své první ranní umývání; zpěváci a hudebníci vyzývajíce k ranní modlitbě, procházeli v zástupech městem, aby boháčům, ve sladkém spánku ještě odpočívajícím, přáli požehnání nebes i země; jdouce okolo nás, pozdravili i nás zpěvem i bubnováním; tkalci ubírali se ke svým stavům, dělníci na pole; v královském paláci pobíhali dvořané sem a tam; na náměstí před palácem stála již řada jezdců na koních bohatě přistrojených; mělat se toho dne konati přehlídka vojska.“

Král Maliki a jeho dvůr. (Viz str. 486.)

„Dobytčí trh byl pln hovězího i skopového dobytka. Kolem zvířat tlačili se mohamedánští řezníci, živými posuňky o cenu smlouvající a na zvíře, které kupovali, holí ukazující. Byla-li cena smlouvena a koupě uzavřena, vyhrnul řezník široké rukávy svého oděvu, osm nebo deset otroků chopilo se dobytčete, otočili provaz za rohy a zadní nohy, odvěkli poněkud stranou a porazili do prachu; řezník otočil na to hlavu dobytčete k východu a zachovávaje zevrubně náboženské předpisy krk mu podřezal. Radostný jásot žen a dětí a úzkostlivý řev zvířat doprovázel tento výjev.“

„Několik jenom krokův od dobytčat spatřili jsme tři neb čtyři řady černochů, mezi nimi mladé dívky i stařeny, kterým byla tíže let záda zkrivila. Byli to otroci, kteří tam stáli na prodej. Bylo jich okolo tří set. Kdo nešťastníky viděl, kterak se smějí a štěbetají, nebyl by nikdy myslil, že jsou to otroci, kteří tu jako nerozumná zvířata na kupce čekají. P. Chausse chtěl alespoň jednoho koupiti a dal se tedy s otrokářem do smlouvání. Vybral si chlapce, který se jaksí smutně tvářil, ale ten vida, že jest kupován od bílého muže, dal se do takového křiku, že nám bylo od úmyslu našeho upustiti. Několik měsíců před tím koupil P. Chausse v Dahomeji také mladého černocha. Když byla smlouvená cena zaplácena, dal se hoch do usedavého pláče; chtěl sice jíti s přívětivým bělochem, ale bylo mu za těžko, navždy se odloučiti od bratra, který rovně jako otrok stál vedle něho na prodej. P. Chausseovi nezbývalo než přinést oběť ještě jednu a vykoupiti i bratra.“

„Z trhu otročího pospíšili jsme na vojenské cvičiště, kde se konala přehlídka většího oddílu vojenského, pěchoty i jízdy. Král Maliki byl již na cvičišti; seděl na pyšném komoni, bohatými šabrákami vyzdobeném. Třemeny arabeskami okrášlené byly z mědi a hlava koně byla čtnými, pečlivě spracovanými měděnými proužky téměř pokryta a všecek ten kov leskl a třpytil se zlatem. Na hřívě visely v malých kožených taštičkách nesčetné amulety. Král sám byl zahalen rouchem zelené barvy, zlatem olemovaným. Několik rovně nádherně oděných důstojníků byli jeho komonstvem čili štábem. Před štábem provozoval praporečník na svém koni rozdivné umělé kousky. Za štábem táhl oddíl amazonek, ženské to armády krále Maliki; uprostřed vynikala svou postavou generálka Mitha, která si byla před krátkým časem při dobytí města Lafagi velkou slávu vojenskou získala. Když totiž zaražení tvrdošíjným odporem obhájce města vojáci krále Maliki již se kolísali a na útěk dávali, stála v dešti koulí a jedem napuštěných šípů jediná Mitha nepohnutě a podněcovala své divoké družky k zoufalému boji; a hle! dobrý příklad žen roznítit znova kleslou mysl bojovníků. Město bylo vzato útokem a drancováno. Tento hrdinný čin zjednal amazonkám výsadu, táhnouti na pochodu hned za generálním štábem a bojovnice zdají se býti na právo to nemálo hrdými.“

„Učiniti sobě pojem o vojenské přehlídce, jejížto očitými svědky jsme byli, není tak snadno. Pěchota a jízda táhne vedle sebe v pestré směsici; o nějakém pořádku nelze mluvit. Všichni vojáci jsou až po zuby ozbrojeni; lučištníků jest mnohem více než

těch, kteří jsou ozbrojeni puškami. Skoro všichni mají oblé štíty kožené a tak uměle zhotovené, že

Generálka Mitha.

se podle potřeby buďto roztáhnouti aneb sklapnouti nechají. Vznešenější pohlaváři mají okolo sebe tělesnou

stráž z mladíků, kteří se pestrým oděvem liší od ostatních. V určitých mezerách doprovází vojsko jízdná vojenská hudba: pištci, bubeníci a zpěváci, všichni na ohnivých ořích.“

„Když již asi 3000 mužův okolo nás bylo přešlo a zadní voj ještě byl daleko, začali naši koni, takovým pochodům zvyklí, býti nepokojnými a nežli jsme se nadáli, octli jsme se uprostřed vojska a táhli s ostatními za zvuků vojenské hudby ven do širého pole. Všecko naše úsilí, naše běhouny držeti na uzdě, bylo nadarmo. Tak jeli jsme dobré $\frac{3}{4}$ hod. s armádou a podařilo se nám teprve tehdy koně naše obrátiti, když král se svým komonstvem do města se vracel a hudba vojenská hráti přestala. Vojsko táhlo dále do osady 3 dni cesty odtud vzdálené.“

„Téhož ještě dne byli jsme od krále přijati v audienci. Natažen nedbale na červeném polštáři sametovém, hrál si Maliki na velikého potentáta. Na naši prosbu, aby nám dal průvodce až do Ilorinu,¹⁾ odpověděl: „Dojdete tam zdrávi a bez úrazu, za to vám ručím; můj vyslanec vloží vás do rukou krále tamějšího. Co se však týče další cesty, nemohu pro vás učiniti ničeho.“ Byli jsme s výsledkem audience spokojeni.“

„Posledního dne svého pobytu v Bidě použili jsme k tomu, abychom své vědomosti o městě a okolí zdokonalili. Řeklo se nám, že Bida leží asi 20 dní cesty od Ganda a Sokota. Gando a Sokoto jsou totiž hlavní města veliké fellatské říše Sokoto,

¹⁾ Ilorin jest sousední království na hranicích Džoruby.

ve které panují dva bratři. Králové v Ilorinu, Bidé a Loku na řece Binni a několik jiných panovníků v bývalých státech Haussů uznávají sultány v Gandu a Sokotu za své vrchní pány a odvádějí jim bohaté roční dávky. Kdybychom byli přišli o dva měsíce dříve, byli bychom mohli s vyslanectvem krále Maliki zajímavou cestu do říše Sokoto vykonati. Spojení mezi Bidou a Sokotem jest velmi živé a mravy a obyčeje neliší prý se mnoho od zdejších. Všude, vypravovalo se nám, mají prý domy tutéž kulatou podobu, všude chovají se velká stáda hovězího dobytka a velkých plavých ovcí, všude provozuje se orba a nalézají se rozsáhlá pole sorghová, ježto sorgho jest hlavním krmivem četného koňstva, všude vládne tentýž mohamedánský fanatismus, tatáž zášť proti všem, kteří nejsou syny prorokovými, tatáž vášnivá horlivost, šířiti islam, a dobývačnost, která nezná mezí. Tato zběsilost spojená s nevšedním nadáním, jakého Fellatům nelze upříti, bude mít za krátko nutně úplné zničení sousedních kmenů pohanských v zápětí, a to jest také úmyslem a cílem synů prorokových a pohnutkou jejich výprav válečných.“

„Čím více se blížila hodina odchodu našeho, tím více tlačili se dvořané okolo nás, tím větší byla jejich přívětivost. Poznali jsme záhy, že přicházeli proto, aby dostali od nás něco na památku. Rozdali jsme tedy několik dárků jako na rozloučenou. Jakási vznešená „dáma“ nebyla však dárkem, který obdržela, spokojena. Dokazovala nám s velkou výmluvností, že jí dárek větší přísluší. Když křik její zůstal nepovšimnut, dala se do pláče a vyhro-

žovala nám pomstou, a když ani to nepomohlo, odnesla nám rozhněvaná babizna všecku pitnou vodu, což bylo pro nás pomstou dosti citelnou, ježto nám bylo ještě několik hodin v ohnivé peci našeho příbytku pobyti. Obětovali jsme žízeň svou na obrácení zlé ženy a jejích soukmenovců.“

„Konečně nadešla doba odchodu, a králův vyslanec se dostavil. Byl to obstarlý již černoch, v takových věcech zkušený. Jeho vzezření bylo skromné, mluva sladká, pohled lstivý. Několika slovy představil se nám jako vyslanec králův a ujistil nás, že nás v 8 dnech přivede do Ilorinu a že se všemi pohlaváry, se kterými se cestou stětneme, je zpřátelen. V posledním ještě okamžiku vzkázal král, že nám přeje šťastnou cestu a dal se otázati, zdali snad ještě něčeho nepotřebujeme. Byla to pouhá zdvořilost, neboť byl sám o vše se postaral, aby nám na cestě ničeho nescházelo.“

„Osedlavše tedy své koně vsedli jsme na ně; na statného Krumíra naložili jsme mimo to měch s potravinami: několik láhví kávy a vody, bedničku sucharů, dar to našeho krajana Mattei. Před námi ubíralo se asi 20 nosičů, v čele náš vůdce, ozbrojen velkou pistolí, náš tlumočník a kuchař a sluha, který měl na starosti oba koně.“¹⁾

„Po několika hodinách přijeli jsme do osady Pitchi, kde nás vlídně přijala stará černoška se

¹⁾ Na vysvětlenou budiž podotknuto, že město Bida bylo nejkrajnějším cílem našich missionářů a že odcházejíce odtud se nalézali již na cestě zpáteční, která je vedla dosud téměř neznámou Džorubou do přístavního města Lagos, odkud byli vyšli.

svou dcerou a pohostila jak mohla. Dejž jim Bůh hojnou za to odplatu, zvláště pak uděl jim „živé vody“ víry a lásky, jako kdysi Samaritánce u studně Jakobovy!“

„Odpoledne okolo 1. hodiny dorazili jsme do vesnice Dapanu na řece Hafunu. Hafun jest řeka mohutná i svým množstvím vody i svou prudkostí a jest příbočkou Nigru. Ptali jsme se domorodců, kde že jest její pramen a dostali jsme za odpověď: „Tal' o mo? Tal' o debe?“ t. j. kdož to ví? kdož tam byl?“

„Naši nosiči následovali za námi ve velké vzdálenosti. Až do 4 hodin odpoledne čekali jsme na ně pod košatým stromem. Pomalu docházeli. Syn jakéhosi zchudlého krále nabídl nám zatím palmového vína, nápoje to velmi občerstvujícího, jiný domorodec vařeného masa a tak jsme tedy zase stolovali. Na břehu řeky se celá karavana shromáždila. My, naši vůdcové a nosiči vsedli jsme na velký člun a všecka naše zavazadla ano i sedla našich koní vzali jsme s sebou. Koně drželo za uzdu a táhlo za sebou několik silných mužů. Brzy ztratili půdu pod nohama a plovati z počátku znamenitě, ale uprostřed řeky hrozil je silný proud strhnouti do hlubiny. Uchopili jsme jich za hřív a drželi nad vodou, vydávající se takto sami v nebezpečství, že se loďka převrhne. Dlouhých 10 minut zápasili jsme s proudem. Konečně ucítili koně pevnou půdu a skokem byli na břehu. Koupel jim dobře posloužila.“

„Další cesta vedla nás krajinou na bujně rostlinstvo přebohatou. Viděli jsme rozsáhlá pole rýžová

co nejpečlivěji upravená a zavodněná, tak že jsme se domnívali býti někde v zemi dávno vzdělané. Přes to pospíšili jsme sobě, abychom se co nejdříve z krásného údolí ven dostali, neboť vzduch tam byl vlhký a horečný a my byli v nebezpečení, uprostřed toho bohatství těžce onemocněti zimnicí.“

„Přenocovavše ve vsi Och u, vydali jsme se druhého dne časně z rána na další cestu. Tato vedla nás pohořím příkrým i vysokým, za to však mírnil děsné vedro sluneční a ochlazoval nás tam příjemný vánek západní. V horách pozorovali jsme mnoho železné rudy, kterou domorodci taví v pecích velmi nedokonalých. Také toho dne potkávali jsme četné karavany nosičů nesoucích sůl, nikl, mušle a p. Takoví nosiči vedou život bídny, jsou to praví soumaři, kteří za své námahy nemají ani mzdy ani uznání. Vstávají před východem slunce a skládají své břímě dlouho po slunce západu; cestou pohání je neustále nemilosrdný dozorce. Spávají pod širým nebem. Jsou v pověsti tupých nevzdělanců, kteří nějakého vzdělání vůbec ani schopni nejsou. My však nabyli jsme cestou zkušenosti, že se jim celkem křivdí, že bez nadání nejsou a že by snad stavše se křesťany hodnými a řádnými lidmi byli.“

„V osadě Isape nám na počest tamější obyvatelé uspořádali taneční zábavu. Ale jakou! o tom velmi těžko jest pravý pojem sobě učiniti. Dvě obrovské postavy bubnovaly na ohromné bubny jako vzteklé; jiní dva hudebníci pískali na píšťaly, až uši zaléhaly a při tom jakýsi blázen prováděl krkolomné tance. Píšťaly neměly sice tu a tam špatné melodie, ale to strašné bubnování! Dali jsme

hudebníkům malé zpropitné, začez nám zahráli ještě bouřlivý kus, jemuž bylo jméno „útočný povel vojevůdce na bojišti,“ a na rozloučenou spustili melodii ušlechtlejší, kterou nám dávali „s Bohem“. Avšak ani potom nebyl ještě divadlu konec. Hudba a spolu i dychtivost, spatřiti bělochy, které málo kdo z osady byl dosud viděl, přilákaly k našemu příbytku velký zástup obyvatelů a — tanec počal znova! Jakýs divoch s koží levhardí okolo beder a s koňským ohonem v ruce vstoupil do kola a jal se prováděti komedii, jaké nelze popsati. Takových skoků, také mrštnosti jsme jaktěživi neviděli. Brzy kroutil se jako had, brzy dělal kotrmelce jako hyena, hned byl zde, hned tam, hned všude. Nemohli jsme mu skutečně odepřiti své pochvaly.“

„Druhého dne blížili jsme se na své cestě opět řece Nigru. Celé odpoledne toho dne brodili jsme se močály; naši lidé zapadali často až po pás do bahna. Teprv o 5 hodinách večer došli jsme od paty k hlavě samo bláto osady Keso na levém břehu Nigru. Naši nosiči dohonili nás teprve druhého dne z rána. Pohled na Niger jest na onom místě velkolepý; veletok jest tam nejméně 800 m. široký; jeho vlny valí se rychlostí úžasnou. Ohromný člun asi pro 300 mužů, mistrovské to dílo svého druhu, převážel nás na protější břeh. $\frac{3}{4}$ hodiny plavili jsme se po řece dolů a vystoupili jsme na břeh u vsi Rikpoty. Tam mohli jsme ještě jménem krále Maliki nosiče si zaměnit. Pohlavár osady hrál si přívětivě sice, ale s náramným hlukem na našeho hostitele, běhal sem tam, volal, křičel, mluvil s námi, brzy v pravo, brzy v levo dával rozkazy,

sbsubnoval kde koho, bezmála celou ves, aby nás obsloužil a litoval i omlouval se, že obsluha není po jeho přání, naše návštěva že přišla neočekávaně, abychom aspoň jeden den u něho zůstali, potom že uhlídáme, jak nás pohostí. Poděkovali jsme mu a pravili, že své přátelství k nám nejlépe dokáže, zjedná-li nám co nejdříve potřebné nosiče. A skutečně byli tu v okamžení.“

„Slunce stálo již vysoko, když jsme se blížili k velkému městu Lafiagi. Toto rozkládá se na břehu nepatrného potoka, na svahu mírného návrší, podobně jako jeho hrozná nepřítelkyně Bida. Dříve bylo obehnáno zděmi a náspy, ale ty neodolaly útokům udatného vojska krále Maliki. V dubnu téhož roku stal se Maliki králem v Bidě a poněvadž byl před tím vyslancem v Lafiagi a znal tudíž jeho vady a nedostatky, ustanovil ihned, podniknouti proti městu výpravu válečnou, a to tím spíše, ježto věděl, že obyvatelé jeho zamýšlejí násilím zbaviti se poplatku, který do Bidy odváděli. I přitáhl tedy se svou mocí válečnou před brány města, jeho amazonky za vedení generálky Mithy ztekly hradby městské a město, které prý před obležením mělo 80.000 obyvatelů, jest nyní zříceninou.“

„Zatím, co nám naši průvodčí toto vypravovali, octli jsme se před zříceninami královského paláce, do kterého se byl král po ukončené válce zase přistěhoval. Zarmoucen dosud nad nešťastným koncem války ani nás k sobě nepředpustil. Také o pohostinství ani řeči; trochu palmového vína a dříví, kterého se nám dostalo, musili jsme draze zaplatiti. Umínili jsme si tedy, že ráno odcestujeme,

ale selhalo nám, neboť přes noc byli se všichni naši nosiči rozutekli. Obrátili jsme se tedy opět na krále a vyložili mu svou tíseň, ale ten odpověděl zhurta, že mu po celé věci nic není; jeho lidé že nejsou otroky krále z Bidy a že tedy od něho žádných nosičů nedostaneme; abychom vyslali posla do místa, odkud nosiči pocházejí. Učinili jsme tak ihned, ale posel vrátil se s nepořízenou. Naše postavení nebylo závidění hodno; měli jsme v podezření vůdce našeho, že byl se zrádnými nosiči dorozuměn.“

„Učinili jsme poslední pokus, abychom krále sobě naklonili. Odebravše se k němu zastali jsme jej ve zříceninách královského paláce. Seděl v obyčejném staně, prozatímním to svém příbytku. Jest mlád ještě. Přivítal nás tentokráte vládně a daroval nám koš ignamových kořínků.¹⁾ Když jsme však zapředli řeč na naše nosiče, dělal se, jakoby nám nerozuměl a propustil nás, dav pokyn jednomu z otroků, aby nám koš domů zanesl. Večer poslal nám několik láhví čerstvého mléka a potraviny. Při té příležitosti dal nám sluha králův na srozuměnou, čeho jsme se sami nedovtípili. Pospíšili jsme si tedy, abychom napravili, co jsme obmeškali: ještě týž večer poslali jsme králi pěkný dárek, a hle! královské srdce se ihned obměkčilo; vzkázal nám, že můžeme odcestovati, kdy nám libo, že jest velmi rozhořčen nad věrolomností našich nosičův a že záležitosti naší sám se uchopí; jeho vlastní otroci že ponесou zavazadla bělochů, kteří jsou přátely krále

¹⁾ Ignamy anebo také yamy jsou sladké zeměplody, které upečený jsou pokrmem velmi chutným.

z Ilorinu. O králi v Bidě, obávaje se bezpochyby pomsty jeho, ani se nezminil.“

„Večer poohlédli jsme se po zříceninách města. Obyvatelů jest nyní okolo 16—17 tisíc duší, ostatní zahynuli buďto ve válce anebo prehli do Ilorinu. Všude viděti zbořené zdi, spálené domy, posekané, zkomolené stromy. Jest to obraz strašné spousty.“

„Naše cesta druhého dne poskytovala málo zajímavého. Ve vsi Sambufuno zjednali jsme si nové nosiče za několik loket kartounu a tamtéž jsme přenocovali.“

„O 4 hodinách ráno seděli jsme již zase v sedle. Naším nejbližším cílem bylo město Ishareh, ležící na rozhraní mezi říší Sokoto a Džorubou. Bělochů tam ještě neviděli. Obyvatelé jsou moslimové a pohané; potok, který protéká městem, dělí je od sebe. Moslimové přebývají v kulatých domech jako v Bidě, pohané ve velkých chatrčích. Město má víc než 6 km. v objemu a jest jevištěm zoufalého boje mezi pohanstvím a koranem. Ještě před rokem mělo prý 50.000 obyvatelův, ale stálé boje mezi pohany a mohamedány počet tento značně ztenčily. Mohamedáni jsouce počtem slabší, přivolali na pomoc své souvrce z Lafiagi a Sambufunu. Ti byli hned při ruce. Pohané dali se na útěk a moslimové zapálili jejich příbytky. Viděli jsme ještě začerněné zbytky spálených stavení. Přes to jest pohanské obyvatelstvo podnes počtem silnější; uprchlíci se vrátili a staví si znova své chýže, pevně odhodláni proti svým nepřátelům se brániti.“

„Město Ishareh jest poslední hradbou pohanstva. Obrovský islam podmaní si brzy tyto poslední

trosky jeho a pohanští kmenové stanou se co nevidět otroky moslimů. Zajatci váleční musí chtěj nechtěj podrobiti se islamu a tak se stává, že ti, kteří dnes úpí pod bičem jako otroci, zítra již táhnou se svými utlačovateli proti vlastním rodným bratrům. Tento způsob apoštolování mečem jest velmi vydatný. Dřív než se Evropa nadá, propadne africké vnitrozemí islamu, který se všelikou pravou mravností a vzdělaností v příkrém stojí odporu.“

„Na noc dorazili jsme do Iporinu, poslední to vesnice před velkým městem Ilorinem, kam jsme ve dvou dnech přijíti doufali. Neznajíce tam nikoho usadili jsme se na návsi pod košatým stromem. Za nedlouho scházeli se kolem nás s vážnou tváří pohlaváři a dávali se s námi do hovoru. Ježto naši nosiči byli ještě na cestě, odebrali jsme se toho dne na odpočinek hladni. Otep slámy byla naším lůžkem a chlad noční nedal nám pokojně spat. Z rána poslali jsme posla nosičům naproti; teprv odpoledne dostali jsme měch s rouchem mešním a posvátným nářadím a pak zásoby; hlavní věc však, všecko naše zboží na výměnu, tu ještě nebylo. Bylo nám tedy v Iporinu déle čekat.“

„Obývali jsme v prostranném domě. Naší sousedkou byla stará černoška s dvěma dcerami, z nichžto starší, Iyavo jménem, právě se vdávala. Byli jsme očitými svědky její svatby. Zahalena závojem a provázena asi tuctem dívek odebrala se nevěsta do domu ženichova, kde ji na prahu přivítala tchyně a do domu uvedla. Asi za hodinu vrátila se však opět pořád ještě zahalená do domu matky, aby jí za všecko poděkovala. Při tom dala

se do usedavého pláče a nářku, že starou matku musí opustiti, která jí byla tolik péče věnovala. Okolostojící domlouvali jí, aby se upokojila a těšili ji. Po té zazpívala matka se slzami v očích tklivou píseň na rozloučenou, která nás opravdu dojala. Velebíc dobrotu a poslušnost své krásné, spanilomyslné dcery, truchlila nad její ztrátou a radovala se spolu z jejího štěstí. Potom svolávala dlouho požehnání nebes na své dítě, přála jí v novém stavu vše dobré a okolostojící přátelé přání to opětovali. Té noci zůstala dcera ještě v domě matčině, ale vzlykala a hořekovala až do rána. Ráno ji vedl zástup žen a dívek zase k ženichovi. Tam podala jí tchyně pometlo, aby nový svůj domov vymetla, načež opět domů se vrátila. Druhého dne šla opět v průvodu do domu ženichova a tam jí dali do ruky džbán, aby navázila vody a nastávajícímu muži svému přinesla. Třetího dne vykonala v novém domově jinou zase domácí práci, čtvrtého dne opět jinou a pokaždé zase vrátila se ještě do rodného domu. Tak to trvalo devět dní. Teprv devátého dne opustila matku svou a odstěhovala se na vždy do nového domova.“

„Zatím však, co se konalo svatební veselí, událo se v Iporinu něco právě opačného. Synové krále z Ilorinu vpadli se zástupem ozbrojenců do osady a uloupili obyvatelům asi tucet koz. Ale podivno, nikdo si proto nestěžoval! Vždyť jsou loupežníci královští princové a oloupení jenom otroky jejich otce! Když jsme obyvatelům pravili, že u nás v Evropě nekrade žádný král a že, kdyby nějaký princ při krádeži byl postižen, bez okolků jako

každý jiný před soud by byl postaven, mínili, že je to neslušno a urážливо, poháněti před soud někoho z rodu královského, i prosili nás, abychom o té věci více nemluvili. „Vý jste běloši,“ pravili, „my pak jsme černoši. V naší zemi jest to tak obyčejem a zcela v pořádku.“

„Když konečně naši nosiči všichni se sešli, vydali jsme se na další cestu a blížili se již následujícího dne k hlavnímu městu Džoruby Ilorinu. Cesta vedla nás nepřehlednými loukami a posléze hlubokým údolím, které prý za deštivého počasí v moře se proměňuje. Spatřivše zdi městské přehodili jsme přes zaprášený svůj oděv cestovní bílou kleriku a vešli bez váhání do města. Celní strážník u brány spustil provaz, který vchod uzavíral, před námi na zem, a dovolil nám jménem královým vstoupiti.“

„Náš příchod vzrušil v několika okamžicích celé město, vše bylo na nohou. Vedeni našimi průvodčími a provázení všemi nosiči jako nějakou čestnou stráží, kráčeli jsme veřejnými náměstími a trhy. Město zdálo se nám býti každým okamžikem větším a větším; jeho ulice jsou široky a čisty. Po 20 minutách stanuli jsme na velkém náměstí před palácem královým. První ministr ohlásil ihned náš příchod králi. Teprv po dlouhé půl hodině, čekající zatím v nesnesitelném vedru venku, směli jsme do paláce vstoupiti. Kráčeli jsme napřed velkým dvorem, kde bylo množství moslimů; pod stanem stáli důstojníci, v postranní chodbě hodnostáři městští. Král seděl u vchodu velké, temné dvorany na červeném koberci, oděn jsa bílým, bohatě vyšívaným rouchem. Po pravici jeho krčil se velkoalmužník s modlitební

knihou v ruce a četl z ní nahlas v řeči nám neznámé. Když byla modlitba u konce, položili všichni přítomní ruce své na hlavu a tvářili se, jakoby se byli právě z těžkého sna probudili. Po té nastalo vítání. Král sám přivítal nás s úsměvem řečí džorubskou. Odpověděli jsme mu touže řečí, což ho patrně mile dojalo. Mluvil s námi od té chvíle bez tlumočníka velmi přívětivě a blahosklonně. „Po vašem oděvu poznávám,“ pravil, „že jste učitelé. Jest to ponejprv, co mne bílí učitelé navštívili. Pokládám si to za čest a vy dobře učiníte, když se tu mezi námi usadíte.“ To řka tiskl nám opětně ruku a pravil usmívaje se: „Nyní jsem vás viděl. Jděte již a odpočiňte si,“ a propustil nás.“

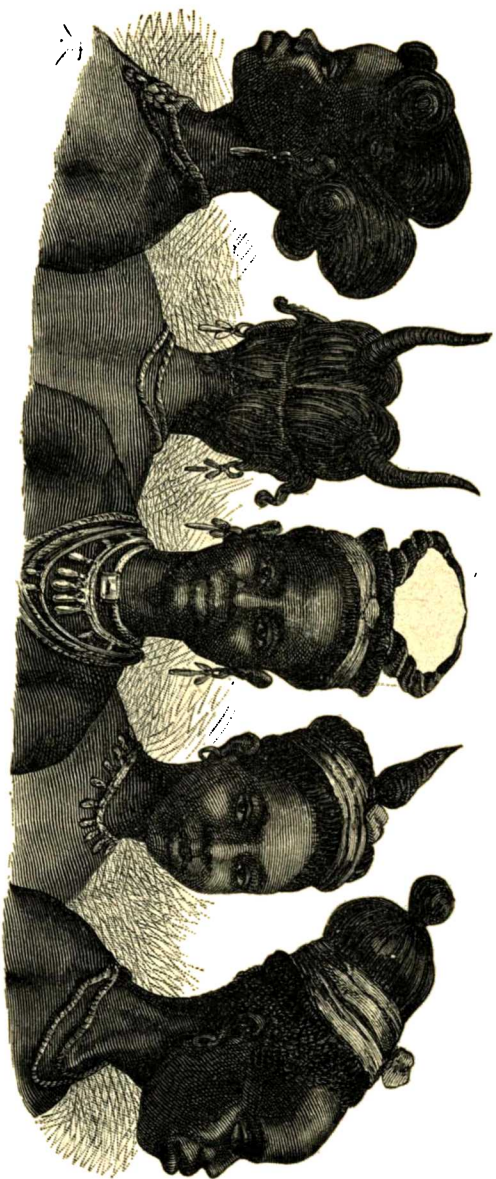
„Byli jsme s výsledkem audience spokojeni. Král nám přišel velkodušně v ústrety a jeho dobrá pověst nám byla zárukou, že další naše cesta bude mítí průběh příznivý. Sotva jsme přišli do svého příbytku, dostali jsme dvě obrovské mísy amaly, oblíbené to domácí omáčky, ve které ignamové kořínky plovaly. Poděkovali jsme králi navzájem několika pěknými dárky; za to poslal nám král dva měchy kaurových mušlí,¹⁾ jichž se v oněch krajinách jako peněz užívá, a pět obrovských košův ignamů, tak že jsme měli potravu na více než 20 dní. Později daroval nám ještě statného volka; masem jeho častovali jsme své hostitele, v jejichž domě jsme přebývali, a nejbližší své sousedy.“

¹⁾ Ka uri jest bílá mušle čili lastura, která se loví v Indickém oceánu, odtud pak na pobřeží západní Afriky dováží a v některých krajinách Sudanu jako drobná mince jest v oběhu.

„Doma obléhala nás celá hejna dotěrných dětí, tak že jsme neměli ani chvílky pokoje. Mezi nimi bylo jich nejméně deset králových. Král má vůbec četnou rodinu, ale jeho synové jsou pravou útrapou země. Nikdo neodvází se postavit se jim na odpor.“

„Mladé dívky v Ilorinu nosí náramky velmi nepohodlné; jsou to buďto šňůrky, na které navlečeno jest na sta mušlí, anebo měděné kroužky, které ruce do krve otláčují. Nejenom tedy v Číně a v Paříži, ale také v Džorubě vyžaduje marnivost svých obětí! A pak teprv účes vlasů! Tu mají vlásenkáři skutečně nejkrásnější příležitost ukázati, co umějí! Účes řídí se sice dle stavu a hodnosti, ale při tom ponecháno i obrazotvornosti vlásenkářově a módě dosti místa. Viděli jsme ty nejrozdivnější vlasové útvary: vysoko vyčnívající jehlany, rohy, vrkoče v podobě kříže a chomáče koňské hlavě nemálo podobné. Ženy v říši Sokoto nosí účes úhlednější a zdobí své pletence sklenými perlami, drahokamy a mušlemi. Nejohybnější ze všech jsou černošky nad dolním Nigrem; mají totiž hlavu oholenou jako otroci a nenosí ani na krku ani v uších žádné ozdoby.“

„V noci trochu sprchlo a poněkud se ochladilo. Před polednem druhého dne byli jsme opět povoláni ku králi. Hovořil s námi tentokráte přes hodinu. Mezi jiným odříkávali jsme mu francouzskou abecedu, učili jsme ho francouzsky počítati, vysvětlili jsme mu, jak se čítají hodiny na našich kapesních hodinkách, vyložili magnetickou jehlu a popisovali naše válečné lodě a děla, což jej strachem a hrůzou naplnilo. Ptal se nás také, víme-li co nového z Čaři-

Účesy žen džorubských.

hradu a slyšel nerád, že jeho souvěrec v Egyptě, Arabi paša, od Angličanů byl poražen. Byl by raději slyšel o jeho vítězství.“

„Po audienci následovala prohlídka města. Na trzích stáli na prodej otroci, volí, krávy, ovce, kozy a drůbež: kruty, perličky, holubi, slepice a kachny. Město jest velké, zámožné a dosti čisté, ba i stokami opatřené; ulice jsou však tu a tam sady tabákovými súženy, nerovny a kostrbaty. Hokynářky, kterými stromů prázdná tržiště se hemží, nosí na hlavě tykve, na kterých jest připevněna střecha z velkého listu palmového; jest to jejich slunečník. Na prodej byly vyloženy pěkné tkaniny, nádherné, bohatě vyzdobené turecké pochvy, mistrovská to díla trpělivosti a zručnosti, sedla, uzdy, přístroje koňské, které by se evropským výrobkům toho druhu úplně vyrovnaly. Toto průmyslové odvětví jest nejvýnosnější. Moslim nepokládá se za bohatého a váženého, nemá-li krásného, pěkně přístrojeného koně, mnoho otrokův a několik žen.“

„Školy ve městě jsou četny a pilně navštěvovány. Každý vzácnější měšťan mluví nejméně dvojí nebo trojí řečí a umí aspoň v jedné řeči čísti, psáti a počítati. Písma se užívá dvojího: čistě arabského a arabsko-džorubského. Číslic užívají jako my arabských, s tím rozdílem, že číslice s malými změnami slouží také za písmeny. Předpisy koranu zachovávají se bedlivě; v pátek se nepracuje a král ubírá se v čele všech svých důstojníků do velké mešity a trvá tam několik hodin na modlitbách.“

„Dne 3. prosince poslal nám král dar vpravdě královský: dva krásné koně, hnědého a černého.

Prostřednictvím staré kojné královny, kterou jsme si byli dárkem naklonili, hleděli jsme vyzvěděti, zdali nám bude dovoleno do Abeokuty cestovati územím královým, t. j. Džorubou. Ale král nám vzkázal: „Má-li kdo milého přítele, nepošle ho zajisté mezi své nepřátely. Já však jsem nepřátely obklíčen ze všech stran a nemohu vás poslati do jejich středu. Milujete-li mne, jako já vás, vraťte se do Bidy.“ Tato odpověď nás sklamala, nedali jsme se však odstrašiti. P. Chausse daroval králi kapesní hodinky a bedničku doutníků. To jej obměkčilo. V okamžení poslal k nám svého tajemníka se vzkazem, „že snad přání našemu dobře nerozuměl, že není od toho, abychom se do Abeokuty ubírali jeho územím.“ To byl skutečně radostný pro nás paprsek naděje; neboť jaká ztráta peněz a času, vrátiti se do Bidy!

„Odpoledne byli jsme svědky soudního trestu. Jeden z našich nosičů vloupal se v naší nepřítomnosti do našeho příbytku, byl však hostitelem naším při činu polapen. Marna byla naše přímluva. Oloupiti cizince, přátely královny — to nesmělo zůstatí bez trestu! Zloděj byl špoután, strašně zbičován a zůstal, vzlykaje a na znamení lítosti popel si na hlavu sypaje, v okovech až do večera, načež byl odsouzen do káznice.“

„Večer o 5 hodinách byli jsme povoláni ku králi. Byl tentokráte zcela jednoduše oblečen a seděl na rohožce uprostřed svých malých dítek. Nejprve vyhověl prosbě naší týkající se cesty Džorubou. Po té přišla řeč na naše náboženství. Odříkávali jsme mu Otčenáš v řeči džorubské a jednotlivé prosby vysvětlovali. Král žasl. „Koran,“ pravil, „obsahuje

také podobnou modlitbu. Vy máte také modlitební šňůrku, jak vidím, ukažte mi ji!“ Podali jsme mu růženec. Spatřiv na medaili obrázek nejsvětější Panny, ptal se, kdo by to byl. „Ach ano,“ pravil vyslechnuv naši odpověď, „to je panenská matka Isy (Ježíše).“ Co kříž znamená, věděl. „O všech těchto věcech,“ doložil, „stojí psáno také v koranu. Vy jste praví učitelé, neboť znáte Allaha (Boha).“

„Když jsme z paláce odcházeli, byla již čirá noc. Velké náměstí před palácem královským třpytilo se množstvím světél, neboť všechny krámy byly osvětleny lampiony.“

„Téže noci uprchl jeden z našich sluhův. Byl to chlapík, kterému na obličejích z celého nosu pouze nepatrné stopy zbyly. Aby se nám zalichotil, obstarával bedlivě naše koně, každého rána byl první, který nás pozdravoval, tvářil se, jakoby řeči naší nerozuměl, ačkoliv nářečí džorubské dobře znal, následoval nás krok za krokem a hrál si na našeho tělesného sluhu. Když byl konečně důvěru naší plnou měrou získal, nakoupil naším jménem v krámech velké množství rozličného zboží a v noci na to zmizel se svou loupeží. Ubožák! Četní poslové, kteří na vše strany za ním vysláni byli, našli brzy jeho stopu a přivedli ještě před polednem spoutaného nazpět. Po půl hodině byl vynesен a vykonán rozsudek: pochop naložil mu příslušný počet ran, načež se octl rovně jako předchůdce v káznici.“

„Obesláni byvše brzy na to opět ku králi, přednášeli jsme jemu i veškerému dvoru o Písmě svatém, našich církevních obřadech, o růženci a vyložili

j jsme mu přehledně učení katolické církve jakož i rozdíl mezi církví a sektami protestantskými.“

„Proč pak nemají katoličtí kněží žádných žen, kdežto protestantští kazatelé se žení?“ tázal se konečně král.“

„Naše odpověď uspokojila jej i veškeré dvořanstvo tou měrou, že všichni nám hlasitě přisvědčili. V soukromé audienci slíbil nám potom král, že nám dá zvláštního vyslance na cestu a že můžeme třeba hned odcestovati. Bohužel, že slibu svému nedostál!“

„Následující den byl pátek. Před polednem odebral se král do velké mešity. Pátek jest také den, kdy mohamedáni své umění jízdecké ukazují na odiv. Sotva jest modlitba v mešitě u konce, vsedne kde kdo na kůň a projíždí městem. Na trhu prodává a kupuje se jen to, čeho na večeri nevyhnutelně třeba. Král neudílí v ten den žádné audience, nýbrž stráví větší část dne uvnitř paláce ve středu své rodiny.“

„Přese všechny své sliby nás král na svém dvoře stále zdržoval, vymlouvaje se, že se to nestává každý den, aby dva běloši byli jeho hostmi. Pokaždé nalezl nějakou záminku, pod kterou náš odchod již před pěti dny povolený odložil a náš cestovní plán změnil. Bylo nám opět dva dni čekati; potom nám poslal mušle. Hned na to vyjednávalo se o nosiče. Konečně 13. prosince nás propustil. V posledním ještě okamžení daroval nám malého otoka, aby obstarával naše koně; vyslance však, jak byl slíbil, nedal nám žádného.“

„Před námi ležela neznámá země. Byla již noc, když jsme přišli do osady Igboyama. Časné z rána musili jsme pryč, abychom přítomností svou nerušili výročního trhu, ježto by se byli černoši okolo nás a ne okolo krámů sbíhali. Krajinou vede veliká silnice a na ní stále plno pěších chodců, kteří jdou tam a nazpět, křičí, do sebe ždouchají a spatřivše nás, břímě své odkládají, aby si nás hodně z blízka a důkladně prohlédli. Tam viděti černocho tak, jak jest: svárlivého, hrdého, dětinsky drzého a vždycky hotového, před silnějším dáti se na útěk.“

„Na trhu v osadě Ibaja, kam jsme v poledne dorazili, bylo velmi živo. Byliť se tam sešli ze všech stran okolní obyvatelé s plodinami svých polí a svými výrobky. Bez okolkův usadili jsme se uprostřed trhu pod stinnými stromy. Seděli jsme tam asi hodinu, když představený obce, po zralé ovšem úvaze, nás pozval, abychom se odebrali do prostranného domu, že nás tam pohostí. Ale čekali jsme marně až do večera na nějaké občerstvení. Vzali jsme tedy k večeru své ručnice a vyšli si na lov, abychom si sami nějakou večeři zaopatřili. Dařilo se nám dobře, musili jsme však sami dříví si nasbírat, zastřelené ptáky oškubati a upéci, abychom se nasýtili.“

„Vycházející následujícího dne slunce zastalo nás již na cestě, která nás vedla hlubokými roklemi do Ofy. Před dědinou zřídil král z Ilorinu vojenský tábor na obranu proti obyvatelům nepřátelské říše Ibadanu. Obešedše velkým obloukem ležení, brali jsme se směrem k osadě Salu. Za poledního vedra

střetli jsme se s moslimem, který právě na palmovém víně sobě pochutnával. Nabídl vína také nám a my se ovšem nenechali dvakrát pobízeti. Tu jde okolo jakýs chudák nesa na trh slepici, všecek to bezpochyby svůj majetek. Také jemu nabídl moslim palmového vína a neobezřetný černoch se napil. Ale běda! hostitel žádá, aby mu zaplatil, a když chudák nemá čím, oloupí ho moslim jménem Allahovým o jedinou slepici!“

„Krajina tamější jest jevištěm několikaleté války mezi okolními kmeny. Všecky cesty, kudy jsme šli, hemží se vojskem. Večer došli jsme osady Salu. Poloha její jest malebná, ale na blízku je vojenské ležení, a to není právě nic půvabného, zvláště ne pro okolní obyvatelstvo. Dnes potřebují velitelé drůbeže, zítra ignamů, jindy kaurových mušlí, ovcí, koz a p. Kdo se postaví na odpor, jest v nebezpečení, že přijde o všechno. Obyvatelé se nás zpočátku jaksi ostýchali, ale zvědavost zvítězila; nejstarší obce přišli a dali nám stran další cesty potřebná vysvětlení.“

„Z rána jeli jsme širou rovinou, kterou protéká potok ne velmi široký. P. Chaussea potkala malá nehoda; uprostřed potoka svalil se na hladkém kamení jeho kůň a padl na něho. Zůstal sice bez úrazu, ale koupel s oděvem na těle nebyla právě příjemná i mohla proň míti zlé následky v krajinách, kde parný den se střídá se studenou nocí.“

„Na silnici potkávali jsme dlouhé řady nosičů. Vždy 500 krokův od sebe stojí na stráží hlídka otrhaných vojáků, pečující o bezpečnost silnice.

Kdo chce projíti, musí se vykoupiti; kdo výkupného dáti nechce, toho donutí výpraskem.“

„U vsi Okumesi vedla nás cesta vysokým hřbetem horským, který válečím kmenům jest přirozenou pevností. Tři hodin jsme potřebovali, nežli jsme dostoupili planiny na horách se rozprostírající. Nahore leží táborem vojsko Ibadanské. Všude plno vojska; důstojníci a vojáci pobíhají sem tam, nosíce rozkazy od oddělení k oddělení.“

„V osadě Ipole přivítal nás představený obce, nyní stařec, druhdy však obávaný válečník, a dal nám palmového vína, vajec, selátko, ano i potravu pro naše nosiče. Ačkoliv unaveni, musili jsme mocnému „králi“, vlastně pohlaváru z Avtonu učiniti svou poklonu. Týž shromáždil za příčinou našeho uvítání všechno dvořanstvo ve dvoře „paláce“ královského. Bylo tam několik set mužů, žen a dětí. Panovník seděl na čemsi, co mělo býti trůnem, byl oděn kusem červeného sametu a v ruce držel koňský ohon jako žezlo.“

„Následujícího dne podívali jsme se na vojenské ležení, které rozbito jest na rozsáhlé planině. Tábor nepřátel leží sotva 25 minut odtud daleko a jest jenom hlubokou, příkrou roklí od onoho oddělen. Uprostřed podřízených sobě velitelů přivítal nás generál O g e n d o g b e. Jeho stan byl pravým africkým museem. Nade vchodem viseli fetišové, na stropě kouzelné předměty, jaké sobě mohamedánská obrazotvornost byla vymyslila; v koutě stálo několik pušek, vedle bubny silně opotřebované, šavle, šípy, touly, luky, soudky prachu a vojenské uniformy. Uprostřed všeho toho trůnil

generál, jeho ženy a dcery; okolo stálo asi půl sta vojáků, tak že všechny kouty tohoto afrického arse-nálu byly lidmi nabity.“

„Zatím co P. Chausse s generálem se navzájem představovali a pozdravovali, prohlédl jsem si důkladně tohoto hrdinu, který byl tehdy v Džorubě pověstným. Jest asi padesátník a má ohnivé, pronikavé oči; jeho obličej jest tetováním zohyzděn a jeho vzezření proto divoké, bojovné. Postava jeho jest vyzáblá a sotva starým hadrem přikryta, jeho hlas drsný a chraplavý: musí se namáhati, chce-li, aby mu bylo rozuměti.“

„Život tohoto statečností a slavnými činy vynikajícího muže není bezvadný. Prve nežli se stal slaveným hrdinou své vlasti, byl pro násilnosti a krvavé rvačky vykřičeným práčem. Delší čas byl zajatcem Ibadanských; dnes jest jejich metlou. Uniknuv z jejich zajetí nabídl své vlasti, která byla dříve na hlavu jeho cenu vysadila, své rámě a svou zkušenost válečnou. Nyní má pověst nejobávanějšího válečníka a jeho krajané pokládali by smrt jeho za neštěstí celé země. K nám choval se přátelsky; ačkoli v táboře jest nedostatek, daroval nám přece tučnou ovci a nůši ignamů.“

„Před svým odchodem prohlédli jsme sobě vojenské ležení. Zde nemohou obě nepřátelské armády utkati se bojem, neboť hluboké rokle a příkré skály a neproniknutelné křoví dělí je od sebe. Přední stráže jsou tak sobě blízko, že by kulka z dobré ručnice velmi snadno nepřítele zasáhla. Nedávno dobyl Ogendogbe skvělého vítězství. Ibadanští neodvažují se proto nyní ze svého ležení, nýbrž spo-

kojují se pouze slabou palbou ze svých střelen. Tato válka jest neštěstím pro obě strany, neboť již pět let se neseje a neklidí. Jak snadno mohli by Evropané takové rozepře několika dary zameziti!“

„Vesnice Essaquire, kam jsme následujícího dne za pět hodin přišli, jest vlastně zřícenina, vysokou travou porostlá. Jenom několik málo chatrčí jest obydleno. Byl právě předvečer Božího hodu vánočního, štědrý den. Oslavili jsme památku Narození Páně s veškerým křesťanstvem, jak jsme mohli. Bděli jsme až do půlnoci, zanotili potom radostné Gloria a zpívali všechny písně vánoční, na které jsme sobě vzpomněli. Černoši ovšem nevěděli, co radost naše znamená. Kéž brzy přijde den, kdy i oni u jesliček s námi pokleknou a pokoje nabudou, který andělé kdysi zvěstovali všem, kdož jsou dobré vůle!“

„Na Boží Hod vánoční přijeli jsme do vsi Tjebu. Jakýs Angličan, jménem Johnston, který se v Okumesi k nám byl připojil, šel jménem naším pozdravit tamějšího „krále“ a vrátil se se zprávou, že král nechce dovolit, abychom se podívali na jeho hlavní město Ilechu. Proč? Umínili jsme si sami příčinu zákazu toho vypátrati a prosili jsme krále za slyšení, kterého se nám také dostalo. Král byl mnohem přívětivější, než jak Angličan vypravoval, ano, v obličeji jeho zračila se dobrota; bylo však na něm pozorovati patrně známky zármutku. Se slzami v očích pravil: „Dobře, uvidíte tedy zítra trosky mého hlavního města.“ Po té zavedli nás do velkého domu, kde se křičící, nahé děti, slepice, kozy, ovce, psi, ušípané a kachny vesele vespolek

proháněly. Přišlo za námi i mnoho hladových žebrákův, aby nás přivítali a ovšem také nějakého sousta si vyžebřali. Na štěstí mohli jsme všechny podělit, neboť král byl nás potravinami hojně obdaroval.“

„Poloha Tjebu jest překrásná, ale všude bohužel zřítí jenom trosky a zříceniny. Na tvářích obyvatelů viděti strach; nikde žádného veselí ni zpěvu.“

„Král nám poslal nosiče a vůdce, aby nás do hlavního města Ilechy zavedl, a poněvadž předvídal, že tam sotva nějaké potraviny dostaneme, daroval nám pěknou ovci a pravil, abychom si naň vzpomněli, až ji budeme jísti. Mimo to prosil nás, abychom se přimluvili, aby s Ibadanskými byl zprostředkován mír a jeho země konečně přestala býti rejdištěm nekonečných výprav loupežných. „Ostatně,“ doložil, „pošlu brzy do Lagos své vyslance.“

„V několika hodinách octli jsme se u Ilechy. Město jest obeháno hlubokými příkopy a silnými zděmi. Úplných 20 minut táhli jsme opuštěnými, zpusťšenými ulicemi. Z paláce královského zbyly pouhé trosky. Tu a tam vybíhali zvědaví obyvatelé ze svých chatrčí. Na veřejných místech bují tráva a křoví, a široké, prostranné ulice zarůstají chřastím. Kvetoucí, lidnaté město proměnila válka v ssutiny.“

„Smutně loučili jsme se s městskými ssutinami. Cesta do nejbližší osady Apimido vede stinným lesem. Bezpočtukráte jsme bloudili, ježto vůdce neznal dobře cesty. Za každým krokem jsme se musili ptáti, několikrát se vrátiti, nejméně pětkrát týž potok překročiti. Před obrovským balvanem, který ležel na cestě, byli by se naši koni málem splašili. Byl to kámen fetišový. Náš vůdce dotekl se ho po-

věrečně oběma rukama, potom svého čela a svých prsou, a prosil fetiše, by nás nechal jíti s pokojem.“

„Večer došli jsme Apimida, velké to osady, obklíčené dokola horami, jejichžto bílé, kamenné stěny žhavými paprsky zapadajícího slunce byly rozpáleny. V obci konala se jakási velká slavnost: vše tančilo, pilo, křičelo, jásalo jak o posledním masopustě. Prání našich nechtěl nikdo vyslechnouti; starý pudmistr zpitý palmovým vínem odpovídal nám na všechny naše prosby: „Mo gho, mo gho,“ t. j. „rozumím, rozumím“, nerozuměl však ničemu. Odstrojili jsme tedy své koně sami a zavedli je na pastvu zrovna k chýži, kde obecní rada právě hlučně zasedala. Této ráznosti lekli se moudří otcové tak, že nám bez prodlení slušný nocleh vykázali.“

„Příští den byl na prosbu našich nosičů dnem odpočinku. Měli jsme tudíž pokdy, vesnici důkladně si prohlédnouti. Apimido má své týdenní trhy, na které dochází okolní lid z Ilechy i Ode-Onda. Pracují se tam též pestré, pevné a vytrvalé tkaniny. Obyvatelé jsou slepě oddáni pohanství; důkazem toho velká, uprostřed vsi postavená svatyně fetišová.“

„Počínaje od Ilechy tvářnost a podoba černochoů nápadně se změnila. Rysy jejich jsou mnohem drsnější a mimo to znetvořují se ještě ošklivými vřezy do vyčínajících kostí lícních. Zdá se, že stojí také na nižším stupni vzdělanosti než domorodci, které jsme dosud viděli. Neobyčejná otupělost spojená s nemravností zdá se jim býti vrozena. Snad mají rozsáhlé lesy, ve kterých tamější osady jako ukryty leží, škodlivý vliv na povahu obyvatelů.“

„Ráno o 7 hodinách seděli jsme již v sedle, a byla již noc, když jsme po jedenáctihodinné jízdě dojeli osady Ek a e. Byl právě svátek sv. Sylvestra, poslední den v roce. Ek a e jest důležité město a má pěknou polohu. Na severu vleče se řetěz špičatých, skalnatých kopců. Četná, krásnými stromy vysázená náměstí hemží se v trhově dni prodavači a kupci. Město jest lidnato a zřídka kde lze spatřiti postavy tak vysoké a tělné, jako tam. Poněvadž jeviště války je vzdáleno, netrpí obyvatelstvo válkou, ale naopak dodávkami vojenskými se obohacuje. K 10. hodině obeslal nás tamější král k sobě, vlídně nás uvítal a kuřaty a palmovým vínem obdaroval.“

„Cesta do Ode Onda, na kterou jsme následujícího dne nastoupili, jest snesitelná, jenže neposkytuje žádné vyhlídky. Byli jsme více ještě než hodinu od Ode Onda vzdáleni, když jsme se dověděli, že tamější král četné vyslanectvo nám poslal naproti, které však nemohouc se nás dočkat, se vrátilo. Dohonili jsme je ještě před městem. Brány městské jsou tak úzky, že jsme stěží s koňmi svými projeli. Upravivše poněkud svůj cestovní oblek nemeškali jsme, tamějšímu králi učiniti svou poklonu. Půl města nás doprovázelo a panovník učinil seč byl, aby nás důstojně přivítal. Trůnil na nádherném koberci uprostřed svých hodnostářů, na hlavě měl bohatě vyzdobenou, ale bílými péry směšně okrášlenou příkrývku a byl od hlavy až k patám zahalen v kus červeného sametu. Na rohožce vedle něho leželo žezlo a veliká měděná pistole. Dvořané váleli se před „trůnem“ v prachu a obsypávali krále nejvybranějšími chvalořečmi. Ne

tak nejvyšší kněz fetišův. Ten ověšen jsa všecek amulety předstoupil, zaháčkoval svůj prostřední prst o týž prst králův, stiskl mu ruku, opětovav tento obřad se všemi hodnostáři a uvelebil se potom na své místo po pravici králově, o něco však níže než panovník. My jsme pozdravili krále po evropsku. Král věděl dobře, odkud jsme přišli a kam se ubíráme, tvářil se však, jakoby nevěděl ničeho; musili jsme mu tedy vše dopodrobna vypravovati. Podle všeho zdál se s návštěvou naší býti spokojen, neboť daroval nám na cestu mladého býka a hromadu ignamů.“

„Ode Ondo má asi 15.000 obyvatelů. Mnohé domy jsou veliké, náměstí pravidelná, ulice rovné, dvory královského paláce neobyčejně prostranné; vliv evropský jest tam již patrný.“

„Den na to rozloučili jsme se s městem a ubírali se po bídných cestách lesem dále. Odpoledne přijeli jsme do fetišového lesíka, jehož cesty byly uzavřeny; tu a tam bylo totiž viděti na stromech znamení, která každému s domácími obyčejí obznanému ohlašovala, že se ve vsi koná slavnost náboženská a že každému cizinci jest přístup zakázán. My jsme se po celou cestu řídili pravidlem, černochů v náboženských věcech neurážeti, ale tentokráte zdálo se nám to býti příliš velikou obětí, k vůli hodujícím vesničanům přenocovati pod širým nebem. Vtáhli jsme tedy k velkému postrachu obyvatelů, kteří své fetiše oslavovali, do vesnice řečené Ipimido. A hle! také nejstarší obce uznali oprávněnost našeho jednání, řkouce, že jsme běloši a že tedy jejich zákony nejsou pro nás závazny. Ano,

dovolili i nosičce, která před osadou zůstala, ježto zvláště ženám přístup ke slavnostem fetišovým jest zapovězen, ve vsi přenocovati.“

„Když jsme z rána druhého dne odcházeli, dali jsme lidem, kteří nás pohostili, několik dárků. To vzbudilo však závist představeného obce. Aby se pomstil, natáhl dvě šňůrky, ověšené kouzelnými amulety, přes cestu, aby náš odchod zamezil. Ukázali jsme mu, jak málo se fetiše a jeho pomsty bojíme; bez okolků projeli jsme šňůrkami, k velkému úžasu a pohoršení černocha, který vida naše „rouhání“, na celém těle se třásl.“

„Nejbližší stanice, na které jsme hodlali se zastaviti a sobě odpočinouti, jest Ayessan. Ale cesta tam jest daleka i obtížna; vede bařinatými lesy, kde se rostlinstvo tropické rozvíjí bujností a krásou nevidanou. Teprv po několika dnech obtížného pochodu pralesem dojeli jsme Ayessanu. Jest to malá, nově teprve založená ves asi o 25 domech. Představeným obce jest vysoký, hezký černoch jménem Takuro, bývalý to otrok z Itebu. Přivítal nás přívětivě, dal nám palmového vína a vida naši zemdlenost po cestě, vykázal nám hned obydlí. Z rána pak vzkázal králi v Itebu, že přišli dva běloši, kteří by rádi i se svými koňmi po vodě do Lagos se dostali. Ayessan leží totiž na břehu bařinatého potoka, který souvisí s řekou Osa a tato zase s velkou lagunou lagosskou. Naše cesta po suchu byla tedy u konce, v Ayessanu mohli jsme již vstoupiti na čluny.“

„Ayessan jest vlastně pokusem anglické kolonie; zdali se kdy podaří, jest pochybno. Nedostává se

tam sil pracovních a okolí jest ohrožováno dravou zvěří. Zkusili jsme to sami. Okolo jedenácté hodiny v noci probudil nás třeskot, jako když soudek prachu vyletí do povětří. Všecka ves byla na nohou. Do ohrady chudého černocha vloupil se pardál a odvedl mu jedinou kozu. Ale černoch běží za dravcem a vystřelí naň z ručnice nesmyslně nabitě; rána nahnala sice pardálovi tolik strachu, že kořist svou nechal ležeti, ale roztříštila spolu hlaveň pušky a ubohého střelce těžce na ruce poranila. Ubožákovi zbyla jediné ta útěcha, že aspoň zardousené kozy nepozbyl a jejím masem sobě a svým přátelům hostinu vystrojil. Téže noci zardousen byl zrovna před naším příbytkem dravou zvěří pes.“

„Před polednem dojeli pro nás na člunech vyslanci krále z Itebu. Bratr králův doručil nám obřadní hůl, kterou jsme měli králi podati. Asi 20 lodníků doprovázelo černocha; všichni měli vlasy do dvou rohů stočené a v nich ptačí péra, což jim divokého vzezření dodávalo. Také naše koně vypravili jsme na čluny, co však nebylo tak snadno. Plavba byla obtížna, ježto vysoké rákosí a dlouhé kořeny řeku na mnoha místech uzavírají. Tak se stalo, že jsme teprv o 11 hod. v noci u paláce královského zakotvili.“

„Panovník nás očekával. Jest asi šedesátník. Ve velké světnici seděl na evropské židli, oděn jsa kouskem červeného sametu a tlustou korálovou šňůru maje zavěšenou okolo krku. Na tlusté kulaté hlavě vypínal se vysoký cylindr, jaký nosí angličtí kočí, a na něm bylo zlatým prýmem vyznačeno slovo „king“, t. j. král. Oči královny byly krví

podlity a jeho vzezření bylo by proto ukrutným bývalo, kdyby dobromyslný a přece šibalský úsměv nebyl si pohrával kolem úst jeho. Bytem byli jsme u jeho bratra. Poněvadž následující den byla neděle, a král věděl, že tento den bělochům jest posvátným, nechal nás s pokojem. Teprve večer přicházeli k nám zvědavci.“

„Byli jsme jenom deset hodin ještě od města Lekie ležícího na pobřeží mořském vzdáleni, ale král neměl se k tomu, aby nám loď zaopatřil, která by nás domů zavezla. Darovali jsme mu tedy jednoho koně; on na to, že by rád také uzdu a sedlo a o hodinu později žádal také druhého koně, „aby vzpomínka na bělochy a jeho vděčnost k nim v jeho říši se zvěčnila.“ Poněvadž pak přes to nechtěl příslibiti nic určitého, odhodlal se P. Chausse, na člunu se do Lagos plaviti napřed a odtud nám potřebnou loď odeslati. „Nemám žádného pokoje více,“ pravil odcházeje, „předtucha nějakého neštěstí mne pronásleduje.“

„Zůstal jsem tedy sám. Odpoledne téhož dne pozoroval jsem v městě neobyčejný ruch. Na velkých člunech upevňovala se děla na svých podstavcích, nakládaly se soudky prachu, pušky, staré šavle a šípy. Obyvatelé tvářili se starostlivě a byli neobyčejně mlčenliví. Na svou otázku, co by to znamenalo, dostal jsem odpověď, že má s jistým sousedním kmenem uzavřen býti mír. Spravovali se tedy starým římským příslovím: Si vis pacem, para bellum, t. j. chceš-li mír, stroj se k válce.“

„Ani nevěda jak, dostal jsem se jednoho dne na vojnu, vlastně do stavu obležení sám. Hokynářka

jakás nabízela mi mermomoci ku koupi maso z hrocha a dala se, když jsem ničeho nekoupil, do pronikavého křiku a v okamžení jsem měl všechny bokynářky na krku; obléhající můj příbytek vybrožovaly, že mi žádných potravin více neprodají. Za to poslal mi král velký kus hroší pečeně a dvě kýty z lenochoda, který na stromy pozpátku leze, „aby ho nikdo nemohl za ocas dolů stáhnouti,“ jak domorodci se domnívají.“

„Král zval mne častěji k sobě a jednou prosil mne, abych jeho nezdárné syny a dcery naučil moresům. Vypravoval jsem jim tedy příběh o Chamovi, což je velmi postrašilo, a po té příběh o veleknězi Heli, abych zároveň i krále na jeho otcovské povinnosti upozornil. To dojalo panovníka tak, že chtěl hned v mé přítomnosti jednoho ze svých synů dáti potrestati za přestupek, kterého se byl před týdnem dopustil. Prosil jsem za milost pro nezdárníka, a král mu odpustil, umínil si však pevně, že budoucně metly šetřiti nebude.“

„Dne 23. ledna dostal jsem od P. Chaussea zprávu, že pro mne a naše zavazadla do Lekie s velkým člunem dojede. Oznámil jsem to ihned králi, ten se však nad mým odjezdem bezmála horšil. Když jsem již odjížděl, povolal mne ještě k sobě; běželo totiž o potrestání jednoho ze synův jeho. Prosil jsem opět za vinníka, ale nadarmo; musil celou hodinu v „trůnním sále“ klečeti a nejtrpčích výčitek od královského otce vyslechnouti. Jenom mé přimluvě měl co děkovati, že nebyl zahrán. Po té vyprovodil mne král až k laguně a svěřil mi obřadní hůl, abych ji jeho jménem

odevzdal guvernéru lagosskému, jehož jest vasalem čili manem.“

„Byla již noc, když jsme přijeli do Artigiri. Tam mne popadla tak silná zimnice, že mně zuby klapaly a já na celém těle se třásl. Nad to strhla se hrozná bouře spojená s vichřicí, která můj stan převrátila. Po několik hodin valila se na mne pravá průtrž mračen, nepřinesla mi však smrti, ale naopak uzdravení.“

„Z rána, zatím co se mé věci sušily na slunci, vyšel jsem si na krátkou procházku. Najednou uvidí můj zrak hrozné divadlo. Předě mnou na písku ležela utatá hlava černocha, jehožto rysy ve smrti příšerně byly zpotvořeny. Nicméně poznal jsem ho; byl to krásný otrok, kterého jsem před několika dny viděl v Itebu vesele se smáti. Pojednou se mi vyjasnilo: mír se sousedním kmenem uzavřený, pro který svrchu zmíněné válečné přípravy se konaly, byl zpečetěn krví nešťastného otroka. Po pusté pitce, kterou se uzavření míru oslavovalo, vyvedli nešťastníka asi 50 kroků před osadu a nemilosrdně odpravili. V jeho krvi omočili pohlaváři, kteří mír uzavřeli, ignamy, rozdělili vespolek a snědli. Tělo oběti bylo až po páže do země zahrabáno a hlava vedle položena. Kněží fetišovi pronášeli potom ve jménu obětované krve nejstrašnější kletby proti těm, kteří by mír uzavřený porušili. S hrůzou odcházel jsem z místa lidskou obětí pokáleného.“

„V Lekie přivítali mne naši krajané a chtěli přátelsky pohostiti, ale mně jakoby nedala pokoje myšlenka: co možná nejrychleji na loď a do Lagos!

V noci znepokojovaly nás moskyty, ale vzpomínka, že jsem již cíli své cesty na blízku, dodávala mi trpělivosti. Konečně o 8. hodině večer byli jsme doma. „Jak se vede našim milým spolubratřím?“ byla první moje otázka. „Všem se daří dobře,“ zněla odpověď, „jenže jsou unaveni nočním bděním u lože nemocného P. Poureta (čti Pureta), který právě zemřel.“

„P. Pouret mrtev! To byla smutná přivítaná po dlouhé cestě čtyř měsíců! Přišli jsme právě na pohřeb svého drahého spolubratra. O oběť více! Kéž Bůh trampoty naší daleké cesty požehná a ona cesta k rozšíření říše pravdy a milosti přispěje.“

Dodatek. P. Holley, který popsal tuto cestu Ponigríem a Džorubou, více než 400 hodin dlouhou, zemřel téhož ještě roku 1885. v Lagos ve věku 33 let. Po oné cestě podnikal ještě další vycházky do nejznamenitějších měst Džoruby, aby vhodná místa pro nové missionářské stanice tam vyhledal. Avšak útrapy této cesty, jakož i vražedné podnebí s africkou zimnicí vykopaly horlivému missionáři předčasný hrob.

